

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Економіка підприємств»

О. Р. Приймук, О. В. Пацьора, С. О. Крищенко

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА

**Методичні вказівки до вивчення курсу
для студентів напрямку підготовки
6.030601 «Менеджмент»
денної та заочної форм навчання**

Київ 2016

УДК 338.5(075.8)

О. Р. Приймук, О. В. Пацьора, С. О. Крищенко

Економіка і фінанси підприємства: Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання / О. Р. Приймук, О. В. Пацьора, О. С. Крищенко – К.: ДЕТУТ, 2016. – 127 с.

У методичних вказівках за кожною темою викладено методичні поради щодо виконання практичних завдань та самостійного вивчення теоретичного матеріалу. Для формування у студентів досвіду подані контрольні питання, приклади розв'язування типових задач, самостійна робота, тести, література.

Методичні вказівки до виконання практичної та самостійної роботи розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки підприємств (протокол № 7 від 29 жовтня 2014 р.) та на засіданні методичної комісії факультету економіки і менеджменту (протокол № 2 від 4 листопада 2014 р.).

Призначені для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання.

Укладачі: **О. Р. Приймук**, к.е.н. доц.;
О. В. Пацьора, ст. викл.;
С. О. Крищенко, ст. викл.

Рецензенти: **Вертель В. В.**, к.е.н., доц. кафедри «Менеджмент» Державного економіко-технологічного університету транспорту
Солдак М. О., к.е.н., старший науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАНУ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	6
Тема 1. Підприємство в соціально орієнтованій ринковій економіці	6
1.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 1	6
1.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань.....	8
Тема 2. Планування діяльності підприємства	11
2.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 2	11
2.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	13
Тема 3. Економічна характеристика продукції підприємства	16
3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 3	16
3.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	18
Тема 4. Виробнича програма підприємства	21
4.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 4	21
4.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	23
Тема 5. Виробнича потужність підприємства	28
5.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 5	28
5.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	30
Тема 6. Ресурсний потенціал підприємства	35
6.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 6	35
6.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	38
Тема 7. Трудові ресурси підприємства	41
7.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 7	41
7.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	45
Тема 8. Майнові ресурси (активи) підприємства	53
8.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 8	53
8.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	56
Тема 9. Фінансові ресурси (капітал) підприємства	65
9.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 9	65
9.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	68
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОСПОДАРСЬКО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА. АНТИКРИЗОВА СИСТЕМА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	71
Тема 10. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції	71
10.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 10	71
10.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	74
Тема 11. Доходи та цінова політика підприємства	82
11.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 11.....	82
11.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	86
Тема 12. Фінансові результати діяльності підприємства	91
12.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 12	91

12.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	93
Тема 13. Ефективність діяльності та методичні засади її оцінки	98
13.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 13.....	98
13.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	101
Тема 14. Фінансово-майновий стан підприємства та методи його оцінки	105
14.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 14.....	105
14.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	107
Тема 15. Сучасні теорії та моделі розвитку підприємства. Трансформація (реструктуризація) підприємств у процесі розвитку	111
15.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 15	111
15.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	113
Тема 16. Економічна безпека підприємства та його антикризова діяльність ...	117
16.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 16	117
16.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	119
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ.....	122
ЛІТЕРАТУРА	124

ВСТУП

Формування в Україні ринкової економіки передбачає приведення її структури, господарського механізму, організаційних інституцій у відповідність з найважливішими тенденціями світового економічного розвитку. Значення економічного дослідження виявляється не тільки у суспільно-економічних закономірностях історичного розвитку, але й у конкретних прикладах господарської практики. Тому навчальна дисципліна «Економіка підприємства» є основою для підготовки спеціалістів широкого профілю всіх економічних спеціальностей.

Методичні вказівки з дисципліни «Економіка підприємства» складені відповідно до навчальної програми і підготовлені з метою надання допомоги студентам у доскональному освоєнні теоретичного матеріалу та набутті відповідних практичних навичок виконання економічних розрахунків. Зміст вказівок та логіка їх побудови спрямовані на мотивовану самостійну роботу студентів при підготовці до практичних занять, на поглиблене опанування навчального матеріалу, вирішення практичних завдань згідно з наведеними рекомендаціями, проведення самоконтролю своїх знань.

Методичні вказівки є складовою навчально-методичного комплексу з вивчення дисципліни «Економіка підприємства» за кредитно-модульною системою організації навчального процесу і призначений для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» денної та заочної форми навчання.

У запропонованих методичних вказівках надані рекомендації щодо самостійного опрацювання окремих питань тем навчальної дисципліни; розглянуті типові задачі та методичні поради щодо їх розв'язання, подані контрольні питання для самоконтролю та тести для перевірки знань. Пояснюється система контролю рівня знань студентів, особливості поточного, проміжного і підсумкового контролю для всіх форм навчання.

Вивчення навчального матеріалу дисципліни сприятиме підвищенню рівня загальноекономічної підготовки студентів і формуванню в них практичних навичок з економіки підприємства в умовах ринкових відносин.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. Підприємство в соціально орієнтованій ринковій економіці

1.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 1

Найважливішими завданнями підприємства є одержання доходу власником підприємства (державою, приватною особою, акціонерами); забезпечення споживачів продукцією підприємства відповідно до ринкового попиту та укладених договорів; забезпечення виплати заробітної плати персоналу підприємства, нормальних умов праці та можливостей підвищення професійного рівня працівників; створення робочих місць для населення; створення та підтримка потенціалу для майбутнього розвитку, безперервності існування підприємства; охорона довкілля (землі, повітряного та водного басейнів); недопущення зриву поставок або випуску неякісної продукції, скорочення обсягів виробництва та зниження доходів підприємства.

Основні функції підприємства: виробничо-технологічні, економічні, соціальні, зовнішньоекономічні та інші. Крім основних, можуть бути виокремлені допоміжні функції підприємства, які зводяться до забезпечення документообігу, обліку, гарантування безпеки, статистичної звітності, дослідних операцій та ін.

Важливо звернути увагу на те, що підприємство як основна організаційна та виробнича ланка економіки характеризується такими ознаками, як виробничо-технічна єдність, організаційно-соціальна єдність та фінансово-економічна самостійність.

Основними законодавчими актами, які регулюють діяльність підприємств в Україні, є: Господарський та Податковий кодекси України; закони України «Про власність», «Про інвестиційну діяльність», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та ін. Діяльність підприємств регулюється також відповідними указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, галузевими положеннями та іншими нормативними документами. Установчими документами підприємства є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут.

Підприємства, як організаційні форми господарювання, класифікуються за такими ознаками, як: мета і характер діяльності, форма власності, спосіб утворення та формування статутного фонду, форма господарювання, національна належність капіталу підприємств, галузево-функціональні види діяльності, розміри підприємств.

Існують такі організаційно-правові форми об'єднань підприємств, як асоціація, корпорація, консорціум, концерн, холдингова компанія та промислово-фінансові групи.

Після встановлення місії підприємства, його цілей і постановки завдань перед персоналом вище керівництво підприємства приступає до аналізу дії зовнішнього середовища, щоб визначити можливості і загрози для підприємства.

Для успішного планування вище керівництво повинно мати повне уявлення не тільки про істотні зовнішні проблеми, а й фактори, які безпосередньо діють на підприємство. До факторів прямої дії зовнішнього середовища на підприємство належать: споживачі продукції й послуг; постачальники матеріальних і природних ресурсів; конкуренти; інфраструктура (банки, фондові біржі, рекламні і кадрові агентства, охоронні агентства, залізниці тощо); фінансові організації; ринок робочої сили; транспортні організації; державні і муніципальні організації, органи влади тощо. Таким чином, аналіз зовнішнього середовища дає підприємству змогу звести до мінімуму ті небезпеки і негативні наслідки, з якими воно стикається в цьому середовищі. Аналіз же внутрішнього середовища дозволяє виявити сильні і слабкі сторони підприємства і намітити шляхи щодо підвищення його конкурентоспроможності.

Виділяють такі типи ринку: нерозвинутий, вільний, регульований, деформований. Кожному типу ринку відповідає особлива модель товарного виробництва: товарне виробництво нерозвинутого ринку; товарне виробництво вільного ринку; товарне виробництво регульованого ринку; товарне виробництво деформованого ринку. Основними елементами ринкового механізму є ціна, попит і пропозиція. Співвідношення попиту і пропозиції визначає ціну товару на ринку. Закон попиту відображає залежність між відносною ціною на товар і величиною попиту на нього: зростання попиту впливає на зниження ціни, а його скорочення сприяє зростанню цін на ринку.

Питання для самостійного опрацювання теми

1. Ознаки класифікації підприємства.
2. Форми власності підприємств в умовах ринкової економіки.
3. Характерні риси підприємницької діяльності.
4. Сутність функцій підприємництва.
5. Середовище підприємницької діяльності.
6. Основні елементи внутрішнього середовища підприємства.
7. Відповідальність суб'єктів підприємництва.

Теми рефератів

1. Особливості функціонування підприємств за різних економічних систем.
2. Особливості функціонування підприємств колективної власності.
3. Проблеми малого бізнесу та шляхи їх вирішення.
4. Мета створення та особливості функціонування об'єднань підприємств.
5. Роль малого підприємництва в економіці України.
6. Етика та етикет підприємництва.
7. Управління ризиками підприємництва.

Література:

1. Господарський кодекс України. – Харків: Інформаційно-правовий центр «Ксилон», 2004. – С. 32 – 37.
2. Про власність // Закони України; 2. – С. 173 – 188.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 16 – 21.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 8 – 36.
5. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 8 – 37.
6. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 11 – 12.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Каравела, 2004. – 558 с.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 26 – 49.

1.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання з основних засад функціонування підприємства в системі ринкових відносин.

План

1. Характеристика підприємства (фірми) як первинної ланки виробничої сфери та юридичної особи.
2. Методологічні основи обґрунтування множинних цілей діяльності підприємства (фірми).
3. Правові основи діяльності підприємств (фірм) за умов ринкової економіки.

Питання для закріплення матеріалу

1. Характеристика підприємства (фірми) як первинної ланки виробничої сфери та юридичної особи.
2. Правові основи діяльності підприємств (фірм) за умов ринкової економіки.
3. Охарактеризуйте напрямки діяльності підприємства.
4. Особливості створення та реорганізації підприємства.
5. Дайте характеристику моделям підприємства.
6. Назвіть характерні риси підприємницької діяльності.
7. Назвіть функції підприємництва.
8. Назвіть основні ознаки класифікації підприємництва.
9. Охарактеризуйте середовище підприємницької діяльності.
10. В чому полягає сутність відповідальності суб'єктів підприємництва?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Первинною ланкою у структурі національної економіки є:

- а) сукупність юридичних осіб;
- б) підприємство;
- в) сукупність індивідумів;
- г) ринкова інфраструктура.

2. Ринкові умови господарювання підприємства не передбачають:

- а) конкуренцію;
- б) централізоване планування;
- в) наявність приватної власності;
- г) свободу підприємницького вибору.

3. Головне завдання підприємства полягає у:

- а) задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;
- б) ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;
- в) підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
- г) підвищенні якості продукції, що випускається.

4. Основним документом, що регулює діяльність підприємства, є:

- а) Господарський кодекс України;
- б) статут;
- в) ліцензія;
- г) патент.

5. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:

- а) укладання і підписання установчих документів;
- б) відкриття розрахункового рахунку в банку;
- в) державної реєстрації;
- г) отримання замовлення.

6. Що включає в себе економічна діяльність підприємства?

- а) складання стратегічної звітності;
- б) стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва;
- в) контроль за діяльністю підприємства.

7. Що означає і що включає в себе соціальна діяльність підприємства?

- а) підготовка і перепідготовка кадрів;
- б) постійне підтримування на належному рівні умов праці і життя трудового колективу;
- в) своєчасне перерахування коштів в пенсійний фонд.

8. Що означає виробнича діяльність підприємства?

- а) складання бізнес-плану;
- б) забезпечення виробничих потужностей випуском продукції певного асортименту відповідно до сировинних ресурсів;
- в) збалансування потреб ринку і можливостей підприємства.

9. Підприємництво – це:

- а) діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт (надання послуг);
- б) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку;
- в) діяльність суб'єктів господарювання, яка спрямована на створення, впровадження та поширення нововведень у суспільне виробництво з метою підвищення його ефективності.

10. Які функції виконує підприємництво:

- а) загальноекономічну, ресурсну, організаційну, соціальну та творчо-пошукову;
- б) інвестиційну, відтворювальну, розподільчу та інформаційну;
- в) благодійну, комерційну, контролюючу та накопичення.

11. Види підприємництва:

- а) соціальне, інноваційне та банківське;
- б) виробниче, комерційно-торгівельне та фінансово-кредитне;
- в) будівельне, транспортне та сільськогосподарське.

12. Організаційні форми підприємництва в Україні:

- а) товариства, концерни, унітарні підприємства;
- б) трести, акціонерні товариства, холдинги;
- в) будь-які організаційні форми за вибором підприємця, які не заборонені законом.

13. Що лежить в основі ефекту підприємницької діяльності:

- а) підприємницька ідея;
- б) новаторська ініціативна діяльність;
- в) бажання і можливості підприємця;
- г) отримання прибутку як результату підприємницької діяльності.

14. Оберіть головні умови здійснення підприємницької діяльності:

- а) автономність підприємця, повна відповідальність підприємця за наслідки здійснення своєї діяльності, орієнтація на комерційний успіх;
- б) наявність фінансових ресурсів, доступність інформації, відсутність бар'єрів входження на ринок;

в) існування незадоволеного попиту споживачів, орієнтація підприємця на комерційний успіх.

15. Суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути:

- а) юридичні особи різних форм власності;
- б) правоздатні та дієздатні громадяни України та іноземці, колективи громадян, об'єднання громадян, індивідуальні, сімейні та інші типи й категорії підприємств, створення яких не суперечить законодавчим актам України;
- в) правильної відповіді немає.

Тема 2. Планування діяльності підприємства

2.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 2

Розпочинаючи вивчення теми, необхідно розглянути специфічні риси планування (планування має дві сторони: соціально-економічну та організаційно-технічну; планування як елемент управління має інформаційний характер; планування на підприємстві є важливим чинником інтенсифікації виробництва).

Створення системи планування на підприємстві вимагає певних затрат, але ефект від раціональної організації виробництва завжди перевищує їх. Тому не можна трактувати планування на підприємстві як сферу непродуктивних витрат і скорочувати витрати на нього, що часто спостерігається в практиці господарювання вітчизняних підприємств.

Якість планування на підприємстві значною мірою залежить від врахування його принципів, основними з яких є необхідність, єдність, безперервність, оптимальність, гнучкість, точність, ефективність та принцип участі.

Далі треба розглянути такі види планування, як перспективне й поточне. Перспективне планування на підприємстві охоплює довгострокове (стратегічне) і середньострокове. Залежно від горизонту планування перспективний план розробляється із різним ступенем деталізації. Поточне планування полягає в розробці планів на всіх рівнях управління підприємством та за всіма напрямками його діяльності на більш короткі періоди (квартал, місяць). Різновидом поточного планування є оперативно-календарне планування, тобто календарне погодження виробничого процесу між структурними підрозділами з урахуванням послідовності та параметрів технологічного процесу.

Методами планування є способи встановлення планових показників. Планування діяльності підприємства здійснюється за допомогою різних методів (ресурсний, статистичний, факторний, балансовий, економіко-математичні, графоаналітичний, нормативний). Вибираючи ці методи, необхідно виходити з певних вимог до них. Методи планування мають: по-перше, бути адекватними зовнішнім умовам господарювання, особливостям різних етапів процесу становлення та розвитку ринкових відносин; по-друге, якнайповніше

враховувати профіль діяльності об'єкта планування та різноманітні засоби досягнення основної підприємницької мети – збільшення прибутку; по-третє, відповідати видовим ознакам плану, що розробляється.

У практиці функціонування вітчизняних підприємств склалася певна система планування, яка полягає у розробленні та взаємо узгодженості планів різних видів. Кожен із них має свої особливості щодо об'єкта, змісту планування, тривалості періоду планування, масштабності завдань тощо. За змістом планування плани підприємства розробляються залежно від функціонального напрямку діяльності підприємства, маркетингу, фінансів, інвестиційної діяльності тощо. Щодо кожного з них підприємство формує перспективні і тактичні цілі, розробляє відповідні заходи для їх досягнення.

І наприкінці вивчення теми слід розглянути стратегічне планування і формулювання стратегії розвитку підприємства. Стратегічне планування є набором процедур і рішень, за допомогою яких розробляється стратегія підприємства, яка повинна забезпечити досягнення цілей функціонування підприємства. Розробленню стратегії передують визначення місії підприємства, тобто мети, для якої фірма створена і яка повинна бути досягнута в плановому періоді. Місія є комплексною метою, яка включає як зовнішні (пов'язані з конкуренцією) орієнтири діяльності, так і внутрішні (підвищення продуктивності праці). Вибір стратегії підприємства здійснюється керівництвом на основі аналізу ключових факторів, які характеризують стан підприємства та середовища. Оцінка обраної стратегії здійснюється шляхом аналізу правильності і достатності врахування найважливіших чинників, які визначають можливість реалізації стратегії. Ця оцінка спрямована на те, щоб дати відповідь: чи приведе обрана стратегія до досягнення підприємством поставлених цілей? Це є основним критерієм оцінки обраної стратегії.

Питання для самостійного опрацювання теми

1. Мета планування діяльності підприємства.
2. Мета державного регулювання економікою.
3. Різниця між плануванням і прогнозуванням діяльності підприємства.
4. Методи прогнозування діяльності підприємства.
5. Склад розділів економічного та соціального розвитку підприємства.
6. Мета та цілі бізнес-планування.

Теми рефератів

1. Принципи та основні напрями державного регулювання економікою.
2. Методи державного регулювання ринковою економікою.
3. Класифікація методів планування діяльності підприємства.
4. Тактичне планування та структура тактичних планів.
5. Бізнес-планування та його функції.

Література:

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /

Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 21 – 30.

2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 33 – 44.

3. Мельник В. М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс: Навч. Посібник. К.: Кондор, – 2003. – С. 432 – 441.

4. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 293 – 324.

5. Макаровська Т. П., Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – С. 241 – 256.

6. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 165 – 178.

7. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 133 – 134.

2.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності, видів, методів планування та особливостей функціонування підприємств на основі використання певної системи планування.

План

1. Методологія й технологія планування діяльності підприємства.
2. Система планів діяльності підприємства.
3. Характеристика, особливості та взаємозв'язок методів планування на підприємстві.
4. Об'єктивна необхідність і проблеми стратегічного планування на підприємствах різних форм власності.

Питання для закріплення матеріалу

1. Планування діяльності підприємства як функція управління.
2. Види і методи планування діяльності підприємства.
3. Етапи планування.
4. Стратегічне планування діяльності підприємства.
5. Оперативно-тактичне планування діяльності підприємства.
6. Сутність та методи прогнозування діяльності підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Планування – це:

- а) процес визначення цілей підприємства та вибору найефективніших способів їх досягнення;

б) завдання підприємства з виробництва товару, якість та властивості якого могли б задовольнити власні потреби;

в) завдання підприємства з виробництва товару, якість та властивості якого могли б задовольнити органи стандартизації та сертифікації.

2. Підприємство здійснює:

а) стратегічне, тактичне та оперативне планування;

б) довгострокове, короткострокове та перспективне планування;

в) поточне, календарне та середньострокове.

3. Прогнозування – це:

а) наукове обґрунтування можливих цілей підприємства та вибору найефективніших методів їх визначення;

б) наукове обґрунтування можливих кількісних та якісних змін стану підприємства в майбутньому, альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану;

в) наукове обґрунтування можливих способів ведення господарської діяльності.

4. Залежно від вихідної позиції для розробки плану виділяють такі методи планування:

а) балансовий та матричний;

б) ресурсний та цільовий;

в) табличний та лінійно-графічний.

5. Базові стратегії стратегічного плану підприємства:

а) стратегії: зростання, стабілізації та виживання;

б) стратегії: маркетингу, виробництва та реалізації;

в) стратегії: економічного, соціального та інноваційного розвитку.

6. Основними перевагами планування в умовах ринку порівняно з директивним плануванням є:

а) самостійне здійснення всього комплексу планової роботи;

б) доведення «зверху» основних показників діяльності;

в) самостійність вибору розмірів матеріального стимулювання;

г) ризик у підприємницькій діяльності.

7. Найважливішими принципами планування є:

а) зв'язок і взаємозалежність планових і фактичних показників;

б) суб'єктивна оцінка майбутнього стану підприємства і мобільність;

в) врахування життєвого циклу товарів;

8. Оперативно-календарне планування являє собою:

а) систему заходів, спрямованих на конкретизацію техніко-економічного плану в часі та просторі;

- б) систему планування і обліку номенклатури, обсягу продукції, собівартості продукції;
- в) заходи з розробки перспективних планових завдань і розрахунків.

9. Визначення планових показників на підставі впливу найважливіших чинників відбувається при використанні:

- а) екстраполяційного методу;
- б) факторного методу;
- в) нормативного методу;
- г) матричного методу.

10. Для забезпечення погодження потреб і ресурсів при плануванні застосовується:

- а) екстраполяційний метод;
- б) факторний метод;
- в) нормативний метод;
- г) балансовий метод;
- д) матричний метод.

11. Планування на період від одного до п'яти років – це:

- а) короткострокове планування;
- б) середньострокове планування;
- в) довгострокове планування;
- г) стратегічне планування.

12. Основне завдання оперативно-календарного планування – це:

- а) визначення довгострокової стратегії підприємства;
- б) визначення обсягів і структури продуктово-асортиментної програми підприємства та ресурсів, необхідних для виробництва і реалізації продукції;
- в) визначення попиту на продукцію та планування її збуту;
- г) конкретизація показників поточного плану з метою організації планомірної та ритмічної роботи підприємства та його підрозділів;
- д) конкретизація показників сукупних фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.

13. До принципів прогнозування розвитку підприємств належать:

- а) регресивність, альтернативність, гнучкість, цілеспрямованість;
- б) оптимальність, гнучкість, адекватність, нормативність, послідовність, альтернативність;
- в) системність, економічність, цілісність, взаємонаправленість, наукова обґрунтованість, збалансованість;
- г) системність, наукова обґрунтованість, цілеспрямованість, альтернативність.

14. До методів планування на підприємстві належать:

- а) балансовий, нормативний, програмно-цільовий, за техніко-економічними факторами;
- б) нормативний, науковий, органолептичний, економічний;
- в) стратегічний, оперативний, нормативний, балансовий;
- г) оперативний, програмно-цільовий, техніко-економічний, нормативний.

15. У плануванні виокремлюють такі основні цілі підприємства:

- а) виробничо-технологічну;
- б) соціальну;
- в) ресурсну;
- г) економічну.

Тема 3. Економічна характеристика продукції підприємства

3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 3

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що продукція – це матеріальний результат трудової діяльності або виробничих процесів, що має корисні властивості та призначений для використання споживачем. Продукція, що виготовляється протягом певного часу, перебуває на різних стадіях технологічного процесу і з огляду на це називається незавершеним виробництвом, напівфабрикатом чи готовим для споживання продуктом (виробом). У промисловому виробництві результатом (продуктом) праці є продукція, на підприємствах транспорту – відповідний обсяг виконаної роботи (перевезених вантажів або пасажирів на ту чи іншу відстань), а в установах зв'язку та банках – надані юридичним і фізичним особам послуги. Іноді продукт праці є водночас і виробленою продукцією, і виконаною роботою, і наданою послугою.

Предмети праці, що підлягають обробці на процесі виробництва і змінюють свою форму, перетворюються у продукти праці, котрі розподіляються на засоби виробництва та предмети споживання; стосовно суспільного виробництва в цілому вони називаються продукцією відповідно I та II підрозділів, а у промисловості – продукцією груп «А» і «Б». Засоби виробництва, у свою чергу, поділяються на засоби праці та предмети праці, а предмети споживання – на продовольчі і непродовольчі товари. Такий поділ продукції класифікує її за ознакою економічного призначення.

Для постійного й повного задоволення потреб ринку планування та облік товарів, що їх виготовляють на продаж, здійснюється в натуральних (фізичних) і вартісних (грошових) вимірниках.

Важливо зважити на те, що ступінь задоволення потреб ринку можна охарактеризувати, виходячи насамперед з показників обсягу товарів певної номенклатури й асортименту в натуральному вигляді. Номенклатура продукції – це перелік найменувань виробів, завдання з випуску яких передбачено планом виробництва продукції. Асортимент – це сукупність різновидів продукції

кожного найменування, що різняться за відповідними техніко-економічними показниками (за типорозмірами, потужністю, продуктивністю, дизайном тощо). Номенклатура й товарний асортимент включають стару продукцію, попит на яку зберігається, а також нову продукцію, дослідні зразки принципово нових виробів.

Вимірниками обсягу продукції в натуральному виразі є конкретні фізичні одиниці – штуки, тони, метри тощо. У практиці планування та обліку обсягу продукції іноді використовують умовно-натуральні і подвійні натуральні показники.

Обсяг продукції у вартісному виразі на більшості підприємств різних галузей виробничої сфери визначається показниками товарної, валової, чистої продукції. Товарна продукція є практично скрізь застосовуваним вартісним показником, що дає можливість підсумовувати виготовлення різних видів продукції і завдяки цьому визначати загальний обсяг виробництва на тому чи тому підприємстві, а також обчислювати низку макроекономічних та узагальнюючих похідних показників розвитку народного господарства. Це, власне, загальна вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених на продаж або для реалізації різним споживачам. Показник валової продукції, окрім елементів, які входять до складу товарної продукції, включає також зміну залишків незавершеного виробництва протягом розрахункового періоду, вартість сировини й матеріалів замовника та деякі інші елементи залежно від галузевих особливостей виробничої діяльності підприємства. Причому динаміка залишків незавершеного виробництва враховується лише на тих підприємствах машинобудування та металообробки, де тривалість виробничого циклу для переважної більшості видів продукції перевищує два місяці. Слід також знати, що обсяг товарної і валової продукції виробничого об'єднання, у складі якого підприємства або інші виробничі ланки перебувають на самостійному балансі, визначається підсумовуванням відповідних їхніх показників.

З метою більш повної характеристики динаміки виробництва продукції та показників його ефективності (передовсім продуктивності праці) за складання виробничої програми підприємства роблять також розрахунки чистої продукції. За вихідну базу для її обчислення беруть обсяг товарної продукції, з вартості якої виключають матеріальні витрати і суму амортизаційних відрахувань, тобто вартість так званої уречевленої праці, елімінуючи вплив останньої на величину загальної вартості продукції, що її виробляє підприємство. За економічним змістом показник чистої продукції відбиває наново створену на підприємстві вартість і завдяки цьому характеризує результати використання саме власного трудового потенціалу. Відтак показник чистої продукції доцільно застосовувати для об'єктивної оцінки рівня ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Проте міру задоволення ринкового попиту на ту чи ту продукцію відбиває не обсяг її виробництва в натуральному й вартісному виразі, а обсяг фактично реалізованих (проданих) виробів. З огляду на цю важливу обставину варто визначити й контролювати також планові (очікувані) й фактичні обсяги

реалізованої продукції. Плановий (очікуваний) показник реалізованої продукції визначають, виходячи з передбаченого виробничою програмою підприємства на відповідний рік обсягу товарної продукції, з урахуванням зміни залишків, нереалізованих на початок і кінець розрахункового періоду, а фактичний – після оплати споживачем (замовником) вартості продукції та надходження відповідних грошових сум на банківський рахунок постачальника.

Питання для самостійного опрацювання теми 3

1. Основні типи ринків.
2. Елементно-технологічні форми ринку.
3. Принципи поведінки суб'єктів господарювання на ринку.
4. Характеристика абсолютного, відносного, перспективного та оптимального рівня якості продукції.
5. Методи визначення якості продукції.
6. Елементи економічного механізму управління якістю продукції.
7. Мета створення системи управління якістю.

Теми рефератів

1. Принципи соціальної ринкової економіки.
2. Елементно-технологічні форми ринків.
3. Проблеми управління якістю продукції.
4. Фактори формування товарної стратегії підприємства.

Література:

1. Виноградська А. М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку: Монографія. – К.: ЦНЛ, 2004. – С. 327 – 429.
2. Економіка підприємства /За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 30 – 36, 326 – 329.
3. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 271 – 274.
4. Пивовар А. Г. Большой англо-русский финансово-экономический словарь. – М.: Экзамен, 2003. – С. 941 – 942.
5. Раицкий К. А. Экономика организации (предприятия): Учебник. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2003. – С. 621 – 703.
6. Сідун В. А., Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства: Навч. пос.: ЦНЛ, 2003. – С. 152 – 164.

3.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності і класифікації ринку, принципів поведінки суб'єктів господарювання на ринку, критеріїв якості продукції.

План

1. Удосконалення чинної системи одиничних і загальних показників якості продукції.
2. Необхідність і методологія визначення оптимального рівня якості продукції.
3. Конкурентоспроможність продукції: сутнісна характеристика, оцінка, способи забезпечення..

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття ринку та функції ринку.
2. Типи ринків.
3. Інфраструктура ринку.
4. Основні принципи поведінки суб'єктів господарювання на ринку.
5. Класифікація ринків: за характером об'єкту товарообміну; за відношенням до суб'єкта ринкових відносин; за географічною ознакою; за характером продажу та інші.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Ринок – це:

- а) сфера товарного обігу, де виникають товарно-грошові відносини між виробниками та споживачами у процесі купівлі-продажу товару;
- б) сфера, в якій функціонує підприємство;
- в) сфера суспільства, де здійснюють свою господарську діяльність унітарні підприємства.

2. Функції ринку:

- а) просування товару, регулятивно-контролююча та стимулююча;
- б) соціальна, корпоративна та суспільна;
- в) споживання природних ресурсів корисних копалин, повітря та води соціальні, політичні та природні.

3. Принцип соціального партнерства:

- а) гарантує рівні соціальні гарантії суб'єктів ринку;
- б) визначає будь-яку розвинуту ринкову економіку як соціально орієнтовану;
- в) спрямований на відповідальність перед кінцевим споживачем.

4. Ринкові відносини сформувалися внаслідок:

- а) формування корпоративної культури;
- б) загострення демографічної ситуації;
- в) суспільного розподілу праці.

5. Під сегментацією ринку розуміють:

- а) його поділ на складові частини;
- б) формування мало витратного виробництва;

в) підвищення рівня добробуту населення.

6. Необхідною умовою ринкової економіки є:

- а) підвищення рівня освіти населення;
- б) повна самостійність і незалежність суб'єктів господарювання;
- в) розширення товарного асортименту.

7. Ринковий механізм – це:

- а) система товарно-грошових відносин, яка забезпечує еквівалентний обмін товарів (послуг) робочої сили, фінансів та цінних паперів і складається з низки елементів;
- б) можливість отримання власних економічних вигод;
- в) сукупність чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

8. Криза на ринку виникає тоді, коли:

- а) до виробництва залучається суб'єкти господарювання з інших країн світу;
- б) відбувається звуження асортименту продукції;
- в) традиційний ринковий механізм гальмує розвиток продуктивних сил, а економічна система не може забезпечувати ефективне господарювання.

9. Кон'юнктура – це:

- а) зовнішній, ринковий прояв внутрішнього стану економічної системи у певний період часу;
- б) форма підприємницької діяльності;
- в) сукупність законодавчих актів, що регулюють розвиток ринку.

10. Прогноз кон'юнктури ринку – це:

- а) зміна організаційної форми підприємства;
- б) пошук резервів збільшення заробітної плати працівників підприємства;
- в) ймовірна оцінка очікуваних змін попиту, пропозиції і цін у майбутньому.

11. Головною метою діяльності підприємства на ринку є:

- а) задоволення потреб споживачів;
- б) розширення номенклатури та асортименту продукції;
- в) збільшення обсягів виробництва продукції.

12. Зовнішній, ринковий прояв внутрішнього стану економічної системи у певний період часу – це:

- а) кон'юнктура ринку;
- б) кризова ситуація;
- в) створення пільгового податкового режиму.

13. Ймовірна оцінка очікуваних змін попиту, пропозиції і цін у майбутньому являє собою:

- а) зміну форми власності підприємства;
- б) прогноз кон'юнктури ринку;
- в) створення мотиваційного механізму на підприємстві.

14. Система товарно-грошових відносин, яка забезпечує еквівалентний обмін товарів (послуг), робочої сили, фінансів та цінних паперів, являє собою:

- а) прогноз кон'юнктури ринку;
- б) кризову ситуацію;
- в) ринковий механізм.

15. Товарна політика – це:

- а) завдання підприємства з виробництва товару, якість та властивості якого могли б задовольнити органи стандартизації та сертифікації;
- б) завдання підприємства з виробництва товару, якість та властивості якого могли б задовольнити власні потреби;
- в) завдання підприємства з виробництва товару, якість та властивості якого могли б задовольнити потреби споживача.

16. Товарна стратегія – це:

- а) розробка напрямів оптимізації товарної стратегії, що дозволить підприємству ефективно функціонувати на ринку;
- б) розробка напрямів оптимізації товарної номенклатури та визначення асортименту товару, що дозволить підприємству ефективно функціонувати на ринку;
- в) розробка напрямів оптимізації бізнес-плану, що дозволить підприємству ефективно функціонувати на ринку.

Тема 4. Виробнича програма підприємства

4.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 4

Найважливішим розділом плану господарської діяльності й розвитку будь-якого підприємства є його виробнича програма (план виробництва продукції), тобто конкретна сукупність завдань щодо обсягу виробництва продукції визначеної номенклатури та асортименту, а також належної якості на певний календарний період (місяць, квартал, рік, кілька років). Оскільки продукція завжди відтворюється в натуральній і вартісній формах, то виробнича програма підприємства має дві складові: перша – обсяг виробництва в натуральних вимірниках; друга – вартість обсягу виробництва продукції.

Кожне підприємство розробляє свою виробничу програму самостійно, використовуючи: вихідні дані про виявлений у процесі вивчення ринку попит; портфель замовлень на продукцію та послуги інших споживачів, що відображає

його постійні прямі господарські зв'язки; державні контракти (державне замовлення), які передбачають не лише конкретну їхню величину, а й гарантоване державою забезпечення оплати поставок і необхідних бюджетних асигнувань.

Далі слід перейти до ресурсного обґрунтування виробничої програми. Запроектвану й відображену в плані підприємства виробничу програму треба економічно обґрунтувати, тобто узгодити з необхідними виробничими потужностями цього підприємства, трудовими, матеріальними та інвестиційними ресурсами. Виявлення реальної можливості виконання плану виробництва продукції полягає передовсім у визначенні максимального обсягу випуску виробів, що його може забезпечити наявна виробнича потужність підприємства, та обчисленні необхідного її нарощування протягом періоду, на який було складено виробничу програму. За вихідні дані для цього беруть середньорічну виробничу потужність підприємства та коефіцієнт її використання. Збільшення потужності за рахунок використання внутрішньовиробничих резервів не завжди може забезпечити випуск запланованого обсягу продукції. Цим зумовлюється потреба визначати необхідність уведення в дію нових потужностей за рахунок технічного переозброєння, реконструкції або розширення підприємства.

Економічне обґрунтування виробничої програми підприємства з огляду на її забезпечення необхідними трудовими, матеріальними та інвестиційними ресурсами в цілому зводиться до визначення загальної потреби в них та ефективного їхнього використання.

Маркетингова діяльність підприємства спрямована на виявлення та задоволення потреб у його продукції (послугах) через продаж її на ринку з метою одержання прибутку підприємством. У широкому розумінні маркетинг – це не просто різновид діяльності, а ринкова концепція управління виробництвом, коли принципова ідея – задоволення потреб через ринок – стає засадною для всіх підрозділів підприємства (проектно-конструкторських, технолого-виробничих, фінансово-комерційних). Це означає, що маркетинг інтегрує всі фази підприємницької діяльності й підпорядковує їх інтересам підприємства на ринку. За умов науково-технічного прогресу й конкурентної боротьби для виживання та успішної роботи кожне підприємство мусить мати розвинуту систему маркетингу, відповідну стратегію й тактику вирішення маркетингових завдань.

Маркетинг підприємства ґрунтується на таких принципах, як орієнтація усіх сфер діяльності підприємства на задоволення потреб покупців із метою продажу продукції одержання прибутку; цілеспрямований та активний вплив на попит, його розвиток; гнучке реагування виробництва на зміну потреб і попиту покупців, оперативне пристосування до цих змін; використання ціноутворення як механізму реагування і впливу на кон'юнктуру ринку; вибір ефективних форм і методів доставки, реклами та продажу продукції; підтримування творчої атмосфери серед працівників, причетних до маркетингової діяльності, заохочення їхньої активності (ініціативи) щодо прийняття маркетингових рішень.

На закінчення вивчення теми слід розглянути особливості визначення суспільного попиту на окремі види продукції. Організації виготовлення конкретних видів продукції (надання виробничих і побутових послуг) має передувати ретельне визначення попиту на зовнішньому та внутрішньому ринках товарів і послуг. Найліпше це можна зробити через маркетинг, систематичне проведення маркетингових досліджень. На підприємствах, що дотримуються стратегії і тактики маркетингу, застосовують такий засадний принцип виробничо-господарської діяльності: спочатку дізнатися, який товар, з якими споживчими властивостями, за якими цінами, в якій кількості та де саме хоче придбати потенційний покупець і лише потім планувати та організувати його виробництво.

Питання для самостійного опрацювання теми 4

1. Планування обсягів реалізації продукції підприємства.
2. Аналіз обсягів реалізації продукції підприємства.
3. Оперативне виробниче планування обсягів, ритмічності виробництва та сезонності реалізації продукції.

Теми рефератів

1. Методичні інструменти аналізу виконання виробничої програми.
2. Маркетинговий аналіз як передумова формування програми випуску продукції.
3. Умови та критерії оптимізації обсягів випуску продукції у конкурентному середовищі.

Література:

1. Виноградська А. М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку: Монографія. – К.: ЦНЛ, 2004. – С. 327 – 429.
2. Економіка підприємства /За заг. ред. С.Ф. Покропівного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 30 – 36, 326 – 329.
3. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 271 – 274.
4. Пивовар А. Г. Большой англо-русский финансово-экономический словарь. – М.: Экзамен, 2003. – С. 941 – 942.
5. Раицкий К. А. Экономика организации (предприятия): Учебник. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – С. 621 – 703.
6. Сідун В. А., Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства: Навч. пос.: ЦНЛ, 2003. – С. 152 – 164.

4.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності і характеристики виробничої програми підприємства та розвинути практичні навички з розрахунку товарної, валової, чистої та реалізованої продукції підприємства.

План

1. Виробнича програма, її сутність та основні поняття.
2. Основні показники виробничої програми.
3. Планування виробничої програми.

Питання для закріплення матеріалу

1. Дайте загальну характеристику продукції підприємства.
2. Охарактеризуйте систему показників обсягу продукції.
3. Назвіть натуральні і вартісні показники обсягу продукції.
4. Як розрахувати вартісні показники обсягу продукції?
5. Охарактеризуйте виробничу програму підприємства (поняття і структура).
6. Який порядок розробки плану виробництва продукції?
7. Яка різниця між валовою та реалізованою продукцією?
8. Яка продукція на підприємстві належить до товарної продукції?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича програма – це:

- а) стратегічний план економічного розвитку підприємства;
- б) система планових завдань із виробництва та доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені строки згідно з договорами поставок;
- в) план ресурсного забезпечення підприємства.

2. Товарна продукція планується:

- а) все залежить від особливостей конкретного підприємства;
- б) з урахуванням вартості готової продукції, напівфабрикатів для власного виробництва;
- в) без урахування вартості готової продукції, напівфабрикатів для власного виробництва.

3. Внутрішньозаводський оборот – це:

- а) вартість готової продукції, що реалізована робітникам підприємства за внутрішніми цінами підприємства;
- б) кількість продукції підприємства, що реалізована за межі підприємства;
- в) кількість продукції підприємства, яка використовується всередині нього для подальшої переробки.

4. Який з перерахованих вартісних показників є базисним для розрахунку інших показників:

- а) валова продукція;
- б) товарна продукція;
- в) реалізована продукція;
- г) чиста продукція?

5. Виробнича програма має:

- а) відповідати виробничій потужності;
- б) перевищувати виробничу потужність;
- в) бути меншою, ніж виробнича потужність.

6. До вартісних показників виробничої програми підприємства належить:

- а) товарна продукція;
- б) реалізована продукція;
- в) витрати на 1 грн товарної продукції;
- г) незакінчена продукція.

7. Чиста продукція – це:

- а) продукція, що виготовлена тільки з матеріалів і напівфабрикатів цього підприємства;
- б) новостворена підприємством вартість;
- в) продукція, що виготовлена без виробничої кооперації з іншими підприємствами.

8. Для обчислення обсягу виробництва і реалізації продукції використовуються такі показники:

- а) натуральні;
- б) новостворена підприємством вартість;
- в) вартісні;
- г) статистичні.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити обсяг товарної, валової і реалізованої продукції машинобудівного підприємства:

Показники	Кількість, шт.	Оптова ціна за 1 шт., грн.	Сума, тис. грн.	
			На початок року	На кінець року
А	5000	600	-	-
Б	12000	110	-	-
В	50000	151	-	-
Залишок незавершеного виробництва	-	-	15100	12300
Залишок готової не реалізованої продукції на складі готової продукції	-	-	18 100	16000
Залишок запасних частин	-	-	8100	10200
Залишок готової продукції відвантаженої, але неоплаченої	-	-	14000	15000

Розв'язання:

1. Визначити обсяг товарної продукції:

$$\text{ТП} = 5000 \times 600 + 12000 \times 110 + 50000 \times 151 = 11870 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Визначити обсяг валової продукції:

$$\text{ВП} = \text{ТП} \pm (\text{НЗВк} - \text{НЗВн}) + (\text{Nк} - \text{Nн}) = 11870 - (12300 - 15100) + (10200 - 8100) = 16770 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначити обсяг реалізованої продукції:

$$\text{РП} = \text{ТП} \pm (\text{Он} - \text{Ок}) + (\text{Офп} - \text{Онн}) = 11870 - (16000 - 18100) + (15000 - 14000) = 14970 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: обсяг товарної продукції становить 11870 тис. грн., валової продукції – 16770 тис. грн., реалізованої продукції – 14970 тис. грн.

Приклад 2

Обсяг валової продукції підприємства в оптових цінах становить 4,5 млн грн, у тому числі вартість основних матеріалів, використаних для виготовлення продукції, – 1 млн грн, купованих напівфабрикатів і комплектуючих виробів – 0,5 млн грн, амортизаційні відрахування – 0,315 млн грн. Обчислити обсяг чистої та умовно-чистої продукції підприємства.

Розв'язання:

1. Обсяг чистої продукції визначається:

$$\text{ЧП} = 4,5 - 0,5 - (1 + 0,315) = 2,685 \text{ млн грн.}$$

2. Обсяг умовно-чистої продукції складає:

$$\text{УЧП} = 2,685 + 0,315 = 3 \text{ млн грн.}$$

Відповідь: обсяг чистої продукції складає 2,685 млн грн, обсяг умовно-чистої продукції 3 млн грн.

Задачі для самостійного розв'язання**Задача 1**

Визначити товарну і валову продукцію заводу, якщо основними цехами вироблено продукції на 235 тис. грн: на внутрішні виробничі потреби виготовлено продукції на 27 тис. грн, допоміжними цехами для реалізації вироблено продукції на 22 тис. грн, ремонтні роботи, виконані за спец замовленням – на 14 тис. грн. Залишок незавершеного виробництва на початок року – 76 тис. грн, на кінець року – 63 тис. грн.

Задача 2

Протягом року завод виробив 45 приладів за ціною 12 тис. грн і 30 приладів за ціною 21 тис. грн за штуку. Залишок незавершеного виробництва за собівартістю на початок року – 32 тис. грн, на кінець року – 29 тис. грн. Оптова

ціна більша собівартості на 25 %. Визначити вартість товарної і валової продукції.

Задача 3

За планом на рік валова продукція машинобудівного заводу розрахована в сумі 6497 тис. грн. Очікувані залишки напівфабрикатів на початок планового року становлять 1125 тис. грн, залишки напівфабрикатів на кінець року 1180 тис. грн. Залишки спецінструментів власного виробництва на початок року – 68 тис. грн, на кінець року – 68 тис. грн. Визначити обсяг товарної продукції за планом на рік.

Задача 4

Обчислити за звітом минулого року обсяги валової та товарної продукції підприємства, якщо відомо:

Випуск виробів тис. шт.	Оптова ціна виробу у грн
250	35
150	25
130	15

Послуги і роботи промислового характеру іншим підприємствам в оптових цінах становили 180 тис. грн; капітальний ремонт власного обладнання в оптових цінах – 250 тис. грн; зміна залишків незавершеного виробництва в оптових цінах – 350 тис. грн.

Задача 5

Визначити обсяг реалізованої продукції, якщо обсяг готової продукції у звітному році становив 3560 тис. грн, вартість залишків готової нереалізованої продукції на складі готової продукції на кінець року зменшилась на 50 тис. грн, а вартість відвантаженої, але не оплаченої покупцем готової продукції на кінець року зменшилась на 80 тис. грн.

Задача 6

Випуск товарної продукції за оптовими цінами підприємства запланований у сумі 4300 тис. грн, залишок не реалізованої продукції на початок року становив 320 тис. грн, вартість відвантаженої, але неоплаченої продукції – 50 тис. грн, залишок нереалізованої продукції на кінець планового року – 290 тис. грн. Визначити обсяг реалізації на плановий рік.

Задача 7

Завод у плановому році має реалізувати основної продукції на суму 26 тис. грн, крім того, заплановано надання послуг «на сторону» на суму 5 тис. грн. Напівфабрикатів буде виготовлено на суму 210 тис. грн, з них для власних потреб буде використано 205 тис. грн. Розмір незавершеного виробництва на кінець запланованого року збільшиться порівняно з початком року на 7 500 грн. Визначити обсяг реалізованої та валової продукції.

Задача 8

Річна програма випуску виробів А – 850 шт., Б – 400 шт. Також планується випуск частин на суму 5 000 грн, із них для реалізації поза підприємством – 3000 грн. Завод випустив 10 спеціальних верстатів, з них 4 призначається для розширення власного виробництва, а 6 – для інших підприємств. Цех ширпотребу випустить продукції для реалізації на суму 2000 грн. Оптова ціна виробу А – 55 грн, а виробу Б – 67 грн, спеціального верстата – 750 грн. Залишки готової продукції на складі на початок року – 1000 грн, на кінець року їх планується знизити на 50 %. Визначити обсяги товарної та реалізованої продукції.

Задача 9

У звітному періоді підприємство випустило виробів А – 250 шт., виробів Б – 350 шт. Ціна виробу А – 1800 грн. Вартість послуг промислового характеру, наданих стороннім підприємствам – 37500 грн. Залишок незавершеного виробництва на початок року – 75000 грн. На кінець року – 53000 грн.

Поряд з основною продукцією виготовлена тара на суму 12000 грн, у тому числі «на сторону» – на 8000 грн.

Визначити розмір валової, товарної і реалізованої продукції, якщо на початок періоду залишки нереалізованої готової продукції становили 15000 грн, а на кінець року вони збільшились на 20 %.

Тема 5. Виробнича потужність підприємства

5.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 5

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що виробнича потужність підприємства характеризує максимально можливий річний обсяг випуску продукції (видобутку й переробки сировини або надання певних послуг) заздалегідь визначених номенклатури, асортименту та якості за умови найбільш повного використання прогресивної технології та організації виробництва.

Одиниці виміру виробничої потужності підприємств застосовуються різні залежно від характеру виробництва та галузевої підпорядкованості. Загальне правило таке: виробнича потужність визначається в тих одиницях виміру, в яких планується та здійснюється облік продукції, що виготовляється (послуг, що надаються). Здебільшого це натуральні або умовно натуральні вимірники за видами продукції (послуг). Для багатономенклатурних виробництв потужність може визначатися також вартісним показником усього обсяг продукції (послуг). У паспорті такого підприємства потужність позначають двома вимірниками: у чисельнику – натуральні показники за видами продукції; у знаменнику – загальний вартісний (грошовий) показник. На підприємствах окремих галузей (наприклад цукрової та молочної промисловості) виробнича потужність характеризується кількістю сировини, що переробляється за добу.

Далі слід розглянути види потужності підприємства: проектну, поточну (фактично досягнуту), резервну. Проектною є потужність, яка визначається у процесі проектування, реконструкції (розширення) діючого або будівництва нового підприємства; вона вважається оптимальною, оскільки склад і структура устаткування відповідають структурі трудомісткості запроєктованої номенклатури продукції, і має бути досягнута протягом нормативного терміну її освоєння. Поточна (фактично досягнута) виробнича потужність визначається періодично у зв'язку зі зміною умов виробництва (номенклатури і структури трудомісткості продукції) або перевищенням проектних показників. При цьому обчислюють вхідну (на початок року), вихідну (на кінець року) та середньорічну потужність підприємства. Резервна потужність повинна формуватись і постійно існувати у певних галузях економіки: електроенергетиці і газовій промисловості – для покриття так званих пікових навантажень в електро- та газових мережах, надійного забезпечення енергоресурсами споживачів на період виконання ремонтно-аварійних робіт; харчовій індустрії – для переробки істотно збільшеного обсягу сільськогосподарської сировини, що швидко псується, у високоврожайні роки; на транспорті – для перевезення збільшеної кількості пасажирів у літні місяці; в машинобудуванні та інших галузях – для підготовки виробництва та освоєння випуску нових видів устаткування (агрегатів, приладів) і конструкційних матеріалів тощо.

Далі треба виділити такі головні чинники впливу на величину виробничої потужності підприємства, як номенклатура, асортимент та якість продукції, що виготовляється; кількість встановленого устаткування, розміри і склад виробничих площ, можливий фонд часу роботи устаткування та використання площ протягом року; прогресивні техніко-економічні норми продуктивності й використання устаткування, зняття продукції з виробничих площ, нормативи тривалості виробничого циклу та трудомісткості продукції, що виробляється (послуг, що надаються).

Виробничу потужність підприємства визначають за всією номенклатурою профільної продукції. Якщо підприємство випускає кілька видів різної продукції, то виробнича потужність визначається окремо для кожного виду виробів. До розрахунків потужності багатноменклатурних виробництв у грошовому виразі обов'язково додається виробнича програма підприємства, стосовно якої визначено потужність. За наявності кількох провідних підрозділів підприємства виробнича його потужність обчислюється за тими з них, які виконують найбільш трудомісткий обсяг робіт. Установлення й регулювання резервної виробничої потужності підприємства здійснюється з допомогою розрахунків необхідної кількості резервних агрегатів та обґрунтування розмірів експериментально-дослідних виробництв.

Рівень використання виробничої потужності діючого підприємства визначається двома показниками: коефіцієнтом освоєння проектної потужності (співвідношення величин поточної і проектної потужності) та коефіцієнтом використання поточної потужності (співвідношенням річного випуску продукції та середньорічної її величини). Способи ефективнішого використання

виробничих потужностей такі самі, як і використання основних засобів підприємства. Варто лише наголосити, що для докорінного поліпшення рівня використання наявних потужностей для переважної більшості підприємств потрібно якнайшвидше подолати спад виробництва, стабілізувати й поступово нарощувати обсяги виробництва конкурентоспроможної продукції, яка є і завдяки цьому користується попитом на вітчизняному та світовому ринках.

Питання для самостійного опрацювання теми 5

1. Мета створення резервної потужності
2. Основні принципи розрахунку виробничої потужності підприємства.
3. Резерви підвищення ефективності використання виробничої потужності.
4. Чинники, що впливають на формування виробничої потужності підприємства.

Теми рефератів

1. Техніко-технологічна база підприємства та тенденції її розвитку.
2. Оцінка технічного рівня підприємства та чинники його росту.
3. Проблеми технічного розвитку підприємства.
4. Економічне управління технічним розвитком підприємства.
5. Сутність лізингу та характеристика його основних форм.
6. Шляхи росту ефективності використання виробничої потужності підприємства.

Література:

1. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 74 – 95, 369 – 374.
2. Раицкий К.А. Экономика организации (предприятия). – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – С. 10 – 60.
3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 226 – 245.
4. Петрович Й.М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 549 – 576.
5. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал., 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 237 – 258.

5.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку виробничої потужності механічного та складального цеху.

План

1. Загальні методичні принципи визначення виробничої потужності

різногалузевих підприємства.

2. Передумови й способи ефективнішого використання виробничих потужностей підприємств різних галузей економіки України.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що розуміють під виробничою потужністю підприємства?
2. Класифікація потужності.
3. Назвіть види виробничої потужності підприємства.
4. Структура техніко-технологічної бази.
5. Як розраховується вихідна потужність підприємства.
6. З якою метою створюються резервна потужність?
7. Основні принципи розрахунку виробничої потужності підприємства.
8. Як розрахувати середньорічну потужність підприємства?
9. Як розраховується коефіцієнт використання виробничої потужності підприємства?
10. Які фактори впливають на величину виробничої потужності підприємства?
11. Принципи розрахунку виробничої потужності.
12. Резерви підвищення ефективності використання виробничої потужності.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича потужність підприємства характеризує:

- а) максимально можливий обсяг випуску продукції заздалегідь визначеної номенклатури та якості за умови найбільш повного використання устаткування, площ, запровадження нових технологій та організації виробництва;
- б) рівень продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) розвиток соціальної сфери підприємства.

2. Одиниці виміру виробничої потужності підприємства залежать від:

- а) рівня застосовуваних технологій;
- б) рівня організації виробництва;
- в) характеру виробництва та його галузевої підпорядкованості.

3. Проектна потужність підприємства – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;
- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

4. Поточна потужність – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;
- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

5. Резервна потужність – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;
- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

6. За наявності декількох провідних підрозділів підприємства його виробнича потужність обчислюється за тими з них, що:

- а) виконують найбільший за трудомісткістю обсяг робіт;
- б) мають найбільшу чисельність працівників;
- в) мають найменшу площу виробничих приміщень.

7. Метою створення та введення у дію виробничих потужностей підприємства є:

- а) формування собівартості продукції;
- б) формування виробничої потужності;
- в) підвищення рівня кваліфікації персоналу.

8. Максимально можливий обсяг випуску продукції заздалегідь визначеної номенклатури та якості за умови найбільш повного використання устаткування, площ, запровадження нових технологій та організації виробництва являє собою:

- а) резерв підвищення якості продукції;
- б) рівень продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) виробничу потужність підприємства.

9. Одиниці виміру виробничої потужності залежать від:

- а) характеру виробництва та галузевої приналежності підприємства;
- б) рівня продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) кількості працюючих на підприємстві.

10. Основним критерієм обчислення виробничої потужності підприємства є:

- а) обчислення потужності провідних підрозділів;
- б) розрахунок продуктивності праці виробничого персоналу;
- в) зіставлення економічного і соціального ефекту.

11. Обчислення потужності провідних підрозділів являє собою:

- а) процес розрахунку собівартості продукції;
- б) основний критерій обчислення виробничої потужності підприємства;
- в) зіставлення економічного і соціального ефекту.

12. Вихідною інформацією для обчислення виробничої потужності підприємства є:

- а) міжнародні стандарти;

- б) розпорядження місцевих органів влади;
- в) внутрішні джерела підприємства.

13. Виробнича потужність підприємства окремих галузей визначається:

- а) наявністю персоналу з вищою освітою;
- б) кількістю сировини, перероблюваної за добу;
- в) місцем розташування підприємства.

14. Кількість сировини, перероблюваної за добу, визначає:

- а) асортиментну позицію;
- б) виробничу потужність підприємства окремих галузей;
- в) рівень конкурентного статусу підприємства.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити виробничу потужність механічного цеху, якщо відомо, що у кварталі 65 робочих днів. На токарних верстатах слід обробити 5 000 деталей «А», норма часу – 0,75 год./шт., 6 250 деталей «Б», норма часу 1,4 год./шт. Перевиконання норм планується на 25 %, втрати часу на ремонт 6 %. У цеху 10 токарних верстатів. Тривалість зміни – 8,2 год. Цех працює у дві зміни.

Розв'язання:

1. Визначається потрібний фонд верстатного часу ($\Phi_{пот}$):

$$\Phi_{п} = \frac{5000 \times 0,75 + 6250 \times 1,4}{1,25} = 10000 \text{ (год.)}$$

2. Визначається ефективний фонд часу роботи одного верстата ($\Phi_{еф}$):

$$\Phi_{еф} = 65 \times 8,2 \times 2 \times 0,94 = 1002 \text{ (год.)}$$

3. Усі 10 верстатів відпрацювали:

$$\Phi_{еф} = 1002 \times 10 = 10020 \text{ (год.)}$$

Порівнюючи потрібний фонд часу з ефективним фондом часу, визначається коефіцієнт завантаження обладнання:

$$K = \frac{10000}{10020} \times 100 \% = 99\%;$$

Відповідь: пропускна спроможність обладнання цеху відповідає вимогам виробничої програми.

Приклад 2

Визначити річну виробничу потужність механічної дільниці, на якій ведучим обладнанням є токарні верстати. Дільниця працює 253 робочі дні у дві

зміни по 8,2 години. Обробка деталей здійснюється на 12 верстатах. Трудомісткість обробки однієї деталі 6 хв. Коефіцієнт виконання норм – 1,15. Втрати часу на ремонт обладнання – 2 %.

Розв’язання:

1. Річна виробнича потужність дільниці:

$$ВП = \frac{C \times \Phi \times K_{вн}}{T_{шт}} \text{ (шт.);}$$

$$ВП = \frac{12 \times 4066 \times 1,15 \times 60}{6} = 561108 \text{ (шт.),}$$

де Φ – ефективний річний фонд часу одного верстата становить:

$$\Phi = D_p \times S \times t_{зм} \times K = 253 \times 2 \times 8,2 \times 0,98 = 4066 \text{ (год.)}$$

Відповідь: виробнича потужність складає 561108 виробів.

Задачі для самостійного розв’язання

Задача 1

Визначити середньорічну виробничу потужність дільниці токарної обробки деталей механічного цеху, якщо на початок року в роботі було 16 однотипних верстатів, з 1-го квітня введено три нових верстата такого ж типу, а з 1-го лютого з експлуатації виведено 2 верстата. Річна потужність одного верстата становить 45200 шт.

Задача 2

Визначити коефіцієнт завантаження у групах обладнання та середній коефіцієнт завантаження обладнання на дільниці, якщо воно працює 253 дні у дві зміни тривалістю 8,2 год. Коефіцієнт виконання норм – 1,15. Втрати часу на ремонт – 2 %. На дільниці за групами обладнання встановлена така кількість верстатів: фрезерувальних – 16, свердлильних – 13, токарних – 18. Річне планове завдання на обробку деталей за групами обладнання для: фрезерувальних верстатів – 65800, свердлильних – 48600, токарних – 71200 годин.

Задача 3

Визначити середньорічну потужність механічного цеху і коефіцієнт її використання, якщо виробнича потужність цеху на початок року становить 100 тис. комплектів деталей. З 1-го серпня в експлуатацію введено додаткове обладнання потужністю 4000 комплектів деталей, а з 1-го вересня вибуло обладнання потужністю 4200. Плановий випуск на рік – 93500 комплектів деталей.

Задача 4

У цеху машинобудівного заводу є три групи верстатів: шліфувальних – 5 шт., токарних – 11 шт., револьверних – 12 шт. Норма часу на обробку одиниці виробу в кожній групі верстатів відповідно 0,5 год., 1,1 год., 1,5 год. Знайти виробничу потужність цеху, якщо відомо, що цех працює у дві зміни, тривалість зміни – 8 год., регламентований простій обладнання становить 7 % від дійсного фонду часу, кількість робочих днів на рік – 255.

Задача 5

Фабрика працює у дві зміни, кількість ткацьких верстатів на початок року – 500. З 1-го квітня встановлено 60 шт., а 1-го серпня вибуло 50 верстатів. Кількість робочих днів на рік – 260, плановий відсоток простоїв на ремонт верстата – 5 %, продуктивність одного верстата – 4 м тканини за годину, план випуску продукції – 7 500 тис. м. Розрахувати виробничу потужність фабрики з випуску тканини (коефіцієнт її використання).

Задача 6

Визначте виробничу потужність цеху та коефіцієнт використання потужності при таких даних: кількість однотипних верстатів у цеху – 100 шт., з 1 листопада встановлено ще 30 шт., з 1 травня вибуло 6 шт., кількість робочих днів на рік – 258, цех працює в дві зміни, тривалість зміни – 8 год., регламентований відсоток простоїв на ремонт обладнання – 6 %, продуктивність одного верстата – 5 деталей на рік, план випуску за годину – 1 700 000 деталей (коефіцієнт виконання норм – 1,15).

Тема 6. Ресурсний потенціал підприємства

6.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 6

Розпочинаючи вивчення цієї теми, потрібно знати, що термін «ресурси» (від французького *ressource* – допоміжний засіб) тлумачиться як засоби, запаси, можливості, джерела доходів. Під засобами розуміють прийоми, способи дії для досягнення чого-небудь, а також предмети, пристосування (або їх сукупність), необхідні для здійснення будь-якої діяльності. Процесом можна вважати діяльність, у якій використовуються ресурси та яка управляється для уможливлення перетворення входів на виходи. Часто вихід одного процесу безпосередньо служить входом іншого. Перевагою такого підходу для підприємства є передбачуваний безперервний контроль сумісності окремих процесів у рамках системи, їх сполучення і взаємодії.

Під підходом з позицій процесу розуміють застосування підприємством системи процесів з урахуванням їх важливості, взаємозв'язків та управління ними. Процеси за їх призначенням і значущістю можна характеризувати в двох аспектах: як процеси, придатні для створення цінностей, і як процеси, придатні для вирішення стратегічних завдань.

Основними елементами процесу є предмети праці (матеріальні й нематеріальні об'єкти), на які спрямований процес з метою їх видозмінювання. Внаслідок остаточного видозмінювання предметів праці утворюється продукт як результат (вихід) процесу), засоби праці (матеріальні й нематеріальні знаряддя, а також умови праці), праця людей (виконання трудових функцій, процедур й операцій, специфіка яких залежить від особливостей процесу, та зумовлюється складом і розподілом персоналу підприємства за категоріями, спеціальностями, посадами, рівнем кваліфікації, набутими навичками та досвідом тощо), інформація (сукупність даних, які мають новизну й корисність).

Існують такі види ресурсів, як ресурси засобів праці (матеріальні й нематеріальні); ресурси предметів праці; трудові ресурси; інформаційні ресурси. Ресурси можна кваліфікувати як економічні, якщо вони забезпечують майбутній економічний ефект підприємству. Це можливо: якщо ресурси є грошовими коштами або легко можуть бути перетворені в грошові кошти; якщо ресурси є товарами, які передбачається продати й отримати за них грошові кошти; якщо ресурси будуть використані в майбутній діяльності підприємства, яка призведе до надходження грошових коштів.

Економічні ресурси підприємства називають активами. В загальному випадку, для того, щоб ресурс вважався активом, необхідне виконання двох умов: він повинен знаходитись у володінні підприємства (контролюватись підприємством); він повинен мати достовірно визначену вартість у грошовому виразі.

Ресурсний потенціал підприємства – не тільки сукупність ресурсів, що є в розпорядженні підприємства, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає в себе не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела. Ресурсний потенціал з точки зору підприємства як господарюючого суб'єкта є важливим чинником, який впливає на ефективність фінансово-господарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Ресурсний потенціал підприємства характеризують такі показники, як реальні можливості підприємств у тій чи іншій сфері економічної діяльності; обсяги ресурсів і резервів як залучених, так і не залучених у виробництво; спроможність менеджерів до використання ресурсів для створення продукції, товарів і послуг з метою отримання максимального прибутку; форма підприємництва і відповідна організаційно-правова структура.

Елементами ресурсного потенціалу підприємства є такі види ресурсів:

– трудові (сукупність фізичних осіб, які перебувають з підприємством як з юридичною особою у відносинах, що регулюються актами законодавства про трудову діяльність, і утворюють трудовий колектив працівників з визначеною структурою відповідно до структури виробництва, форми власності її організаційного устрою конкретного підприємства);

– фінансові (кошти, які формуються в разі утворення підприємства і поповнюються в результаті господарської діяльності за рахунок продажу продукції, виконання робіт і надання послуг, а також шляхом залучення зовнішніх джерел фінансування);

– матеріальні, що включають основні засоби (засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживчій формі, а їхня вартість переноситься через конкретну працю на вартість виготовлюваної продукції частинами в міру спрацьовування) і оборотні активи (це частина майна підприємства, яка включає в себе матеріальні і грошові засоби, що одноразово беруть участь у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на готову продукцію);

– нематеріальні (частина потенціалу підприємства, яка дає економічну вигоду протягом тривалого періоду та має нематеріальну основу отримання доходів, до яких належать об'єкти промислової та інтелектуальної власності а також інші ресурси нематеріального походження);

– інформаційні.

Питання для самостійного опрацювання теми 6

1. Чим визначаються економічні можливості підприємства.
2. Резерви використання ресурсного потенціалу.
3. Взаємозв'язок окремих елементів ресурсного потенціалу підприємства.
4. Основні критерії, що характеризують ресурсний потенціал.
5. Характеристика матеріальних ресурсів та їх складу.
6. Розподіл матеріальних ресурсів залежно від призначення.

Теми рефератів

1. Сутність ресурсного потенціалу підприємства.
2. Характеристика складу ресурсного потенціалу.
3. Ефективність використання ресурсного потенціалу.
4. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
5. Сучасна політика ресурсозбереження та ефективності її здійснення.

Література:

1. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 126, 276 – 292, 339 – 342.
2. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 48 – 58.
3. Макаровська Т. П., Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – С. 156 – 164.
4. Міщенко Н.Т. Поняття ресурсного потенціалу та проблеми його оцінки // Н. Т. Міщенко // Науковий вісник, 2007. – Вип. 17.2 – С. 189 – 198.

5. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О.М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 212 – 247.

6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Вид-во ТзОВ «Триада плюс», 2006. – С. 30 – 45.

6.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання щодо визначення ресурсів підприємства та розвинути практичні навички з розрахунку економії матеріальних ресурсів та економічної ефективності нематеріальних активів підприємства.

План

1. Поняття ресурсного потенціалу підприємства.
2. Складові потенціалу підприємства.
3. Критерії оптимізації ресурсного потенціалу підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття ресурсного потенціалу підприємства.
2. Критерії оптимізації ресурсного потенціалу підприємства.
3. Методи визначення потреби підприємства у матеріальних ресурсах.
4. Обґрунтування потрібності в матеріальних ресурсах. Види запасів.
5. Поняття та види нематеріальних ресурсів.
6. Склад і класифікація нематеріальних активів.
7. Вплив нематеріальних ресурсів підприємства на конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Матеріальні ресурси – це

- а) люди, які вже працюють або будуть залучені до праці в майбутньому;
- б) ресурси в натурально-речовинній формі, які використовуються у виробничо-господарській діяльності підприємства;
- в) реальними можливостями підприємства в той чи іншій сфері діяльності;
- г) високий ступінь компетентності управлінських рішень.

2. Нематеріальні активи підприємства – це:

- а) складова частина потенціалу підприємства, яка забезпечує економічну користь протягом тривалого періоду і не має матеріальної основи;
- б) реальні інвестиційні проекти, об'єкти нерухомості та різноманітні фінансові інструменти;
- в) ресурси, кількість яких фіксована і має певні межі;
- г) цінності, що не є фізичними об'єктами, але мають вартість, оцінку; права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства та їх використання в господарській діяльності з метою одержання прибутку.

3. Трудові ресурси це:

- а) сукупність постійних і тимчасових працівників, які отримали необхідну професійну підготовку;
- б) люди, які вже працюють або будуть залучені до праці в майбутньому;
- в) промислово-виробничий персонал;
- г) явочна чисельність працівників.

4. Фінансові ресурси –

- а) корисний результат діяльності підприємства;
- б) ресурси в натурально-речовинній формі, які використовуються у виробничо-господарській діяльності підприємства;
- в) сукупність грошових прибутків та надходжень, які знаходяться в розпорядженні підприємства для виконання фінансових обов'язків, здійснення витрат на відтворення підприємства та для стимулювання робітників;
- г) цінності, що не є фізичними об'єктами, але мають вартість, оцінку; права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства та їх використання в господарській діяльності з метою одержання прибутку.

5. До нематеріальних ресурсів підприємства належать:

- а) бази даних та бази знань;
- б) плани виробничої діяльності;
- в) штатний розклад;
- г) усі відповіді невірні.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Чиста вага деталі – 930 кг. Відходи становлять 18 %. Внаслідок зміни способу отримання заготовки відходи зменшились на 7,5 %. Визначити кількість зекономленого матеріалу, якщо в цеху виготовлено 280 деталей.

Розв'язання:

1. Визначається вага відходів згідно з технологічним процесом:

$$q_{\text{від}} = 930 \times 0,18 = 167,4 \text{ (кг)}.$$

2. Визначається вага відходів за новим технологічним процесом:

$$q_{\text{від}} = 167,4 \times 0,075 = 12,55 \text{ (кг)}.$$

1. Визначається кількість зекономленого матеріалу:

$$Q_{\text{заг}} = 12,55 \times 280 = 351,4 \text{ (кг)}.$$

Відповідь: кількість зекономленого матеріалу становить 351,4 кг

Приклад 2

Підприємство у звітному році придбало ліцензію на використання «ноу-хау» з виробництва нової продукції. Вартість ліцензії має складати 20 % від обсягу реалізації виробу. Обсяг реалізації планується у розмірі 520 тис. грн. Розрахуйте вартість ліцензії на виробництво виробу.

Розв'язання:

1. Вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{лиц.}} = (520 \times 20)/100 = 104 \text{ (тис. грн.)}$$

Відповідь: вартість ліцензії на виробництво виробу складе 104 тис грн.

Приклад 3

Підприємство має на балансі вартість придбаної ліцензії на виробництво виробу на суму 15 тис. грн. За угодою між ліцензіаром і ліцензіатом, підприємство має сплачувати роялті у розмірі 1100 грн. протягом п'яти років. Розрахуйте ринкову вартість ліцензії.

Розв'язання:

1. Сума роялті, яку підприємство повинно сплатити протягом п'яти років:

$$P = 1100 \times 5 = 5500 \text{ (грн.)}$$

2. Ринкова вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{лиц.}} = 15 + 5,5 = 20,5 \text{ (тис. грн.)}$$

Відповідь: ринкова вартість ліцензії буде становити 20,5 тис грн.

Задачі для самостійного розв'язання**Задача 1**

Річна програма випуску деталей – 6 тис. шт., норма витрат чавуну на одну деталь – 0,35 кг. З першого липня запланованого року внаслідок удосконалення заготівельних операцій норми витрат чавуну і сталі зменшаться на 10 %. Програма випуску деталей на кожний місяць однакова. Визначити витрати чавуну і сталі для виконання річної програми.

Задача 2

Визначити витрати чавуну і сталі для виконання програми 6 тис. виробів на рік. Технічна норма витрат на виріб: чавуну – 0,7 кг, сталі – 1,2 кг. З першого липня планового року в результаті удосконалення заготівельних операцій норма витрат металів зменшилась на 10 %. Програма випуску розподіляється за місяцями рівномірно.

Задача 3

Підприємство з виробництва мінеральної води заключило оборудку по передачі права використання товарного знака другого підприємства з виплатами роялті. Розмір роялті складає 10% від суми реалізації продукції. Річний обсяг реалізації води складає 855 тис. грн., термін використання товарного знаку – 10 років, ставка дисконту – 10%. Розрахуйте вартість товарного знаку.

Задача 4

Ринкова вартість усіх активів підприємства в звітному році становила 655 тис. грн, зобов'язань – 490 тис. грн підприємство отримало прибуток у сумі 38 тис. грн. Податок на прибуток дорівнює 20%, рентабельність власного капіталу – 18%, ставка капіталізації 15%. Розрахуйте вартість гудвілу.

Задача 5

Чиста вага виробу, що виготовляється з сталі – 96 кг, норма використання сталі – 108 кг, виготовляється 3000 деталей на рік. Постачання сталі здійснюється один раз на квартал. Транспортний запас – 2 дні. Знайти величину виробничого запасу і коефіцієнт використання сталі.

Тема 7. Трудові ресурси підприємства

7.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 7

Вивчення теми слід розпочинати зі з'ясування поняття «трудові ресурси», які є частиною працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Трудові ресурси є реальні, тобто люди, які вже працюють і потенційні – ті, що будуть колись працювати.

Сукупність працівників на підприємстві характеризують термінами – персонал, кадри, трудовий колектив. Термін трудовий колектив має соціально-політичний відтінок, кадри – часто ототожнюють лише із тими працівниками, які мають досить високий рівень кваліфікації. Тому перевагу надають терміну персонал. Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності. Згідно з характером функцій, що виконують, персонал підприємства поділяється на чотири категорії: керівники, спеціалісти, службовці та робітники.

Важливим напрямком класифікації персоналу підприємства є його розподіл за професіями та спеціальностями. Професія – це вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок. Спеціальність – це більш-менш вузький різновид трудової діяльності у межах професії. Рівень кваліфікації керівників, спеціалістів та службовців характеризується рівнем освіти, досвідом роботи на тій чи іншій посаді.

Продуктивності праці характеризує результативність корисної, конкретної праці, яка визначає ступінь ефективності виробничої діяльності протягом певного проміжку часу. Характеризують продуктивність праці такі показники, як виробіток і трудомісткість. Існують різні методи вимірювання продуктивності праці: натуральний, умовно-натуральний, трудовий, вартісний.

На залізничному транспорті використовують всі методи вимірювання продуктивності праці. На залізницях натуральний і умовно-натуральний методи вимірювання продуктивності праці мають широке застосування, оскільки продукція залізничного транспорту однорідна і виражається в натуральних або умовно-натуральних одиницях вимірювання. Вартісний метод продуктивності праці використовують на будівництві, капітальному ремонті основних засобів, частково на ремонті рухомого складу.

Продуктивність праці робітників мережі, окремих залізниць і дирекцій вимірюється в умовно-натуральних одиницях – кількістю приведених тонно-кілометрів, які припадають на одного робітника експлуатаційного контингенту.

Продуктивність праці робітників станції визначають діленням показника, що характеризують основний вид її роботи, на чисельність спискового контингенту робітників. Для сортувальної станції таким показником є число відправлених і прийнятих вагонів, для вантажної – число вивантажених і навантажених тонн вантажу, для пасажирської – число відправлених пасажирів. Оскільки на станціях виконуються різноманітні види робіт (прийом і відправлення поїздів, навантаження, вивантаження, роботи, пов'язані із перевезенням пасажирів) і трудомісткість кожної із них різна, то вимірник приймають показник «приведений вагон». Різні види робіт з різною трудомісткістю приводять до приведених вагонів за допомогою коефіцієнтів приведення. У цьому випадку продуктивність праці визначають як відношення приведених вагонів до спискової чисельності працівників станції.

У локомотивних депо продуктивність праці розраховують по експлуатаційній діяльності, по ремонтній діяльності і в цілому по депо. Продуктивність праці робітників, зайнятих на експлуатаційній (поїзній) роботі і в цілому по депо, визначають діленням т-км бруто на ділянках роботи локомотивних бригад відповідно на спискову чисельність по експлуатаційній роботі і на спискову чисельність працівників локомотивного депо. Продуктивність праці у ремонтній базі розраховують діленням обсягу ремонту рухомого складу в приведених одиницях ремонту на спискову чисельність працівників, зайнятих ремонтом локомотивів. Продуктивність праці робітників вагонного депо визначають діленням кількості приведених вагонів, які прослідували через пункти технічного огляду, на спискову чисельність працівників експлуатаційного контингенту. Продуктивність праці у дистанціях сигналізації і зв'язку як відношення обсягу робіт, який виражено через трудомісткість технічного обслуговування в технічних одиницях до чисельності працівників, зайнятих на експлуатації; продуктивність праці працівників експлуатаційного штату дистанцій енергозабезпечення – кількістю приведених об'єктів обслуговування або величиною доходів у розрахунку на одного працівника середньоспискового складу. Продуктивність праці машиністів локомотивів вимірюється в т-км бруто.

Організація праці на підприємстві являє собою комплекс заходів, що забезпечують раціональне використання робочої сили. Вона включає розставлення виконавців в процесі виробництва, розподіл та кооперування праці, організацію робочих місць, нормування і стимулювання праці.

На залізничному транспорті працю робітників організують з врахуванням особливостей виробничої діяльності цієї галузі. Залізничний транспорт по організаційній структурі ділиться на господарства: локомотивне, вагонне, колійне, перевезень тощо. У кожному господарстві виконують конкретні операції, що забезпечують перевезення вантажів і пасажирів.

Організація праці робітників та службовців на підприємствах залізничного транспорту проходить в умовах, які відхиляються від нормальних: цілодобова робота по змінах та неспівпадання днів для відпочинку з суботою та неділею; вплив природно-кліматичних факторів при виконанні робіт на повітрі; робота на рухомому складі, що рухається, наявність шуму і вібрації; підвищені фізичні

і нервово-емоційні навантаження, великі переходи у робочій зоні, виконання операцій у незручній позі; наявність елементів ризику (виконання операцій в зоні руху рухомого складу, на висоті, при високій електронапрузі, підвищена відповідальність за свої дії).

Надалі треба зупинитись на плануванні праці. План з праці містить такі показники: продуктивність праці, чисельність робітників, фонд оплати праці і середньомісячна зарплата. При діючій системі планування розроблення плану з праці проводять на основі встановленого ліміту фонду оплати праці, чисельності працівників по перевезеннях і заданого відсотка росту продуктивності праці по перевезеннях.

Ліміт чисельності по перевезеннях встановлюють, враховуючи фактори, що знижують чисельність працівників (введення нових технічних засобів, ресурсозберігаючої технології, покращання експлуатаційних показників), та фактори, які збільшують потребу в контингенті (введення в дію виробничих об'єктів і виробничих потужностей).

Планування фонду оплати праці здійснюють, виходячи із ліміту чисельності персоналу, зайнятого на перевезеннях, і середньомісячної зарплати. За базу приймають середньомісячну зарплату відповідного періоду і її індексацію на процент росту цін на продовольчі товари і послуги в плановому періоді. Індиксація – це прив'язка доходів населення до темпів росту цін, тобто інфляції, яка здійснюється державою для підтримання реальних доходів населення на певному рівні. Розмір індексації заробітної плати визначають на основі даних Держкомстату України про річний ріст цін на споживчі товари і послуги.

Фонд заробітної плати і чисельність робітників, зайнятих на вантажно-розвантажувальних роботах, капітальному ремонті колії, будівель і споруд, і робітників неспискового складу визначаються лінійним підприємством самостійно. Середньомісячну зарплату індексують в тому ж розмірі, що і по перевезеннях.

І наприкінці вивчення теми слід розглянути питання оплати праці. Заробітна плата працівника незалежно від виду підприємства визначається його особистим трудовим вкладом, залежить від кінцевих результатів підприємства, регулюється податками і максимальними розмірами не обмежується.

Підприємства мають широкі права в області оплати праці, а саме: вони можуть визначати форми і системи оплати праці; вводить доплати за суміщення професій і розширення зони обслуговування, встановлювати по кожній категорії робітників надбавки і доплати; розробляти і затверджувати положення про преміювання робітників; визначать конкретні напрямки використання фонду матеріального заохочення. Організація заробітної плати на підприємстві визначається трьома взаємопов'язаними елементами: нормуванням праці, тарифною системою, формами і системами зарплати.

Форми і системи оплати праці визначають порядок нарахування зарплати з врахуванням результатів праці. Для вимірювання і обліку праці, затраченого на виробництво продукції, використовують два показники: затрати робочого часу і кількість випущеної продукції. В зв'язку з цим розрізняють дві форми оплати

праці – погодинну та відрядну. Кожна із цих форм залежить від показників виробництва, виконання яких вона матеріально стимулює, має різновиди – системи оплати праці. Вони розрізняються між собою способами нарахування грошової винагороди за визначену кількість і якість трудового вкладу в результаті виробництва.

Доплати, надбавки до заробітної плати визначаються відповідно з кодексу законів про працю, нормативними документами уряду України, галузевими тарифними договорами. Держава дає робітнику визначені гарантії і компенсації та встановлює їх обов'язковість як мінімально необхідних.

Працівники залізниць преміюються із фонду оплати праці. Крім того, премії можуть виплачуватися із інших джерел: за рахунок економії матеріалів, палива, електроенергії.

Премії виплачуються відповідно до положень, розробленими на підприємствах. Положення містить показники і умови преміювання, розміри премій, робітників, періодичність і джерела преміювання. Розмір премій визначається положенням про преміювання і нараховується на тарифну ставку з урахуванням доплат за умови праці, роботу в нічний час, клас кваліфікації, професійну майстерність, керівництво бригадою, суміщення професій і посад.

Відповідно до галузевого тарифного узгодження для працівників введено щомісячна виплата – винагорода за вислугу років. Розмір винагороди встановлюється залежно від стажу безперервної роботи у відсотках від місячної тарифної ставки (окладу).

Крім поточного преміювання всім працівникам підприємства може бути встановлена виплата винагороди за результатами роботи за рік. Розмір річної винагороди залежить від суми отриманої заробітної плати і стажу на даному підприємстві. Відрахування в резерв на виплату винагороди за результатами року здійснюються, виходячи із середньомісячної зарплати.

Питання для самостійного опрацювання теми 7

1. Тенденції динаміки структури персоналу в окремих галузях і сферах діяльності.
2. Обґрунтування оптимальної чисельності персоналу підприємств різних типів підприємств.
3. Резерви підвищення продуктивності праці та шляхи її використання за сучасних умов господарювання.
4. Вплив продуктивності праці на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства.
5. Державне регулювання оплати праці.
6. Вибір форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм господарювання.
7. Сучасна державна політика оплати праці.

Теми рефератів

1. Проблеми оптимізації чисельності персоналу підприємства.

2. Напрямки вдосконалення системи стимулювання персоналу.
3. Шляхи підвищення продуктивності праці на підприємстві.
4. Методи і моделі управління персоналом.
5. Тенденції динаміки структури персоналу в окремих галузях і сферах діяльності.
6. Обґрунтування оптимальної чисельності персоналу підприємств різних типів підприємств.
7. Резерви підвищення продуктивності праці та шляхи її використання за сучасних умов господарювання.
8. Сучасна державна політика оплати праці.

Література:

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 31 – 56, 108 – 122.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 61– 73, 174 – 187.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 38 – 58.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 74 – 99, 369 – 402.
5. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 165 – 186, 292 – 326.
6. Ситник Й.С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 22 – 29, 86 – 95.
7. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл., 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 79 – 108, 388 – 424.
8. Економіка підприємства: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В.Я.Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 422 – 469.

7.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності і класифікації персоналу підприємства, продуктивності та оплати праці, а також розвинути практичні навички з розрахунку чисельності окремих категорій працівників, продуктивності праці та фонду заробітної праці.

План

1. Порядок розрахунку чисельності різних категорій персоналу підприємства.
2. Оцінка персоналу підприємства.
3. Продуктивність праці, методи її вимірювання та показники.
4. Визначення зміни продуктивності праці на підприємстві за рахунок різних факторів.

5. Сутність оплати праці. Види заробітної плати. Фонд оплати праці підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Які необхідно врахувати фактори зовнішнього середовища при визначенні чисельності?
2. Як визначається загальна чисельність промислово-виробничого персоналу?
3. Як визначити чисельність допоміжних працівників?
4. Як визначити чисельність службовців, спеціалістів та керівників?
5. Як складається баланс робочого часу одного середньоспискового робітника?
6. Дайте визначення поняття «продуктивність праці».
7. Які Ви знаєте методи вимірювання та показники продуктивності праці?
8. Дайте визначення поняттю «виробіток». Визначте його показники.
9. Дайте визначення поняття «трудомісткість». Які ви знаєте види трудомісткості? Охарактеризуйте їх.
10. Охарактеризуйте фактори підвищення продуктивності праці.
11. Загальна характеристика заробітної плати.
12. Сутність тарифної системи оплати праці.
13. Охарактеризуйте основні елементи тарифної системи оплати праці.
14. Які основні форми оплати праці Ви знаєте?
15. Охарактеризуйте погодинну форму оплати праці.
16. Які системи відрядної форми оплати праці Ви можете назвати?
17. Охарактеризуйте склад основної і додаткової заробітної плати.
18. Напрями реформування системи оплати праці на сучасному етапі.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. До промислово-виробничого персоналу належать:

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) працівники медпункту заводу;
- г) службовці;
- д) робітники;
- е) вихователі гуртожитку заводу.

2. До категорії службовців належать:

- а) обліковці;
- б) діловоди;
- в) кур'єри;
- г) бухгалтери;
- д) стенографісти;
- е) гардеробники.

3. До категорій спеціалістів належать:

- а) начальники цехів;
- б) майстри дільниць;
- в) інженери;
- г) економісти;
- д) бухгалтери;
- е) нормувальники;
- є) соціологи.

4. Які вихідні дані необхідні для розрахунку чисельності робітників-відрядників?

- а) продуктивність праці;
- б) кількість продукції, що планується;
- в) ціна продукції;
- г) норма часу на виготовлення продукції;
- д) календарний фонд часу;
- е) ефективний фонд часу одного робітника;
- є) запланований коефіцієнт виконання норм робітниками.

5. Професія характеризує:

- а) вид трудової діяльності;
- б) відносно вузький вид робіт;
- в) якість, складність праці.

6. Продуктивність індивідуальної праці відображає:

- а) затрати живої праці робітників;
- б) затрати живої та речової праці.

7. Норми виробітку – це:

- а) необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу;
- б) кількість продукції, яка повинна бути вироблена за одиницю часу;
- в) кількість одиниць обладнання, яка обслуговується одним робітником.

8. До норм праці належать:

- а) норма часу;
- б) норма виробітку;
- в) норма чисельності;
- г) норма обслуговування.

9. Рівень продуктивності праці характеризують:

- а) фондвіддача і фондомісткість;
- б) виробіток на одного працюючого;
- в) трудомісткість продукції;
- г) фондоозброєність праці;
- д) прибуток.

10. Продуктивність праці вимірюється показниками:

- а) натуральними;
- б) вартісними;
- в) трудовими;
- г) трудовими, натуральними, вартісними.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Квартальна програма виробничої ділянки – 620 комплектів деталей. Час на обробку одного комплекту: з токарних робіт – 8,2 год., з фрезерних – 7,1 год., норми виробітку, що плануються на токарні роботи – 110 %, на фрезерні – 115 %. У кварталі 70 робочих днів, тривалість зміни – 8 годин. Визначити чисельність робітників.

Розв'язання:

1. Визначається ефективний фонд робочого часу за квартал:

$$\Phi_{\text{еф}} = D_{\text{р.}} \times t_{\text{зм.}}$$

$$\Phi_{\text{еф}} = 70 \times 8 = 560 \text{ (год.)}$$

2. Визначається чисельність робітників за формулою:

$$Ч_{\text{о.р.}} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \times t_i}{\Phi_{\text{д}}^{\text{ч}} \times K_{\text{в.н.}}} \text{ (осіб)},$$

– чисельність токарів:

$$Ч_{\text{ток}} = \frac{620 \times 8,2}{560 \times 1,1} = 8,25 \text{ (осіб)} \text{ приймаємо } Ч_{\text{ток}} = 9 \text{ (осіб)}.$$

– фрезерувальників :

$$Ч_{\text{фрез}} = \frac{620 \times 7,1}{560 \times 1,15} = 6,84 \text{ (осіб)} \text{ приймаємо } Ч_{\text{ток}} = 7 \text{ (осіб)}.$$

Відповідь: чисельність робітників – 16 осіб.

Приклад 2

Виробіток на одного працюючого в минулому році складав 5000 грн. Обсяг виробництва за планом на рік – 16 млн. грн. За рахунок підвищення технічного рівня виробництва звільняється – 300 осіб. Внаслідок удосконалення управління і організації виробництва звільняється – 60 осіб. Зміни об'єму і структури виробництва потребують додаткової чисельності у кількості – 130 осіб. Визначити зростання продуктивності праці у плановому році.

Розв'язання:

1. Визначається чисельність робітників у минулому році ($Ч_{\text{м.р.}}$) :

$$Ч_{\text{м.р.}} = \frac{\text{ВП}}{\text{П}_{\text{м}}} \text{ (осіб)},$$

$$Ч_{м.р.} = \frac{16000000}{5000} = 3200 \text{ (осіб).}$$

2. Визначається чисельність робітників за планом ($Ч_{пл}$):

$$Ч_{пл} = 3200 - (-300 + 130 - 60) = 2970 \text{ (осіб).}$$

3. Виробіток на одного працюючого за планом ($П_{пл}$):

$$B_{впр.} = \frac{ВП}{Ч_{пл}} \text{ (грн/ осібу)}$$

$$B_{впр.} = \frac{16000000}{2970} = 5400 \text{ (грн/ осібу)}$$

4. Зростання продуктивності праці становить:

$$\Delta П = \frac{П_{пл} - П_{м.р.}}{П_{м.р.}} \times 100\% ,$$

$$\Delta П = \frac{5400 - 5000}{5000} \times 100\% = 8\% ,$$

$$\text{або } \Delta П = \frac{E_q}{Ч_6 - E_q} \times 100\%$$

$$E_q = -300 + 130 - 60 = -230 \text{ (чол.)},$$

$$\Delta П = \frac{E_q}{Ч_6 - E_q} \times 100\% ,$$

$$\Delta П = \frac{230}{3200 - 230} \times 100\% = 8\% .$$

Відповідь: зростання продуктивності праці у плановому році складає 8 %.

Приклад 3

Підприємство виготовляє вироби з пластмаси способом лиття. Річний обсяг виробництва виробів – 900 тис. шт., а трудомісткість виробу – 0,35 н-год. Тривалість робочої зміни – 8 годин (при однозмінному режимі роботи). Внутрішньозмінні витрати часу з вини робітників – 1,5 %, регламентоване невикористання обладнання – 3 %. Процент виконання норм виробітку – 105 %. Кількість робочих днів у році – 223. Визначити необхідну чисельність робітників-відрядників.

Розв'язання:

1. Чисельність основних робітників-відрядників можна визначити за трудомісткістю виробничої програми:

$$Ч_{о.р.} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \times t_i}{\Phi_0^q \times K_{в.н.}}$$

2. Дійсний фонд робочого часу одного робітника становить:

$$\Phi_o = \frac{223 \times 8 \times (100 - 4,5)}{100} = 1703,72 \text{ год.}$$

$$Ч_{o.p.} = \frac{900000 \times 0,35}{1703,72 \times 1,05} = 176 \text{ осіб.}$$

Відповідь: необхідна чисельність основних робітників-відрядників складає 176 осіб.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити чисельність робітників, якщо: випущено виробів А = 4000 од., Б = 100000 од. Норма часу на одиницю продукції на виріб «А» – 6 год., виріб «Б» – 5,5 год. Процент виконання норм – 112 %. Невиходи на роботу – 10 %. Рік містить 258 робочих дні, режим роботи – 1 зміна, тривалість зміни – 8 год.

Задача 2

Визначити планову чисельність робітників. Цех виготовляє комплект деталей для токарних верстатів.

№	Види робіт	Норма часу на 1 шт., хв.	Виконання норми виробітку, $K_{вн}$ (%)
1	Токарні	20	110
2	Фрезерні	30	115
3	Шліфувальні	10	120

У плановому році буде виготовлено 2 000 верстатів. Рік – 365 календарних днів, святкових та вихідних – 114 днів. Планові невиходи – 10 %. Цех працює у 2 зміни, тривалість зміни – 8 год.

Задача 3

Визначити чисельність основних і допоміжних робітників, якщо річний випуск виробів заводу становить: машина «МА» – 2200 од. із нормою часу на виріб – 490 н-год., машина «МБ» – 150 шт. із нормою часу на виріб – 800 н-год. Норми робітники перевиконують на 20 %. Невиходи на роботу плануються у розмірі 10 %. Робочих днів – 258, тривалість робочої зміни – 8,2 год. Чисельність допоміжних робітників – 40 % від чисельності основних робітників.

Задача 4

Розрахувати підвищення продуктивності праці порівняно з планом, якщо план випуску продукції – 920 тис. грн, чисельність працюючих – 210 осіб, фактичний план виконано на 105 %, а чисельність зменшилася на 5 осіб.

Задача 5

За звітний період випущено 576000 виробів при чисельності 2300 осіб. У наступному році планується випустити 835000 виробів при збільшенні чисельності на 20 %. Визначити зростання та показники продуктивності праці у звітному і плановому періодах.

Задача 6

Дані Київського вагоноремонтного заводу:

Показники, осіб	Минулий рік	Поточний рік
Середньоспискова кількість робітників	1604	1571
За рік прийнято на роботу	300	315
За рік звільнено, усього	365	360
У т.ч. звільнено за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни	315	308

Визначити: коефіцієнти по прийому, вибуттю та плинності кадрів.

Задача 7

Визначити процент зростання продуктивності праці у плановому році порівняно зі звітами заготівельного, механічного і складального цехів та заводу в цілому при таких даних:

Найменування цеху	Валова продукція тис. грн		Середньоспискова кількість робітників	
	звіт	план	звіт	план
Заготівельний	2500	2900	240	245
Механічний	4500	5800	480	500
Складальний	6900	7779	625	650

Задача 8

У звітному році було випущено виробів «А» – 450000 од., виробів «Б» – 80000 од., виробів «В» – 15 000 од. Трудомісткість виробів «А» – 35 год., «Б» – 52 год., «В» – 105 год. У плановому році намічено знизити трудомісткість виробу «А» на 5 год., виробу «Б» – на 2 години і випустити 18000 од. виробів «В» при витратах 102 год. часу на виріб. Програма виконання плану за виробами «А» і «Б» залишається незмінною. Визначити процент зростання продуктивності праці заводу в цілому, якщо на заводі працює 950 осіб промислового персоналу.

Задача 9

Виробниче завдання для механічного цеху на місяць – 420 комплектів виробів замість 360 у минулому місяці. Умови виконання робіт за звітний місяць і планові нормативи такі:

№	Показники	Звіт	План
1.	Трудомісткість одного комплекту, н-год.	15	14
2.	Середня тривалість робочого дня, год.	7,7	7,8
3.	Кількість робочих днів у місяці	21	21
4.	Кількість допоміжних робітників у % відношенні до основних	25	25

Визначити виробіток на одного робітника у н-год. і процент зростання продуктивності праці.

Задача 10

Обсяг виробничої програми підприємства у базовому періоді становив 368 млн грн і зріс у плановому періоді на 11 %. Виробіток на одного працюючого у базовому періоді становить 2,3 млн грн. За рахунок кращої організації виробництва чисельність промислово-виробничого персоналу зменшиться у плановому періоді на 9 осіб. Визначити процент зростання продуктивності праці та чисельність працюючих на підприємстві у плановому періоді.

Задача 11

Токар-верстатник за місяць (175 год.) виконав: 365 деталей з нормою штучного часу 20 хв. за 4-м розрядом, 108 деталей з нормою штучного часу 10 хв. за 5 розрядом, решта робіт 82 н-год. за 3-м розрядом. Оплата праці відрядно-преміальна. За кожний процент перевиконання місячних норм виробітку встановлена премія в розмірі 2 % від відрядного заробітку. Визначити місячний заробіток токаря.

Задача 12

Шліфувальник 4-го розряду відробив протягом місяця 175 годин і виготовив 420 деталей з нормою штучного часу 30 хв. за 4-м розрядом. Оплата праці відрядно-прогресивна. При виконанні місячної норми розцінка підвищується на 50 %. Визначити місячну заробітну плату шліфувальника.

Задача 13

Визначити суму заробітної плати робітника в умовах відрядно-прогресивної оплати праці. За місяць робітник виготовив 144 деталі, виконавши норму виробітку на 120 %. Відрядна розцінка за одну деталь складає 7,2 грн, а оплата праці за виготовлення продукції понад 100 % проводиться за розцінками, збільшеними в 1,4 рази.

Задача 14

Визначити заробітну плату робітника при відрядно-преміальній системі, якщо він за місяць виготовив 173 вироби при завданні 130 шт. Норма часу на виконання операцій складає 1,4 н-год, а годинна тарифна ставка становить

6,41 грн. Процент доплат за виконання плану становить 9 %, а процент доплати за кожний процент перевиконання плану становить 1,5 %.

Задача 15

Робітник 4-го розряду виготовив протягом місяця: 500 деталей «А», з нормою штучного часу 15 хв. за 3-ім розрядом; 300 деталей «Б» з нормою штучного часу 24 хв. за 5-м розрядом. Визначити місячну заробітну плату робітника при прямій відрядній системі оплати праці.

Тема 8. Майнові ресурси (активи) підприємства

8.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 8

Майновими активами підприємства є сукупність усіх ресурсів матеріального характеру, що завжди фіксуються в щорічному його балансі за виключенням первинних активів. До складу матеріальних активів входять переважно виробничі фонди й майно соціального призначення. Засоби виробництва як сукупність засобів і предметів праці не можна ототожнювати з виробничими фондами, що зумовлено двома обставинами. По-перше, елементи засобів виробництва стають виробничими фондами лише з моменту їхнього безпосереднього використання у виробничому процесі. По-друге, виробничі фонди на відміну від засобів виробництва є виключно вартісною економічною категорією. Це означає, що до виробничих фондів належать не всі елементи засобів виробництва взагалі, а ті з них, які мають вартість.

Складовим частинам виробничих фондів властиві певні характерні ознаки, за якими можна розрізнити основні засоби та оборотні фонди й обґрунтовано тлумачити сутність та значення цих економічних категорій для відтворювальних процесів. Основні засоби – це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється, (на платні послуги) частинами в міру спрацювання. Оборотні фонди – частина виробничих фондів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються в кожному виробничому циклі, змінюють або повністю втрачають натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість продукції, що виробляється (на вартість платних послуг).

Кожне підприємство володіє також майном (матеріальними цінностями) не виробничого призначення. Зокрема до основних засобів належать житлові будинки, будівлі дитячих садків, поліклінік, їдалень, будинки відпочинку, профілакторії, палаци культури, спортивні споруди та інші культурно-побутові об'єкти. Такі об'єкти слід вважати майном суто соціального призначення, або об'єктами соціального призначення.

Далі слід розглянути нематеріальні ресурси та нематеріальні активи підприємства, перші з яких є складовою потенціалу підприємства, здатною забезпечувати економічну користь протягом тривалого періоду. Для цієї складової характерні відсутність матеріальної основи і невизначеність розмірів

майбутнього прибутку від її використання. Нематеріальні активи – це права на використання об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також інші майнові права.

Нематеріальні ресурси можуть бути створені або придбані підприємством. У будь-якому разі вони коштують певну суму грошей. Первісна вартість придбаного нематеріального активу може складатися з ціни придбання, мита, непрямих податків тощо.

І наприкінці вивчення теми слід детальніше зупинитись на питанні основних і оборотних засобів підприємства.

Основні засоби за складом, призначенням, функціями, що виконуються у виробничому процесі прийнято розділяти за такі групи, які характеризують їхню структуру: будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, виробничий і господарський інвентар. За роллю у виробничому процесі розрізняють активну і пасивну частини основних засобів. Активні основні засоби – це знаряддя праці, які безпосередньо впливають на випуск продукції, тобто беруть участь в перетворенні предметів праці в готову продукцію. Це машини та обладнання, що встановлені в основних цехах підприємств, регулюючі пристрої і приладдя. Пасивними основними засобами вважають ті, які забезпечують нормальне функціонування активної частини фондів. Це будівлі, залізниці (дороги), силові установки, робочі машини, що споживають електроенергію, передавальні пристрої, що постачають цю енергію, транспортні засоби та інше.

Основними показниками використання основних засобів є фондвіддача, фондомісткість і фондоозброєність праці. Фондовіддача показує, з яким економічним ефектом діють знову введені і діючі основні засоби. Фондомісткість використовується при виборі найефективніших шляхів технічного прогресу, в ціноутворенні, при розробленні планів. Фондоозброєність праці характеризує забезпеченість працюючих основними виробничими засобами.

У процесі використання основні виробничі засоби поступово зношуються, стають непридатними, старіють. Розрізняють фізичне та моральне зношення. Матеріальне зношення – це зміна механічних, фізичних, хімічних та інших матеріальних об'єктів під впливом процесів праці, явищ природи та інших факторів. Моральне зношення обумовлене темпами технічного прогресу, який викликає відносне здешевлення основних виробничих засобів внаслідок зниження затрат на виробництво нових аналогічних об'єктів і створення більш продуктивних і економічних споруд, обладнання і машин.

Оборотні кошти – сукупність грошових засобів, які використовуються для створення оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Вони обслуговують процеси виробництва і реалізації продукції. Оборотні фонди – це предмети праці, які повністю споживаються в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносять свою вартість на вартість новоствореної продукції.

Оборотні кошти з позиції планування можуть бути нормовані і ненормовані. До нормованих належать всі оборотні фонди та готова продукція

на складах підприємства. До ненормованих належать: відвантажена готова продукція, готівкові і безготівкові грошові кошти підприємства, дебіторська заборгованість.

Питання для самостійного опрацювання теми 8

1. Значення періодичної переоцінки та індексації основних засобів підприємства.
2. Завдання, які вирішуються під час аналізу стану та ефективності використання основних фондів.
3. Модель взаємозв'язку між фондоддачею, продуктивністю праці та фондоозброєністю.
4. Відмінність та єдність оборотних фондів та фондів обігу.
5. Проблеми підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства.
6. Методи нормування оборотних коштів підприємства.
7. Нормування оборотних коштів у виробничих запасах.
8. Нормування оборотних коштів у незавершеному виробництві.
9. Нормування оборотних коштів у витратах майбутніх періодів.
10. Нормування оборотних коштів у залишках готової продукції.

Теми рефератів

1. Сучасні проблеми амортизаційної політики держави та підприємств різних форм власності.
2. Необхідність та значення періодичної переоцінки та індексації основних фондів.
3. Видова структура основних фондів, фактори та тенденції її динаміки на виробничих підприємствах.
4. Тенденції розширеного відтворення основних фондів на підприємствах України.
5. Напрями інтенсифікації відтворення та шляхи кращого використання основних фондів підприємства за нормальних умов господарювання.
6. Проблеми та шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах.
7. Сучасні джерела формування оборотних коштів на підприємствах України.
8. Проблеми поповнення оборотних коштів за умови кризисної економічної ситуації на підприємстві.

Література:

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 57 – 69, 75 – 107.

2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 59 – 91, 98 – 128.

3. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 126, 149 – 156.

4. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. Пособие для вузов / под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48 – 58, 70 – 88.

5. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 87 – 113, 135 – 164.

6. Ситник Й.С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 30 – 69.

7. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 109 – 160.

8. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 218 – 254.

8.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання змісту і складу майнових активів підприємства та розвинути практичні навички з розрахунку показників ефективності використання основних та оборотних засобів підприємства.

План

1. Методичні інструменти оцінки стану, руху та ефективності використання основних засобів підприємства.

2. Нематеріальні активи підприємства: сутність, класифікація, призначення, особливості формування та відтворення.

3. Облік та оцінювання основних засобів.

4. Показники ефективності використання основних засобів.

5. Оцінювання та основні напрями поліпшення використання оборотних фондів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Що входить до складу майнових активів підприємства?

2. Поясніть сутність понять основний і оборотний капітал.

3. Надайте характеристику методичного інструментарію оцінки стану та руху.

4. Методика ефективності використання основних засобів підприємства.

5. Оборотні кошти підприємства: поняття та класифікація.

6. Показники ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Характерною особливістю основних виробничих фондів є:

- а) одночасне перенесення своєї вартості на вартість готової продукції;
- б) тривалий час функціонування у виробничому процесі;
- в) повна зміна своєї форми і розмірів в результаті участі у виробничому процесі.

2. До складу виробничих фондів входять:

- а) засоби праці і предмети праці;
- б) основні фонди і оборотні фонди;
- в) персонал підприємства.

3. Залишкова вартість основних фондів визначається як:

- а) вартість основних фондів на початок року і сума основних фондів, які вибули за рік;
- б) вартість реалізації спрацьованих і знятих із виробництва основних фондів;
- в) первісна вартість основних фондів за вирахуванням їх зносу.

4. Оцінка основних фондів являє собою:

- а) грошове вираження їх вартості;
- б) забезпечення виживання підприємства на ринку;
- в) мотивацію до діяльності працівників.

5. Необхідність оцінки основних фондів визначається:

- а) співвідношенням національної та іноземної грошових одиниць;
- б) потребами обчислення загального обсягу фондів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників діяльності підприємства;
- в) ринковим середовищем підприємства.

6. Різноманітність видів оцінки основних фондів зумовлена:

- а) соціально-політичним становищем у державі;
- б) потребами обчислення загального обсягу фондів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників діяльності підприємства;
- в) тривалістю функціонування, поступовим спрацюванням, постійною зміною умов відтворення.

7. Активну частину основних виробничих фондів складають:

- а) фонди, що безпосередньо беруть участь у створенні продукції;
- б) фонди, що фізично застаріли;
- в) фонди, що морально застаріли.

8. Пасивну частину основних виробничих фондів складають:

- а) фонди, що безпосередньо беруть участь у створенні продукції;

- б) фонди, що створюють умови для нормального протікання виробничих процесів;
- в) фонди, що морально застаріли.

9. Економічне спрацювання виробничих фондів – це:

- а) втрата основними фондами своїх первісних техніко-експлуатаційних властивостей;
- б) прогнозована заміна технологій виробництва;
- в) поступове зменшення їх реальної вартості.

10. Показник фондівіддачі характеризує:

- а) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних виробничих фондів;
- б) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних і оборотних виробничих фондів;
- в) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю потужності підприємства.

11. Фондоозброєність праці визначається як співвідношення:

- а) середньоспискової чисельності працівників до середньорічної вартості основних фондів;
- б) середньорічної вартості активної частини основних виробничих фондів до середньоспискової чисельності працівників;
- в) середньорічної вартості основних виробничих фондів до середньоспискової чисельності працівників.

12. До показників загальної ефективності основних фондів належать:

- а) виробіток і трудомісткість;
- б) фондоозброєність і фондомісткість;
- в) коефіцієнт завантаження.

13. Коефіцієнт інтенсивного оновлення – це:

- а) співвідношення обсягів вибуття і введення у дію фондів за певний період;
- б) співвідношення виробленої продукції та кількості працюючих;
- в) співвідношення отриманого прибутку та витрат.

14. Співвідношення фактичного коефіцієнта вибуття з нормативним являє собою:

- а) співвідношення витраченої основної та допоміжної сировини;
- б) співвідношення виробленої продукції та кількості працюючих;
- в) коефіцієнт оптимальності вибуття основних фондів.

15. Недосконалість коефіцієнту змінності роботи устаткування полягає у тому, що:

- а) він не враховує форму власності підприємства;
- б) він не враховує внутрішньозмінні втрати робочого часу;
- в) він не враховує списання застарілого обладнання..

16. Сутність оборотних фондів підприємства:

- а) сукупність матеріально-речових цінностей, які одноразово беруть участь у процесі виробництва і цілком переносять свою вартість на вартість продукції;
- б) предмети та засоби виробництва, термін експлуатації яких не перевищує 1 рік;
- в) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю потужності підприємства.

17. До оборотних фондів належать:

- а) запаси готової продукції на складах підприємства;
- б) кошти на валютному рахунку;
- в) продукція, що не пройшла всі стадії обробки.

18. До складу оборотних коштів підприємства входять:

- а) запаси матеріалів, палива, готової продукції на складах;
- б) оборотні фонди і фонди обігу;
- в) кошти на валютному рахунку.

19. Ефективність використання оборотних коштів характеризується показником:

- а) оборотності оборотних коштів;
- б) завантаження оборотних коштів;
- в) всі відповіді вірні.

20. Оборотні кошти підприємства використовуються тим ефективніше, чим:

- а) менше коефіцієнт завантаження оборотних коштів;
- б) менше коефіцієнт рентабельності;
- в) менше тривалість одного обороту.

21. Норматив оборотних коштів – це грошовий вираз вартості:

- а) мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей;
- б) оборотних фондів підприємства;
- в) готової продукції підприємства;
- г) оборотних фондів і фондів обігу підприємства.

22. Нормуванню підлягають такі елементи оборотних фондів підприємства:

- а) виробничі запаси;
- б) готівкові кошти;
- в) незавершене виробництво;

- г) готова продукція на складах підприємства;
- д) витрати майбутніх періодів;
- е) дебіторська заборгованість.

23. Показниками оборотності оборотних фондів підприємства є:

- а) коефіцієнт оборотності;
- б) коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання;
- в) коефіцієнт завантаження;
- г) тривалість одного обороту.

24. Тривалість одного обороту оборотних фондів показує:

- а) на скільки днів прискорилась оборотність порівняно з попереднім періодом;
- б) скільки днів становить період між поставками товарно-матеріальних цінностей;
- в) скільки днів іде на реалізацію готової продукції й одержання грошових коштів за неї;
- г) тривалість одного обороту у днях.

25. Економічне значення оборотності оборотних фондів підприємства полягає в тому, що:

- а) від неї залежить забезпеченість виробництва сировинно-матеріальними ресурсами;
- б) вона впливає на ріст продуктивності праці в основному виробництві;
- в) від неї залежить величина необхідних підприємству грошових коштів для здійснення процесу виробництва і реалізації;
- г) вона визначає структуру основних фондів підприємства;
- д) вона впливає на можливості одержання кредитів.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Початкова вартість токарного верстата – 750 тис грн. Строк експлуатації – 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він пропрацював 6 років.

Розв’язання:

1. Визначається сума зносу токарного верстата за 6 років:

$$A = \frac{B_{\text{поч}}}{T} t,$$

$$A = \frac{750}{10} \times 6 = 450 \text{ (тис грн.)}$$

2. Залишкова вартість токарного верстата складає:

$$B_{\text{зал}} = 750 - 450 = 300 \text{ (тис. грн.)}$$

Відповідь: залишкова вартість токарного верстата складе 300 тис. грн..

Приклад 2

Визначити середньорічну вартість основних засобів за рік, якщо на початку року їх вартість становила 274 млн грн, у квітні було введено в експлуатацію 8 токарних верстатів вартістю 800 тис. грн кожен, а з 1 жовтня виведено з експлуатації основних засобів на суму 100 млн грн.

Розв'язання :

Визначаємо середньорічну вартість основних засобів:

$$B_{сер}^{OF} = B_{н.р.}^{OF} + B_{введ}^{OF} \cdot \frac{M_{вв}}{12} - B_{вив}^{OF} \cdot \frac{M_{вив}}{12}$$

$$B_{сер}^{OF} = 274 + 6,4 \cdot \frac{9}{12} - 100 \cdot \frac{3}{12} = 253,8 \text{ (млн грн.)}$$

Відповідь: середньорічна вартість основних засобів 253800 тис. грн.

Приклад 3

На підприємстві працює 1300 осіб. Один робітник виготовляє за рік продукції на суму 2429 тис. грн. Вартість основних засобів підприємства становить 1828 млн грн. Розрахувати показник фондівдачі і фондомісткості.

Розв'язання:

Показники використання основних засобів фондівдача та фондомісткість визначаються за формулами:

$$\Phi_{с} = \frac{B_{mn}}{B_{сер}^{OF}},$$

$$\Phi_{м} = \frac{B_{сер}^{OF}}{B_{mn}}$$

Кількість виробленої продукції (B_{mn}) становить:

$$B_{mn} = B_n \times Ч;$$

$$B_{mn} = 2,429 \times 1300 = 3,158 \text{ тис. грн.}$$

Фондівдача:

$$\Phi_{с} = \frac{3,158}{1,828} = 1,73 \text{ (грн)}$$

Фондомісткість:

$$\Phi_{м} = \frac{1,828}{3,158} = 0,58 \text{ (грн)}$$

Відповідь: фондівдача 1,73 грн і фондомісткість 0,58 грн.

Приклад 4

У цеху 100 верстатів та двозмінний режим роботи (25 робочих днів та семигодинна їхня тривалість). Було відпрацьовано 28500 верстато-годин. Визначити коефіцієнт змінності роботи обладнання.

Розв'язання:

Коефіцієнт змінності визначається за формулою:

$$K_{зм} = \frac{B_{зм}}{D_p \cdot t \cdot C}$$

Таким чином, коефіцієнт змінності дорівнює:

$$K_{зм} = \frac{28500}{25 \cdot 7 \cdot 100 \cdot 2} = 0,81$$

Відповідь: коефіцієнт змінності роботи обладнання дорівнює 0,81.

Приклад 5. Річний план реалізації продукції на підприємстві становить 28 млн грн. Середньомісячна сума оборотних засобів запланована у сумі 7 млн грн. Внаслідок переводу цехів на нові технології тривалість одного обороту скоротилась на 10 днів. Визначити планову і фактичну тривалість одного обороту, плановий і фактичний коефіцієнт оборотності та кількість вивільнених оборотних коштів внаслідок прискорення їх оборотності.

Розв'язання

1. Визначається кількість оборотів, які зроблять оборотні засоби за рік, щоб випустити продукції на суму 28 млн грн:

$$K_{об} = \frac{PП}{\Omega} (об.);$$

$$K_{об} = \frac{28}{7} = 4 (об.).$$

2. Визначається тривалість одного обороту оборотних засобів за планом протягом року:

$$T_{обпл} = \frac{\Phi}{K_{обпл}} (дни);$$

$$T_{обпл} = \frac{360}{4} = 90 (дні).$$

3. Визначається фактична тривалість одного обороту оборотних засобів:

$$T_{обф} = 90 - 10 = 80 \text{ днів.}$$

4. Визначається фактичний коефіцієнт оборотності :

$$K_{обф} = \frac{\Phi}{T_{обф}};$$

$$K_{обф} = \frac{360}{80} = 4,5 (об.).$$

5. Розраховується фактична кількість оборотних коштів:

$$Oz_{ф} = \frac{PI}{Kоб.ф.};$$

$$Oz_{ф} = \frac{28}{4,5} = 6,22 \text{ (млн. грн.)}.$$

6. Визначається кількість вивільнених оборотних коштів:

$$Oz_{вив} = Oz_{пл} - Oz_{ф} \text{ (млн грн);}$$

$$Oz_{вив} = 7 - 6,22 = 0,78 \text{ (млн грн)}.$$

Відповідь: тривалість одного обороту оборотних засобів за планом складає 90 днів, фактична – 80 днів, плановий коефіцієнт оборотності – 4, фактичний – 4,5, кількість вивільнених оборотних коштів 780 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Підприємство на початок року мало основних засобів на суму 1945 тис. грн. З 1.07. були введені основні засоби на суму 128 тис. грн, а з 1.10. виведені основні засоби на суму 121 тис. грн. Річна сума зносу складає 150 тис. грн. Визначити залишкову вартість основних засобів після 4 років експлуатації.

Задача 2

Початкова вартість основних засобів за винятком зносу на початок року механічного цеху становить 1590 тис. грн. Знос основних засобів на початок року – 20 %. За рік в експлуатацію були введені нові основні засоби на суму 88 тис. грн. Середньорічна норма амортизації становить 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість основних засобів на кінець року.

Задача 3

Початкова вартість основних виробничих засобів інструментального цеху на початок року становить 380 тис. грн. Вартість зносу цих засобів на початок року – 60 тис. грн. З 1 березня введені в експлуатацію нові засоби на суму 15 тис. грн; з 10 травня виведені з експлуатації застарілі засоби, початкова вартість яких становить 30 тис. грн, а вартість зносу – 20 тис. грн. Середньорічна норма амортизації – 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість на кінець року.

Задача 4

Початкова вартість верстата – 300 тис. грн, витрати на ремонт і модернізацію верстата за 10 років експлуатації становлять 50 %. Верстат важить 5 тон, вартість однієї тони брухту – 2 тис. грн. За рік на цьому верстаті буде вироблено 5000 деталей. Визначити суму амортизації на 1 деталь.

Задача 5

Визначити початкову та залишкову вартість устаткування, а також річну суму зносу на одиницю продукції за такими даними:

Найменування ОЗ	Кількість, од.	Ціна за 1 од., тис. грн	Витрати на доставку 1 од., тис. грн	Сума амортизації, %.
Верстати	40	423,7	11,8	15
Транспортні засоби	4	250,2	3,0	25
Електродвигуни	12	121,0	5,7	25
Передавальні пристрої	3	170,0	5,8	5
Споруди	1	3249,5	-	5

Основні засоби експлуатуються протягом 5 років.

Задача 6

Підприємство здійснює прискорену амортизацію активної частини основних засобів, зокрема, нових фрезерних верстатів з ЧПУ. Визначте, яким методом краще нараховувати амортизацію (методом подвійно зменшеного залишку, кумулятивним методом), якщо початкова вартість верстата – 36 тис. грн, а нормативний строк служби верстата – 5 років.

Задача 7

Початкова вартість токарного верстата становить 2,5 млн грн. Річна норма амортизації – 15 %. На даному верстаті оброблюється деталь – корпус. Норма часу на обробку однієї деталі на даному верстаті становить 20 хв. Верстат протягом року працює 3905 год. Визначити амортизаційні відрахування на одну деталь.

Задача 8

Визначити усі види вартісної оцінки основних засобів, якщо відомі такі дані: вартість фрезерних верстатів – 295 тис. грн, електрокара – 374 тис. грн. На основі наведених даних розрахувати відновлену та залишкову вартість на 1.01. наступного року, якщо норма амортизації устаткування – 20 %. Визначити показник фондівдачі за поточний рік, якщо підприємство в цьому періоді випустило продукції на суму 94 тис. грн.

Задача 9. У звітному році підприємство реалізувало продукції на суму 18 млн грн при середніх залишках оборотних коштів – 5 млн грн. Планом у наступному році передбачено збільшити обсяг реалізованої продукції на 20 %, а коефіцієнт оборотності зросте на 15 %. Визначити суму вивільнених (або додатково залучених) оборотних коштів.

Задача 10. Квартальний план реалізації продукції в оптових цінах – 36000 грн. Квартальний залишок оборотних засобів запланований у сумі 9015 грн. За рахунок деяких складальних операцій тривалість одного обороту зменшилась на 2 дні. Визначити :

а) планову і фактичну тривалість одного обороту;

б) планову і фактичну кількість оборотів;

в) кількість звільнених оборотних засобів за рахунок прискорення їх оборотності, якщо обсяг реалізованої продукції фактично збільшується на 4 %.

Задача 12. Визначити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві, оборотність коштів підприємства, якщо відомо, що випуск продукції за рік становить 10000 од., собівартість виробу – 8000 грн, ціна виробу на 25 % перевищує його собівартість, середньорічний залишок оборотних засобів – 50000 тис. грн, тривалість виробничого циклу виготовлення виробу – 5 днів, коефіцієнт росту витрат у незавершеному виробництві – 0,5.

Тема 9. Фінансові ресурси (капітал підприємства)

9.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 9

Капітал є однією з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка з'ясовує протягом багатьох століть. Термін «капітал» походить від латинського «capitalis», що означає «основний, головний». У найперших роботах економістів капітал розглядався як основне багатство, основне майно. За мірою розвитку економічної думки це первісне абстрактне та узагальнене поняття капіталу наповнювалось конкретним змістом, що відповідав панівній парадигмі економічного аналізу розвитку суспільства.

Наукова думка до сьогодні не виробила універсальне визначення капіталу, яке б відповідало потребам як теорії, так і практики. З позиції фінансового менеджменту капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, необхідно, у першу чергу, виділити такі його характеристики: капітал підприємства є основним фактором виробництва; капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід; капітал є головним джерелом формування добробуту його власників; капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості; динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром ефективності його господарської діяльності.

Далі слід розглянути класифікацію капіталу підприємства. За належністю підприємству виділяють власний (характеризує загальну вартість коштів підприємства, що належать йому на правах власності й використовуються ним для формування визначеної частини його активів. Ця частина активів, яка сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, являє собою чисті активи підприємства) і позичений (характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі грошові кошти або інші майнові цінності. Усі форми позиченого капіталу, що використовуються підприємством, являють собою його фінансові зобов'язання, які підлягають погашенню в передбачені терміни) види його капіталу.

За цілями використання в складі підприємства можуть бути виділені такі види капіталу: продуктивний (характеризує кошти підприємства, інвестовані в його операційні активи для здійснення виробничо-збутової діяльності), позичковий (та його частина, яка використовується в процесі інвестування у грошові інструменти (короткострокові і довгострокові депозитні вклади в комерційних банках), а також фондові інструменти (облігації, депозитні сертифікати, векселі тощо)) і спекулятивний (характеризує ту його частину, яка використовується в процесі здійснення спекулятивних (що базується на різниці в цінах) фінансових операціях (придбання деривативів із спекулятивною метою тощо)).

За формами інвестування розрізняють капітал у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, що використовується для формування статутного фонду підприємства. Інвестування капіталу в цих формах дозволене законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні обсягу їхніх статутних фондів.

За об'єктом інвестування виділяють такі види капіталу підприємства, як основний (характеризує ту частину капіталу підприємства, яка заінвестована у всі види його необоротних активів) і оборотний (характеризує ту його частину, яка заінвестована підприємством у його оборотні активи).

За формою знаходження у процесі кругообороту, тобто залежно від стадії загального циклу його кругообороту, розрізняють капітал підприємства у грошовій, виробничій і товарній формах. За формами власності виявляють приватний і державний капітал, інвестований у підприємство у процесі формування його статутного фонду. За організаційно-правовими формами діяльності виділяють такі види капіталу: акціонерний капітал (капітал підприємств, створених у формі акціонерних товариств); пайовий капітал (капітал партнерських підприємств – товариств з обмеженою відповідальністю, командитних товариств тощо) та індивідуальний капітал (капітал індивідуальних підприємств – сімейних тощо). За джерелами залучення розрізняють національний (вітчизняний) та іноземний капітали, інвестовані в підприємство.

За характером використання в господарському процесі у практиці фінансового менеджменту виділяють робочий (характеризує ту його частину, яка бере безпосередню участь у формуванні доходів і забезпеченні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства) і неробочий (характеризує ту його частину, яка інвестована в активи, що не беруть безпосередньої участі в здійсненні різноманітних видів господарської діяльності підприємства і формуванні його доходів. Прикладом цього виду капіталу є кошти підприємства, інвестовані в приміщення та обладнання, що не використовуються; у виробничі запаси для продукції, знятої з виробництва; в готову продукцію, на яку повністю відсутній попит покупців у зв'язку з втратою нею споживчих якостей тощо.) види капіталу.

За характером використання власниками виділяють споживчий (дезінвестиції підприємства, що здійснюються з метою споживання (вилучення частини капіталу із необоротних і оборотних активів з метою виплат

дивідендів, відсотків, задоволення соціальних потреб персоналу тощо)) і накопичувальний (характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат тощо) види капіталу.

І на закінчення вивчення теми слід розглянути зобов'язання підприємства, які належать до зовнішніх джерел фінансування діяльності підприємства.

Зобов'язання підприємства можуть бути монетарними (відображають суму грошових коштів, що підлягають сплаті кредиторам) і немонетарними (зобов'язання підприємства поставити товари або надати послуги певної кількості та якості іншим юридичним або фізичним особам). Розрізняють зобов'язання поточні (якщо вони мають бути погашені протягом операційного циклу підприємства або дванадцяти місяців від дати складання балансу, до них належать короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, векселі видані, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточні зобов'язання за розрахунками, інші поточні зобов'язання) та довгострокові (довгострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, інші довгострокові зобов'язання).

Питання для самостійного опрацювання теми 9

1. Кругообіг фінансових ресурсів підприємства в процесі формування його капіталу
2. Особливості формування власного капіталу залежно від основних характеристик підприємства.
3. Особливості формування позикового капіталу залежно від основних характеристик підприємства.
4. Характеристика стадій аналізу капіталу підприємства.
5. Фактори, що визначають формування структури капіталу.
6. Основні принципи оцінки вартості капіталу.

Теми рефератів

1. Методичні підходи до оцінки ефекту фінансового важеля та середньозваженої вартості капіталу підприємства.
2. Методичні інструменти аналізу капіталу підприємства: поняття, завдання, етапи та основні методи.
3. Планування обсягу і структури капіталу підприємства: сутність, етапи та методи.

Література:

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 57 – 69, 75 – 77, 155 – 184.
2. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 59 – 91, 98 – 128, 175 – 186.

3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 156.

4. Любушин Н. П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48 – 58, 70 – 88.

5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 87 – 164.

5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 30 – 69.

9.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності капіталу і основних принципів підприємства та характеристики джерел формування капіталу підприємства.

План

1. Відмінні характеристики підприємства, що визначають особливості формування його фінансових ресурсів.

2. Кругообіг фінансових ресурсів підприємства в процесі формування його капіталу.

3. Кредитування як механізм формування позикового капіталу підприємства: поняття, принципи, завдання.

Питання для закріплення матеріалу

1. Розкрити економічну сутність капіталу.

2. Охарактеризувати види капіталу за найважливішими класифікаційними ознаками.

3. Розкрити особливості руху капіталу підприємства у процесі його кругообігу.

4. Розкрити сутність основних принципів формування капіталу підприємства.

5. Розкрити особливості власного капіталу підприємства.

6. Розкрити особливості позикового капіталу підприємства.

7. Розкрити сутність вартості капіталу, яка формує рівень операційних та інвестиційних витрат підприємства.

8. Розкрити сутність основних принципів оцінки вартості капіталу.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Економічна сутність капіталу полягає у його характеристиках:

а) капітал підприємства є основним фактором виробництва;
б) капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які забезпечують дохід;

в) капітал є головним джерелом формування добробуту його власників;

г) капітал підприємства є головним виміром його ринкової вартості;

- д) динаміка капіталу підприємства є важливим барометром рівня ефективності його господарської діяльності;
- е) усі відповіді правильні.

2. Капітал, що характеризує фінансові ресурси підприємства забезпечує формування доходів у:

- а) виробничій сфері;
- б) інвестиційній сфері;
- в) усі відповіді неправильні.

3. За належністю підприємству капітал поділяється на такі види:

- а) позиковий;
- б) власний;
- в) капітал у матеріальній формі.

4. За цілями використання капітал поділяється на такі види:

- а) позиковий;
- б) спекулятивний;
- в) виробничий;
- г) власний.

5. За формами інвестування капітал поділяється на такі види:

- а) капітал у фінансовій формі;
- б) капітал у матеріальній формі;
- в) власний капітал;
- г) капітал у нематеріальній формі.

6. За об'єктом інвестування капітал поділяється на такі види:

- а) основний;
- б) приватний;
- в) оборотний.

7. За формами знаходження у процесі кругообігу капітал поділяється на такі види:

- а) капітал у грошовій формі;
- б) капітал у виробничій формі;
- в) капітал у нематеріальній формі;
- г) капітал у товарній формі.

8. За формами знаходження у процесі кругообігу капітал поділяється на такі види:

- а) приватний;
- б) акціонерний;
- в) державний.

9. За організаційно-правовими формами капітал поділяється на такі види:

- а) пайовий;
- б) індивідуальний;
- в) акціонерний;
- г) усі відповіді неправильні.

10. За характером використання в господарському процесі капітал поділяється на такі види:

- а) працюючий;
- б) накопичуваний;
- в) «тіньовий».

11. За джерелами залучення капітал поділяється на такі види:

- а) національний;
- б) легальний;
- в) іноземний.

12. Відповідно до правових норм функціонування капітал поділяється на такі види:

- а) легальний;
- б) іноземний;
- в) «тіньовий».

13. До непрацюючого капіталу належать:

- а) виробничі запаси для продукції, яка знята з виробництва;
- б) готова продукція, на яку повністю відсутній попит;
- в) частина капіталу, яка бере участь у формуванні доходів.

14. У процесі кругообігу капітал підприємства проходить такі стадії:

- а) грошовий капітал;
- б) виробничий капітал;
- в) товарний капітал;
- г) усі відповіді неправильні.

15. Стартовий капітал призначений для:

- а) формування активів нового підприємства;
- б) разових витрат;
- в) невеликих сум фінансових засобів.

16. Структура капіталу впливає на:

- а) рівень рентабельності активів;
- б) рівень рентабельності власного капіталу;
- в) усі відповіді правильні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОСПОДАРСЬКО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА. АНТИКРИЗОВА СИСТЕМА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Тема 10. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції

10.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 10

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що поточні (операційні) витрати зв'язані з безпосереднім виконанням підприємством своєї основної функції – виготовлення продукції (надання послуг). Поточні витрати бувають циклічними та безперервними. Перші повторюються з кожним циклом виготовлення продукту (витрати на матеріали, заробітну плату виробничників, інструмент та ін.), другі існують постійно і незалежно від виробництва (утримання приміщень, споруд, устаткування, управлінського персоналу тощо).

Ясна річ, що будь-які витрати орієнтовано на певний результат. Тільки це виправдовує їхню доцільність. Стосовно виробничого підприємства цей загальний принцип діяльності виражається формулою «Витрати – Випуск», що його покладено в основу визначення собівартості продукції. Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Що ліпше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), то нижчою є собівартість продукції. Тому собівартість є одним із важливих показників ефективності виробництва. Собівартість продукції має тісний зв'язок з її ціною. Це проявляється в тому, що собівартість є базою ціни товару і водночас обмежником для виробництва (ніхто не випускатиме продукції, ринкова ціна якої є нижчою за собівартість).

Далі слід розглянути класифікацію витрат підприємства. За плануванням, обліком та аналізом витрати класифікуються за певними ознаками. Основними з них є ступінь однорідності витрат, спосіб обчислення для окремих різновидів продукції, зв'язок з обсягом виробництва.

За ступенем однорідності витрати поділяються на елементні й комплексні. Елементні витрати однорідні за складом, мають єдиний економічний зміст і є первинними. До них належать матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні потреби, амортизаційні відрахування, інші витрати. Комплексні витрати різномірні за складом, охоплюють кілька елементів витрат. Їх групують за економічним призначенням у процесі калькулювання та організації внутрішнього економічного управління, наприклад, витрати на утримання й експлуатацію устаткування, загальновиробничі, загальногосподарські витрати, втрати від браку та ін.

За способом обчислення на окремі різновиди продукції витрати поділяються на прямі й непрямі. Прямі витрати безпосередньо зв'язані з виготовленням певного різновиду продукції і можуть бути прямо обчислені на

її одиницю. Якщо виготовляється один різновид продукції, усі витрати – прямі. Непрямі витрати не можна безпосередньо обчислити для окремих різновидів продукції, бо вони зв'язані не з виготовленням конкретних виробів, а з процесом виробництва в цілому: зарплата обслуговуючого й управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд, машин тощо. Поділ витрат на прямі та непрямі залежить від рівня спеціалізації виробництва, його організаційної структури, методів нормування й обліку. Зростання частки прямих витрат у загальній сумі витрат підвищує точність обчислення собівартості одиниці продукції, зміцнює економічні основи управління.

На підставі зв'язку з обсягом виробництва витрати поділяють на постійні та змінні. Постійні витрати є функцією часу, а не обсягу продукції. Їхня загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції (зрозуміло у певних межах). До постійних належать витрати на утримання та експлуатацію будівель і споруд, організацію виробництва, управління. Змінні витрати – це витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції. У свою чергу, їх можна розділити на пропорційні та непропорційні. Пропорційні витрати змінюються прямо пропорційно обсягу виробництва. До пропорційних належать переважно витрати на сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби, відрядну зарплату робітників. Непропорційні витрати поділяються на прогресуючі та дегресуючі. Прогресуючі витрати зростають більшою мірою, ніж обсяг виробництва. Вони виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва потребує більших витрат на одиницю продукції. Це, наприклад, витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні та торгові витрати та ін. Дегресуючі витрати зростають менше ніж обсяг виробництва. До них належить широке коло витрат на експлуатацію машин і устаткування, на ремонт, на інструменти тощо.

Далі слід перейти до розгляду кошторису виробництва, яким є витрати підприємства, зв'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, відносять їх на собівартість продукції в цьому періоді чи ні. Кошторис виробництва складають за економічними елементами. Матеріальні витрати як елемент кошторису складаються з витрат на: сировину й основні матеріали; вироби, що їх треба купити для укомплектування продукції; покупні напівфабрикати; виробничі послуги сторонніх підприємств і організацій, необхідні для виготовлення продукції; допоміжні матеріали, які використовуються у технологічному процесі або потрібні для його обслуговування, на господарські та управлінські потреби; паливо та енергію зі сторони; пошук і використання природної сировини.

І наприкінці вивчення теми слід розглянути види собівартості продукції. На підприємствах обчислюється собівартість валової, товарної і реалізованої продукції. Собівартість валової продукції як показник застосовується для внутрішніх потреб підприємств, на яких не є стабільною величина залишків незавершеного виробництва.

Собівартість товарної продукції підприємства обчислюється двома основними способами. Перший з них, синтетичний, ґрунтується на кошторисі виробництва. Останній коригують у такий спосіб: з кошторису віднімаються

витрати, які з різних причин не включають у виробничу собівартість продукції (витрати на підготовку та освоєння нової продукції, якщо вони фінансуються з прибутку чи інших джерел, позавиробничі витрати, відшкодування втрат від браку); віднімається приріст, додається зменшення залишків витрат майбутніх періодів; додається приріст, віднімається зменшення залишків майбутніх платежів (відпускних, винагороди за стаж роботи, за підготовчі роботи в сезонних виробництвах тощо). Одержана сума є собівартістю валової продукції. Після її коригування на зміну залишків незавершеного виробництва за собівартістю (приріст віднімається, зменшення додається) одержуємо виробничу собівартість товарної продукції. Якщо до останньої додати позаवиробничі (комерційні) витрати, то одержимо повну собівартість товарної продукції.

Орієнтовна номенклатура калькуляційних статей витрат для більшості підприємств різних галузей виглядатиме так: сировина та матеріали; енергія технологічна; основна заробітна плата виробників; додаткова заробітна плата виробників; відрахування на соціальні потреби виробників; утримання та експлуатація машин і устаткування; загальновиробничі витрати; загальногосподарські витрати; підготовка та освоєння виробництва; позавиробничі витрати (витрати на маркетинг). Сума перших семи статей становить цехову, дев'яти – виробничу і всіх статей – повну собівартість.

Питання для самостійного опрацювання теми 10

1. Фактори впливу на витрати підприємства.
2. Основні принципи класифікації собівартості продукції.
3. Класифікація витрат, які формують собівартість продукції за економічними елементами.
4. Класифікація витрат, які формують собівартість продукції за статтями калькуляції.
5. Алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.
6. Методи визначення собівартості продукції.

Теми рефератів

1. Обґрунтування та вибір стратегії зниження поточних витрат на підприємствах України.
2. Доцільність використання системи управління витратами на вітчизняних підприємствах з урахуванням зарубіжного досвіду.
3. Шляхи зниження поточних витрат підприємства в ринкових умовах.
4. Прогнозування собівартості нових виробів на етапі їх проектування.
5. Фактори впливу на собівартість виробництва продукції.

Література:

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 123 – 128.

2. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 196 – 209.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 188-229.
4. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропівного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 403 – 422.
5. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 214 – 240.
6. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 327 – 347.
7. Ситник Й.С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 96 – 123
8. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 425 – 488.

10.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності і класифікації витрат, призначення і структури кошторису витрат на виробництво та розвинути практичні навички з розрахунку собівартості продукції.

План

1. Особливості калькулювання собівартості продукції на підприємствах окремих галузей.
2. Методичні інструменти аналізу поточних витрат підприємства.
3. Зміст та механізм дій виробничого левериджу.
4. Фактори, що впливають на формування поточних витрат підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття витрати, їх класифікація.
2. Собівартість продукції, склад окремих елементів витрат, що входять до виробничої собівартості.
3. Особливості калькуляції собівартості продукції.
4. Дайте визначення економічної категорії «витрати».
5. За якими ознаками проводять класифікацію витрат підприємства.
6. Економічна сутність собівартості продукції.
7. Фактори впливу на витрати підприємства.
8. Фактори впливу собівартості продукції.
9. Охарактеризуйте основні принципи класифікації собівартості продукції.
10. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за економічними елементами.
11. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за статтями калькуляції.

12. Наведіть алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.

13. Методи визначення собівартості продукції.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича собівартість продукції включає:

- а) усі витрати підприємства на виробництво продукції;
- б) усі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції;
- в) усі витрати, пов'язані з виробництвом продукції і загальновиробничі витрати.

2. До витрат виробництва підприємства включають:

- а) витрати на сировину, матеріали, оплату праці робітників, податок на додану вартість;
- б) витрат на сировину, матеріали, оплату праці робітників, податок на додану вартість, податок з прибутку;
- в) витрати на сировину, матеріали, оплату праці робітників, витрати на охорону праці, техніку безпеки, охорону навколишнього середовища.

3. Змінні витрати – це:

- а) витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний вид продукції;
- б) витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виробленої продукції;
- в) витрати, розмір яких на одиницю продукції змінюється.

4. За економічними елементами виокремлюють такі групи витрат:

- а) витрати на сировину, заробітна плата виробничих робітників, амортизаційні відрахування, інші витрати;
- б) матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних фондів і нематеріальних активів, інші витрати;
- в) прямі матеріальні витрати, прямі витрати на заробітну плату, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати.

5. На конкретний об'єкт калькулювання загальновиробничі витрати:

- а) не нараховуються;
- б) нараховуються прямо;
- в) нараховуються методом розподілу.

6. Собівартість продукції являє собою:

- а) грошову форму витрат на підготовку, виготовлення і збут продукції;
- б) грошове вираження сукупної вартості ресурсів підприємства;
- в) грошове вираження живої праці.

7. Собівартість слугує базою для:

- а) розрахунку продуктивності праці;
- б) визначення ціни товару за нижньою межею для виробника;
- в) розрахунку показників використання основних фондів.

8. Управління витратами – це:

- а) процес пошуку резервів збільшення кількості робочих місць;
- б) процес розробки нових видів продукції;
- в) процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження.

9. Процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження має назву:

- а) управління витратами;
- б) управління використанням природних ресурсів;
- в) управління трудовим потенціалом підприємства.

10. Управління витратами являє собою:

- а) сукупність заходів соціального розвитку трудового колективу;
- б) важливу функцію економічного механізму кожного підприємства;
- в) заходи щодо збереження довкілля.

11. Витрати на підприємстві групуються за такими ознаками:

- а) за характером впливу на діяльність підприємства;
- б) за чисельністю працюючих у кожному підрозділі підприємства;
- в) місцями їх виникнення і центрами відповідальності.

12. Місце виникнення витрат – це:

- а) певна функціональна сфера діяльності (виготовлення продукції, обслуговування виробництва, управління);
- б) географічні координати підприємства;
- в) територія збуту продукції підприємства.

13. Елемент витрат – це:

- а) сукупність непрямих витрат;
- б) сукупність економічно однорідних витрат;
- в) очікуваний середній обсяг діяльності підприємства.

14. Непрямі витрати – це:

- а) витрати на утримання автотранспорту підприємства;
- б) витрати на утримання складського господарства підприємства;
- в) витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкту витрати економічно доцільним шляхом.

15. Об'єкт обліку витрат – це:

- а) продукція, що призначена на експорт;
- б) продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення, пов'язаних з їх виробництвом витрат;
- в) продукція, що призначена для споживання у межах держави.

16. Витрати визнаються у разі:

- а) наявності на підприємстві комп'ютерної мережі;
- б) наявності дозволу на здійснення підприємницької діяльності;
- в) коли вони здійснені одночасно з визнанням доходу за певний період.

17. Кошторис виробництва – це:

- а) сукупність витрат підприємства, пов'язаних з його діяльністю за певний період;
- б) склад витрат на придбання основних та допоміжних матеріалів;
- в) склад витрат на утримання адмінприміщень.

18. Калькулювання являє собою:

- а) обчислення питомої ваги продукції, що йде на експорт;
- б) обчислення собівартості окремих виробів;
- в) обчислення вартості робіт та послуг, наданих підприємству сторонніми організаціями.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити цехову, виробничу і повну собівартість продукції, виготовленої в січні, за таких даних: вартість витраченої сировини – 20 тис. грн; заробітна плата основних робітників – 1 тис. грн; нарахування на заробітну плату основних робітників – 0,375 тис. грн; витрати на утримання обладнання цехів підприємства – 1,8 тис. грн; амортизація будівлі виробничого корпусу – 2,7 тис. грн; витрати на оренду приміщення офісу – 1,9 тис. грн; заробітна плата адміністративно-управлінського персоналу – 1,1 тис. грн; нарахування на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу – 0,41 тис. грн; витрати, пов'язані з дослідженням ринку – 1,5 тис. грн; витрати на оплату енергії, спожитої підприємством під час виготовлення продукції – 1,75 тис. грн.

Розв'язання:

Цехова собівартість $20 + 1 + 0,375 = 21,375$ тис. грн.

Виробнича собівартість $21,375 + 1,8 + 2,7 + 1,75 = 27,625$ тис. грн.

Повна собівартість $27,625 + 1,9 + 1,1 + 0,41 + 1,5 = 32,535$ тис. грн.

Відповідь: цехова, виробнича і повна собівартість продукції складає відповідно 21,375 тис. грн; 27,625 тис. грн та 32,535 тис. грн.

Приклад 2

Підприємство виготовляє три види продукції в таких обсягах: А – 100 тис. шт., Б – 80 тис. шт., В – 110 тис. шт. Собівартість виготовлення одиниці продукції А – 40 грн, Б – 58 грн, В – 46 грн. Обчислити річну собівартість товарної продукції підприємства.

Розв'язання:

Річна собівартість товарної продукції підприємства

$$C_{\text{тп}} = 100 \times 40 + 80 \times 58 + 110 \times 46 = 13700 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: річна собівартість товарної продукції підприємства складає

Приклад 3

У звітному році собівартість товарної продукції склала 450,2 тис. грн, витрати на 1 грн товарної продукції – 2,89 грн. У плановому році витрати на 1 грн товарної продукції встановлені в розмірі 2,38 грн. Обсяг виробництва збільшиться на 8 %. Визначте собівартість товарної продукції планового року.

Розв'язання

1. Обсяг товарної продукції в звітному році:

$$Q_{\text{з.р.}} = 450,2 / 2,89 = 155,8 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Обсяг товарної продукції в плановому році:

$$Q_{\text{п.р.}} = 155,8 \cdot 1,08 = 168,3 \text{ (тис. грн.)}$$

3. Собівартість товарної продукції в плановому році:

$$C_{\text{тп}} = 168,3 \cdot 2,38 = 400,6 \text{ (тис. грн.)}$$

Відповідь: собівартість товарної продукції планового року становила 400,6 тис. грн.

Приклад 4

Обсяг товарної продукції в минулому році становив 12400 тис. грн. Частка витрат на виробництво в одній гривні товарної продукції – 0,9 грн. У плановому році передбачається збільшити обсяг виробництва на 12 % за рахунок впровадження нової техніки. При цьому буде досягнуто економію в розмірі 130 тис. грн. Умовно-постійні витрати в минулому році становили 3000 тис. грн, а у зв'язку зі збільшенням обсягу виробництва вони збільшаться на 5 %. Виявити вплив факторів на собівартість товарної продукції і зміну рівня витрат на виробництво 1 грн товарної продукції.

Розв'язання.

1. Плановий обсяг виробництва товарної продукції

$$Q_{\text{пл}} = Q_{\text{баз}} \times I_{\text{тп}},$$

де $Q_{пл}$, $Q_{баз}$ – обсяг товарної продукції відповідно у базовому та плановому році, гр. од.;

$I_{пл}$ – індекс приросту планового обсягу товарної продукції.

$$Q_{пл} = 12400 \times 1,12 = 13888 \text{ тис грн.}$$

2. Собівартість товарної продукції за рівнем витрат на її виробництво минулого року

$$C_{тп} = Q_{пл} \times \alpha_{баз},$$

де $\alpha_{баз}$ – частка витрат на 1 грн товарної продукції в базовому році.

$$C_{тп} = 13888 \times 0,9 = 12499,2 \text{ тис грн.},$$

3. Зміна умовно-постійних витрат у плановому році

$$V_{уп} = \frac{3000 \cdot 512}{100} - 3000 = 210 \text{ тис. грн.}$$

4. Собівартість товарної продукції підприємства з урахуванням дії факторів

$$C_{пп} = 12499,2 - 130 - 210 = 12159,2 \text{ тис. грн.}$$

5. Рівень частки витрат на виробництво 1 грн товарної продукції у плановому періоді

$$\alpha_{пл} = \frac{12159,2}{13888} = 0,875 \text{ грн.}$$

6. Зміна загального рівня витрат на виробництво 1 грн товарної продукції

$$\Delta = \frac{\alpha_{пл} - \alpha_{баз}}{\alpha_{баз}} \cdot 100 = \frac{0,875 - 0,9}{0,9} \cdot 100 = - 2,7\%.$$

Відповідь: планові витрати на виробництво 1 грн товарної продукції знизяться порівняно з минулим роком на 2,7 %.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Підприємство виробляє продукцію одного найменування, ціна виробу – 1800 грн., середні змінні витрати – 900 грн, загальні постійні витрати – 15000 тис. грн. Визначте критичний обсяг випуску і реалізації продукції у вартісному і кількісному вираженні.

Задача 2. У першому кварталі питомі змінні витрати на виробництво одиниці продукції склали 95 грн, ціна одиниці продукції – 125 грн, загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У другому кварталі ціни на сировину зросли на 10%, внаслідок чого змінні витрати збільшились на 12%. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на сировину на критичний обсяг виробництва продукції.

Задача 3

Використовуючи дані, які наведені у таблиці:

1. Розрахуйте структуру витрат підприємства та її динаміку, зробіть висновки.

2. Виділіть статті – прямі та непрямі, умовно-постійні та умовно-змінні, прості та комплексні.

3. Визначте обсяг умовно-постійних і умовно-змінних витрат, маючи на увазі, що цехові та загальнозаводські витрати належать до умовно-постійних, в інших комплексних статтях вони займають 65%.

4. Розрахуйте виробничу та повну собівартість.

Статті	Минулий рік	Звітний рік
Одиниці виміру	тис. грн	тис. грн
Сировина та матеріали	1250	1486
Покупні, комплектуючі, напівфабрикати	95	90
Паливо, енергія	487	520
Основна заробітна плата за відрядними розцінками	312	415
Додаткова заробітна плата	52	59
Відрахування на соціальні потреби	130	170
Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництв	8	10
Знос спеціальних інструментів	13	13
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	65	71
Загальновиробничі витрати	55	58
Комерційні витрати	64	83
Витрати внаслідок технічного браку	8	13

Задача 4

Витрати на сировину і матеріали у 2 кварталі року, у порівнянні з 1 зросли на 40%. Водночас змінився обсяг виробництва і збуту продукції. Інші змінні витрати виробництва залишились без зміни. Питомі сукупні витрати зросли на 22800 грн, загальні постійні витрати залишились без зміни. У 1 кварталі питомі сукупні витрати виробництва склали 98200 грн, а питомі постійні витрати – 30200 грн. Питома вага витрат на сировину і матеріали у структурі собівартості у 1 кварталі дорівнювала 70%. Визначте, на скільки відсотків було змінено обсяг виробництва.

Задача 5

Питомі змінні витрати – 60 грн. Ціна на вироби, яка складала у 1 кварталі – 200 грн, у 2 кварталі зросла на 12%. Постійні витрати складають 2000 тис грн, змінні витрати на од. – 60 грн. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на вироби на критичний обсяг виробництва.

Задача 6

У звітному році собівартість товарної продукції дорівнювала 498,2 тис. грн, внаслідок чого витрати на 1 грн товарної продукції склали – 121,42 грн. У плановому році витрати на 1 грн товарної продукції визначені у розмірі 101,35 грн. Обсяг виробництва продукції планується збільшити на 11%. Розрахуйте собівартість товарної продукції на плановий рік.

Задача 7

Керівництво підприємства розглядає запитання про збільшення витрат на рекламу на 10 тис. грн з метою збільшення виручки від продажу на 40 тис. грн. Коефіцієнт маржинального прибутку складає – 0,7. Визначте, чи вигідно підприємству збільшити витрати на рекламу.

Задача 8

Підприємство продає кожний рік 150001 одиниць виробів А за ціною 251 грн. Змінні витрати у розрахунку на одиницю продукції складають 110 грн. Постійні витрати дорівнюють 1501 тис. грн. З метою збільшення обсягу продаж, підприємство прийняло рішення зменшити ціну за одиницю продукції на 85 грн. і збільшити витрати на рекламу на 100 тис. грн. Внаслідок цих заходів підприємство планує збільшити обсяг продажу на 60%. Визначте, чи вигідні дії керівництва підприємства.

Задача 9

Підприємство продає 8000 шт. виробів за ціною 300 грн за одиницю. Змінні витрати складають 230 грн за одиницю. Постійні витрати дорівнюють 60 тис. грн. Підприємство має вільні виробничі потужності. Потенційний покупець бажає придбати 500 шт. виробів за ціною 210 грн за одиницю. Чи слід підприємству приймати додаткове замовлення за зниженою ціною?

Задача 10

За планом реструктуризації підприємство планує збільшити обсяг виробництва продукції. Визначте оптимальний обсяг продукції та оптимальні ціни, при яких гранична виручка перевищуватиме граничні витрати підприємства. Базова ціна включає рентабельність виробництва продукції у розмірі 15%. Підприємство може виробляти продукцію у обсягах, наведених у таблиці.

Обсяг виробництва, т	Собівартість продукції, грн
1500	32000
2500	32570
3500	33200
4500	33550
5500	35500
6500	41200

Задача 11

Розрахуйте економію, яку повинно отримати підприємство за рахунок зниження собівартості продукції, якщо за проектом воно планує виробити продукції А – 7200 т, продукції В – 680 т. Витрати на 1 грн за звітними даними минулого року складають для продукції А – 252 грн, за проектом – 249 грн, для продукції В – 277 грн і 267 грн відповідно.

Задача 12

Приватне підприємство виготовляє токарні верстати. Фактичний випуск за звітний період склав 194 верстата. Витрати на сировину та матеріали дорівнюють 332,2 тис. грн, на оплату праці робітникам, зайнятим виробництвом верстатів – 29,7 тис. грн, загальновиробничі – 18,3 тис. грн та адміністративні витрати – 33,7 тис. грн. Сума амортизаційних відрахувань – 34,8 тис. грн. Вартість незавершеного виробництва на початок звітного періоду – 24,3 тис. грн, на кінець – 31,4 тис. грн. Визначте виробничі витрати на виготовлення загальної кількості токарних верстатів та виробничу собівартість одного верстата.

Тема 11. Доходи та цінова політика підприємства

11.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 11

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що доход є основним джерелом покриття витрат підприємства та формування прибутку, а також одним з найголовніших показників, що відображає фінансовий стан підприємства. Підприємство отримує доход не тільки у результаті операційної, а й фінансово-інвестиційної діяльності. Доход від операційної діяльності підприємства складається з доходу від основної діяльності підприємства та інших операційних доходів. Основна діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом продукції (наданням послуг, виконанням робіт) і має забезпечувати отримання доходів, достатніх для відшкодування витрат виробництва та обігу і отримання певного прибутку.

Доход підприємства від операційної діяльності визначається двома методами – касовим та методом нарахувань. При касовому методі доходом або виручкою підприємства вважається сума грошових коштів, що надійшла від покупців упродовж певного періоду на його розрахунковий рахунок або в касу підприємства за відвантажену продукцію (надані послуги, виконані роботи). Метод нарахувань доходом або виручкою підприємства за певний період передбачає визначення вартості відвантаженої в цьому періоді покупцям продукції (вартості наданих послуг, виконаних робіт) незалежно від того, чи оплачена вона ними впродовж цього періоду чи ні.

Крім доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), підприємство в результаті операційної діяльності отримує також інші операційні доходи. До них належать отримана від орендарів орендна плата за тимчасово надане їм в користування майно; дооцінка запасів матеріальних цінностей, що знаходяться

на складі підприємства; дохід від зростання курсу валюти, якою володіє підприємство на банківських рахунках (у разі, якщо валютні операції є необхідними для забезпечення основної діяльності підприємства, наприклад, імпорт сировини) тощо.

Доходи підприємства від фінансових інвестицій поділяють на дві великі групи: доходи від участі в капіталі та інші фінансові доходи. До доходів від участі в капіталі належить прибуток, отриманий підприємством від здійснених ним інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі. За цим методом чистий прибуток, отриманий такими підприємствами, розподіляється між підприємствами-інвесторами пропорційно до їх часток у капіталі цих підприємств. Це призводить до збільшення сум інвестованих ними капіталів. Якщо ж інвестиції підприємства до статутного капіталу іншого підприємства становлять менш ніж 25 % його загального обсягу, доходи, отримані від таких інвестицій, належать до інших фінансових доходів. До складу інших фінансових доходів входять отримані дивіденди, відсотки, доходи від фінансової оренди (від наданих в оренду майнових об'єктів з правом їх викупу орендарями) та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, отриманих за методом участі в капіталі).

Крім доходу від операційної та фінансово-інвестиційної діяльності, підприємство може одержувати також інші доходи: від реалізації необігових активів і майнових комплексів, фінансових інвестицій; зростання курсу валюти, якою володіє підприємство на банківських рахунках (у разі, якщо валютні операції не пов'язані з основною діяльністю підприємства); безоплатно отриманих матеріальних і нематеріальних цінностей; дооцінки основних фондів та ін.

Ціновою політикою підприємства є комплекс заходів фірми, до якого відноситься формування ціни, знижок, умов оплати за товар, реалізація якого покликана забезпечити задоволення потреб споживачів і отримання фірмою прибутку, а також вирішення стратегічних завдань фірми. Основна кінцева мета – одержання максимального прибутку. Проміжними цілями можуть бути: захист на ринку своїх позицій, вихід на ринок з новим товаром, швидке відшкодування виробничих витрат.

За ринкових умов господарювання ключовим економічним важелем, що активно впливає на розвиток суспільного виробництва та рівень життя населення, є ціна. Ціна – це грошовий вираз вартості товару (продукції, послуги). Вона завжди коливається навколо ціни виробництва (перетвореної форми вартості одиниці товару, що дорівнює сумі витрат виробництва і середнього прибутку) та відображає рівень суспільно необхідних витрат праці. Застосовувані в ринковій економіці ціни виконують три основні функції: обліково-вимірвальну, розподільчу та стимулюючу. Обліково-вимірвальна функція ціни полягає в тому, що вона є засобом обліку й вимірювання витрат суспільної праці на виробництво окремих видів продукції або надання різноманітних послуг. Розподільча функція зводиться до того, що за допомогою цін, які відхиляються від вартості, здійснюється перерозподіл частини доходів

первинних суб'єктів господарювання й населення. Стимулююча функція ціни використовується для мотивації підвищення ефективності господарювання, забезпечення необхідної прибутковості (доходності) кожному нормально працюючому продуценту, посереднику і безпосередньому продавцю товарів виробничого та споживчого призначення. Застосовується багато видів цін, які виокремлюються за різними класифікаційними ознаками (або без таких ознак).

За класифікаційною ознакою рівня встановлення та регулювання застосовують централізовано-фіксовані й регульовані, договірні та вільні ціни. Залежно від особливостей купівлі-продажу і сфери економіки існують світові, оптові, закупівельні та роздрібні ціни, а також тарифи на перевезення вантажів і пасажирів, надання різноманітних платних послуг.

Окрему групу цін становлять різноманітні тарифи. Тарифи вантажного та пасажирського транспорту відображають плату за перевезення вантажів і пасажирів, яку справляють транспортні підприємства з відправників і населення. Тарифи на платні послуги характеризують розмір оплати послуг по побутовому обслуговуванню населення, послуг банків і зв'язку, юридичних, консультаційних та інших послуг, що надаються фізичним та юридичним особам.

Сучасне ціноутворення передбачає систему франкування цін. Франко (італ. *franco*, букв. – вільний) – вид зовнішньоторговельної угоди купівлі-продажу, коли в ціну товару включаються витрати на його страхування і доставку в місце, зазначене в договорі. Заведено розрізняти ціни «франко-станція відправлення» та «франко-станція призначення». За умови встановлення оптової ціни «франко-станція відправлення» витрати на доставку продукції від станції відправлення до місця споживання несе покупець товару, а відтак транспортні витрати продавець не включає в ціну. Оптова ціна «франко-станція призначення» включає транспортні витрати, які відшкодовує оптово-збутова організація чи виробник продукції. Уся сукупність чинників, що так чи інакше впливають на процес ціноутворення на різногалузеву продукцію (послуги), поділяється на дві групи: загальні та специфічні.

Загальними чинниками, що визначають ціни на товари (продукцію, послуги), переважно є: гнучкість попиту; високі технічні параметри та низька вартість експлуатації; орієнтація на одержання прибутку та оцінка потенційних покупок з огляду на їхню ефективність; здатність надавати готовому виробу більшої привабливості для покупців.

Об'єктивно діють і специфічні чинники ціноутворення на основні види продукції виробничо-технічного призначення (сировину, основні й допоміжні матеріали, вузли та агрегати, основне й допоміжне устаткування). Їх варто розглянути детальніше. Сировина підлягає лише тій обробці, яка полегшує її використання чи транспортування або приводить її у відповідність із чинними стандартами. За реалізації сировинних товарів на ринку ціни на них встановлюються з урахуванням вимог стандартів, обсягу попиту і продажу. Основні матеріали, як правило, купують відповідно до специфікації, опрацьованої на базі чинних стандартів. Саме наявність затверджених у встановленому порядку стандартів є головним чинником ціноутворення на

основні матеріали. Допоміжні матеріали виконують на різногалузевих підприємствах майже однакові функції і у зв'язку з цим мають стійкий попит. Тому на встановлення ціни на такі матеріали впливають існуючий попит, їхні якісні показники та обсяги виробництва. У зв'язку з природним прагненням покупців максимально обмежити кількість постачальників вузлів та агрегатів, останні звичайно придбають безпосередньо у виробників, які встановлюють ціну на них з урахуванням іміджу своєї продукції на ринку. Іноді деякі вузли та агрегати є досить помітними в готовому виробі, що дає змогу покупцям використовувати відомі на ринку марки (типорозміри) таких виробів для стимулювання збуту власної продукції за вигідною для них ціною. За встановлення цін на основне устаткування враховується його універсальність або навпаки – спеціалізація. Що вища спеціалізація устаткування, то суворіші вимоги як до експлуатаційних параметрів, так і до ціни. За ринкових умов господарювання виробники основного устаткування можуть кредитувати своїх покупців, включаючи продаж на викуп та лізинг. Ціна одиниці допоміжного устаткування завжди є помітно нижчою за ціну на основне устаткування. За умови зростання обсягів виробництва і збуту такого устаткування з'являється можливість дальшого зниження ціни.

Методи ціноутворення: «середні витрати плюс прибуток»; на підставі цільового (фіксованого) прибутку; на засаді суб'єктивної цінності товару; «за рівнем поточних цін» («за рівнем конкуренції»); на підставі результатів закритих торгів; «за рівнем попиту»; за місцем походження товару; установавання єдиної ціни із включенням у неї витрат на доставку; встановлення зональних цін; установавання ціни стосовно базисного пункту; встановлення цін із прийняттям на себе витрат на поставку; встановлення цін зі знижками. Вибір методу ціноутворення і встановлення відповідно до нього певного рівня ціни є початковим етапом розробки цінової стратегії та тактики підприємства (організації). Надалі ціни постійно коригуються (регулюються) підприємством (організацією) і державою, згідно з мінливою кон'юнктурою ринку та необхідними уточненнями заздалегідь розробленої стратегії ціноутворення стосовно різних видів продукції.

Питання для самостійного опрацювання теми 11

1. Економічна сутність доходів підприємства.
2. Джерела утворення доходу підприємства.
3. Характеристика ціноутворюючих факторів.
4. Напрями забезпечення ефективності цінової політики.

Теми рефератів

1. Механізм формування доходів від операційної діяльності підприємства
2. Особливості формування доходів від операційної діяльності в галузі залізничного транспорту.
3. Цінова політика підприємства як фактор формування його доходів від реалізації продукції.

Література:

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 210 – 215.
2. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 423 – 432.
3. Макаровська Т.П., Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – С. 241 – 256.
4. Мельник В.М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс: Навч. посібник. – К.: Кондор – 2003. – С. 414 – 431.
5. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенов О.М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 124 – 130.
6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 448 – 454.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 651 – 683.

11.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності доходу і джерел їх формування, змісту і завдання цінової політики на підприємстві та розвинути практичні навички з розрахунку отриманого доходу та визначення ціни продукції підприємства.

План

1. Особливості формування доходів від операційної діяльності в окремих галузях господарювання.
2. Фактори, що впливають на доходи від операційної діяльності.
3. Характеристика ціноутворюючих факторів.
4. Методи ціноутворення. Напрями забезпечення ефективності цінової політики.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття доходів підприємства.
2. Джерела формування доходів підприємства.
3. Види доходів підприємства.
4. Поняття та цілі цінової політики.
5. Види цінової політики на підприємстві.
6. Основні чинники формування цін на продукцію.
7. Методи ціноутворення.
8. Формування стратегії цінової політики на підприємстві.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Вкажіть правильну відповідь:

- а) поняття «дохід» і «прибуток» ідентичні;
- б) поняття «дохід» ширше від поняття «прибуток»;
- в) поняття «прибуток» ширше від поняття «дохід»;
- г) усі відповіді неправильні.

2. Доход підприємства – це виручка:

- а) отримана від реалізації послуг непромислового характеру;
- б) від реалізації продукції;
- в) що характеризує фінансовий стан підприємства.

3. Цінова політика – це:

- а) сукупність економічних і організаційних заходів, спрямованих на досягнення за допомогою цін ефективної господарської діяльності;
- б) сукупність методів, правил і прийомів, спрямованих на досягнення за допомогою товарів цін ефективної господарської діяльності;
- в) сукупність ресурсного забезпечення та товарної політики, спрямованих на досягнення за допомогою цін і ринкових важелів ефективної господарської діяльності.

4. Політика цін – це:

- а) загальні методи ціноутворення, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари;
- б) загальні принципи, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари;
- в) загальні стратегії ціноутворення, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари.

5. Елементи витратного підходу розроблення політики ціноутворення:

- а) виробництво-витрати-ціна-цінність-споживач;
- б) виробництво-витрати-ціна-споживач;
- в) споживач-цінність-ціна-витрати-виробництво.

6. Який вид зв'язку між ціною і попитом:

- а) прямий;
- б) зворотний;
- в) зв'язку не існує.

7. Який попит щодо даних товарів володіє максимальною еластичністю за ціною:

- а) поштові марки;
- б) хліб;
- в) персональні комп'ютери;
- г) жувальна гумка.

8. Відпускна ціна виробника на підакцизний товар розраховується за формулою:

- а) $(C + П + A) \times 1,2$;
- б) $(C + П) \times 1,2 + A$;
- в) $(C + П + A + ПДВ) \times 1,2$.

9. Збутова націнка на підакцизний товар має таку структуру:

- а) $C + П$;
- б) $C + П + A$;
- в) $C + П + ПДВ$;
- г) $C + П + A + ПДВ$.

10. За допомогою яких засобів стимулюють споживачів:

- а) проведення сумісної реклами;
- б) залікові талони;
- в) заліки за закупку;
- г) премії;
- д) товари, що продаються за пільговими цінами;
- е) розповсюдження зразків.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Калькуляція собівартості одиниці продукції підприємства наведена в таблиці:

Статті калькуляції	Сума, грн
1. Вартість основних і допоміжних матеріалів (за мінусом повернутих відходів)	93,6
2. Куповані напівфабрикати	73,5
3. Паливо та енергія на технологічні цілі	58,2
4. Основна заробітна плата виробничих робітників	29,5
5. Додаткова заробітна плата виробничих робітників	2,3
6. Відрахування на соціальні заходи	3,1
7. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	56,7
8. Цехові витрати	20,2
9. Загальновиробничі витрати	33,8
10. Інші виробничі витрати	0,8
11. Усього виробнича собівартість	?
12. Позавиробничі витрати	5,3
13. Повна собівартість	?

Рівень рентабельності запланований у розмірі 18 %. Обчислити вільну відпускну ціну з ПДВ та суму ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету.

Розв'язання:

Спочатку обчислюємо вартість матеріальних затрат у собівартості продукції (МЗ) і повну собівартість (С):

$$МЗ = 93,6 + 73,5 + 52,8 = 225,3 \text{ грн.}$$

У даному розрахунку витрати на матеріальні ресурси не враховують ПДВ, сплаченого постачальникам цих ресурсів, оскільки у витрати виробництва він не включається.

$$С = 225,3 + 29,5 + 2,3 + 3,1 + 56,7 + 20,2 + 33,8 + 0,8 + 5,3 = 377,0 \text{ грн.}$$

При запланованому рівні рентабельності за відношенням до собівартості виробу можемо визначити гуртову ціну підприємства $Ц_{\text{гурт}}$, яка відповідає вільній відпускну ціні ($Ц_{\text{вв}}$):

$$Ц_{\text{гурт}} = Ц_{\text{вв}} = 377 \times 1,18 = 444,86 \text{ грн.}$$

При ставці ПДВ = 20 % сума цього податку становитиме:

$$\text{ПДВ} = 444,86 \times 0,2 = 88,97 \text{ грн.}$$

Тоді, вільна відпускна ціна з ПДВ ($Ц_{\text{вв ПДВ}}$) дорівнюватиме:

$$Ц_{\text{вв ПДВ}} = 444,86 + 88,97 = 533,83 \text{ грн.}$$

Сума ПДВ, що сплачується виробником продукції до бюджету, дорівнює різниці між сумою податку, одержаного від покупця продукції, і сумою податку, сплаченого постачальникам матеріальних ресурсів. ПДВ, сплачений постачальникам, дорівнює:

$$\text{ПДВ}_{\text{пост}} = 225,3 \times 0,2 = 45,06 \text{ грн.}$$

Отже, до бюджету виробником продукції буде сплачено податку на додану вартість у сумі

$$\text{ПДВ} = 88,97 - 45,06 = 43,91 \text{ грн.}$$

Відповідь: вільна відпускна ціна з ПДВ становить 533,83 грн., а сума ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету – 43,91 грн.

Приклад 2

Визначити ціну роздрібною торгівлі за наведеними даними: собівартість виробу – 200 грн., норма прибутку – 25 %, ставка акцизного збору – 15 %, ставка ПДВ – 20 %, збутова націнка – 10 %, торговельна націнка – 15 %.

Розв'язання:

Визначаємо ціну підприємства:

$$- \text{ціна підприємства: } 200 + (200 \times 0,25) = 250 \text{ (грн);}$$

$$- \text{ціна з акцизним збором: } 250 : (100 - 15) \times 100 = 294 \text{ (грн);}$$

$$- \text{ціна з ПДВ: } 294 \times 1,2 = 353 \text{ (грн);}$$

$$- \text{ціна оптової торгівлі: } 353 \times 1,1 = 388 \text{ (грн);}$$

$$- \text{ціна роздрібною торгівлі: } 388 \times 1,15 = 446 \text{ (грн).}$$

Відповідь: ціна роздрібної торгівлі продукції складає 446 гривень.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити собівартість виробу підприємства залишковим методом, якщо ціна оптової торгівлі – 300 грн, збутова націнка – 25 %, ставка ПДВ – 20 %, ставка акцизного збору – 35 %, норма прибутку – 30 %.

Задача 2

Визначити суму акцизного збору і ПДВ у складі ціни автомобіля, якщо роздрібна ціна – 48 900 у.о., ставка акцизного збору – 45 %, ставка ПДВ – 20 %, націнка збутова – 17 %, націнка торговельна – 15 %.

Задача 3

Визначити ціну виробу.

Показники	Сума, грн
Змінні витрати на одиницю продукції	22
Загальна сума постійних витрат	45000
Обсяг випуску продукції (шт)	2500
Постійні витрати на одиницю продукції	?
Рентабельність продукції (%)	30
Сума прибутку	?
Ціна одиниці продукції	?

Задача 4

Підприємству потрібно встановити ціну за таких умов: ймовірні обсяги виробництва знаходяться в межах 300 – 700 од.; постійні витрати становлять 11500 грн; змінні витрати на одиницю продукції становлять 118 грн; ціна може бути встановлена в межах 145 – 170 грн.

№ п/п	Ціна, грн	Обсяг вир-ва, од.	Виручка, грн	Витрати, грн			Прибуток, грн
				Змінні	Постійні	Повні	
1.	170	300					
2.	155	550					
3.	145	700					

Задача 5

Сидіння для вагона має повну собівартість 1000 грн. Рівень рентабельності даного виробу – 23 %. Надбавка за високу якість і відповідність міжнародним стандартам – 15 %. Торговельна надбавка – 12 % до вільної відпускної ціни з ПДВ. Розрахувати роздрібну ціну сидіння.

Тема 12. Фінансові результати діяльності підприємства

12.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 12

Основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності, якими є: вивчення можливостей одержання прибутку відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства і кон'юнктури ринку; систематичний контроль за процесом формування прибутку і зміною його динаміки; визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на фінансові результати й оцінювання якості прибутку; виявлення резервів збільшення суми прибутку і підвищення рівня прибутковості бізнесу; оцінювання роботи підприємства з використання можливостей збільшення прибутку і рентабельності; вироблення рекомендацій з підвищення ефективності системи керування прибутком.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Уся діяльність підприємства спрямується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні стабілізацію його на певному рівні.

Залежно від формування та розподілу виокремлюють кілька видів прибутку: загальний прибуток (весь прибуток підприємства, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу. Такий прибуток інакше називають балансовим); прибуток після оподаткування (прибуток, що реально поступає в розпорядження підприємства, має поширену у вітчизняній літературі та практиці назву – чистий прибуток); валовий прибуток (різниця між виручкою та виробничими витратами); операційний прибуток (дорівнює валовому прибутку за мінусом невиробничих витрат); маржинальний прибуток (характеризує обсяг виручки від продажу продукції за мінусом змінних витрат. Він включає власне прибуток і постійні витрати); прибуток від продажу майна (від продажу основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо); прибуток від позареалізаційних операцій (прибуток від пайової участі в спільних підприємствах, здавання майна в оренду (лізинг), дивіденди на цінні папери, дохід від володіння борговими зобов'язаннями, роялті, надходження від економічних санкцій тощо).

Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Передусім виокремлюють рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) і рентабельність продукції. Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) обчислюється в кількох модифікаціях: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу. Рентабельність активів характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства. Показник рентабельності сукупних активів може бути дезагрегований, якщо підприємство здійснює різні види діяльності (за умов

диверсифікації). У цьому разі поряд із рентабельністю всіх активів визначається їхня рентабельність за окремими видами діяльності (наприклад, рентабельність виробництва, сервісного обслуговування, комерційної діяльності тощо). Рентабельність власного капіталу відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів. Величина власного капіталу береться за даними балансу підприємства. Вона дорівнює сумі активів за мінусом усіх боргових зобов'язань. Рентабельність акціонерного капіталу свідчить про верхню межу дивідендів на акції. Рентабельність продукції характеризує ефективність витрат на її виробництво і збут. У багатомонокультурному виробництві поряд з рентабельністю всієї продукції обчислюється також рентабельність окремих її різновидів.

Питання для самостійного опрацювання теми 12

1. Вплив державної політики оподаткування на прибутковість діяльності підприємств України.
2. Фактори впливу на формування прибутку підприємства.
3. Динаміка рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.

Теми рефератів

1. Динаміка рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.
2. Динаміка та шляхи підвищення рентабельності на підприємствах різних галузей України.
3. Державна політика оподаткування та прибутковість підприємства.
4. Фактори формування прибутку підприємства в ринкових умовах.
5. Загальноприйнята практика використання прибутку підприємства.

Література:

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129 – 133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 221 – 230.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 433 – 447.
4. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421 – 441.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006.- С. 155-173.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489 – 498.

7. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 568 – 583.

12.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання змісту і завдання фінансових результатів діяльності підприємства та розвинути практичні навички з розрахунку прибутку та рентабельності продукції підприємства.

План

1. Сутність, функції та значення прибутку, джерела його утворення.
2. Механізм формування чистого прибутку підприємства у взаємозв'язку з основними видами його діяльності.
3. Методичні інструменти та послідовність аналізу прибутку підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Економічна сутність доходів підприємства.
2. Джерела утворення доходу підприємства.
3. Економічна сутність прибутку підприємства та його види.
4. Чи аналогічні поняття «ефективність», «прибутковість» та «доходність»?
5. Розкрийте вплив державної політики оподаткування на прибутковість діяльності підприємств України.
6. Охарактеризуйте фактори, які впливають на формування прибутку підприємства.
7. Наведіть динаміку рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.
8. Визначте основні шляхи підвищення прибутковості підприємства в ринкових умовах.
9. Розкрийте економічний зміст рентабельності підприємства.
10. Наведіть види рентабельності підприємства та розкрийте їх економічний зміст.
11. Охарактеризуйте динаміку та шляхи підвищення рентабельності підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Прибуток – це:

- а) виручка від підприємницької діяльності за вирахуванням матеріальних і прирівнених до них витрат;
- б) частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність;
- в) чистий дохід від реалізації продукції.

2. Прибуток від реалізації продукції – це:

- а) виручка від реалізації продукції;
- б) чистий прибуток підприємства;
- в) різниця між обсягом реалізованої продукції (без ПДВ та акцизу) та її собівартістю.

3. Чистий прибуток підприємства – це:

- а) загальна сума прибутку підприємства за усіма видами діяльності після його оподаткування;
- б) прибуток від звичайної діяльності після сплати законодавчо встановлених податків;
- в) виручка від реалізації продукції за мінусом витрат на виробництво.

4. Рентабельність – це:

- а) абсолютний показник ефективності виробництва;
- б) відносний показник ефективності діяльності підприємства;
- в) відношення валових витрат на виробництво продукції до обсягу реалізації.

5. Рентабельність окремих видів продукції обчислюється як:

- а) відношення ціни виробу до прибутку;
- б) відношення прибутку до виробничих фондів;
- в) відношення прибутку від реалізації виробу до собівартості.

6. Рентабельність виробничих фондів підприємства визначається як:

- а) відношення валового прибутку до величини сукупних активів;
- б) відношення загальної суми прибутку підприємства за усіма видами діяльності до оподаткування до середньорічної вартості основних виробничих фондів та оборотних коштів;
- в) відношення чистого прибутку до власного капіталу підприємства.

7. Що мають на увазі під точкою беззбитковості?:

- а) це мінімальний обсяг діяльності підприємства, за якого сума отриманого доходу дорівнює сумі поточних витрат;
- б) обсяг діяльності, що забезпечує отримання мінімального прибутку на вкладений капітал;
- в) обсяг діяльності, що забезпечує отримання граничного доходу.

8. Фінансові результати підприємства відображають:

- а) рівень досягнення місії підприємства;
- б) рівень соціального розвитку колективу;
- в) рівень впровадження досягнень НТП.

9. Основним показником фінансової діяльності підприємства є:

- а) технічна озброєність;

- б) доход;
- в) питома вага пасивних виробничих фондів.

10. Валовий прибуток – це:

- а) різниця між обсягом прибутку звітного та базового року;
- б) співвідношення активної і пасивної частини виробничих фондів;
- в) економічний результат діяльності суб'єктів господарювання (різниця між чистою виручкою та виробничою собівартістю).

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Розрахувати показники рентабельності фірми за даними таблиці:

Асортимент	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість, * грн.	Відпускна ціна,* грн.	Вага виробу, кг
Виріб А	70	20,63	20,75	0,9
Виріб Б	62	20,49	20,55	1,0
Виріб В	35	10,53	10,50	0,5
Виріб Г	10	10,23	10,30	0,2

* ціни умовні.

Середньорічна вартість основних виробничих засобів – 145 тис. грн. і нормованих оборотних засобів – 20,5 тис. грн.

Розв'язання:

Рентабельність окремих виробів обчислюємо за формулою:

$$P_s = \frac{C_i - C_i}{C_i} \times 100$$

Рентабельність виробу А:

$$P_s = \frac{20,75 - 20,63}{20,63} \times 100 = 19,04 \%$$

Рентабельність виробу Б:

$$P_s = \frac{0,55 - 0,49}{0,49} \times 100 = 12,24 \%$$

Рентабельність виробу В:

$$P_s = \frac{0,55 - 0,43}{0,43} \times 100 = 16,28 \%$$

Рентабельність виробу Г:

$$P_s = \frac{0,30 - 0,23}{0,23} \times 100 = 30,43 \%$$

Для обчислення рентабельності продукції фірми слід розрахувати виручку від реалізації продукції (B_p) і собівартість реалізованої продукції (C_p):

$$BP = 0,75 \times 70000(0,9 + 0,55 \times 62000 + 0,50 \times 35000)0,50 + 0,3 \times 10000)0,2 = 0,75 \times 77777,78 + 0,55 \times 62000 + 0,5 \times 70000 + 0,3 \times 50000 = 142433,33 \text{ (грн.)}$$

Прибуток від реалізації продукції:

$$Pr = Br - Cr = 142433,33 - 120980,0 = 21453,33 \text{ (грн.)}$$

Рентабельність продукції:

$$R_{пр} = \frac{21453,33}{120980,0} \cdot 100\% = 17,73\%$$

Загальна рентабельність виробництва:

$$R_{вир} = \frac{21453,33}{145000 + 20500} \cdot 100\% = 12,96\%$$

Відповідь: рентабельність продукції складає 17,73 %, рентабельність виробництва 12,96 %.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Виробнича собівартість фрезерного верстата за звітний рік склала 9010 + № студента за журналом, грн. Витрати з реалізації верстата становлять 5 % виробничої собівартості. Відпускна ціна верстата 11820 + № студента за журналом, грн. За рахунок зміни деяких деталей передбачається у плановому році зменшити виробничу собівартість на 2,1 %. Визначити зміну рентабельності виробництва фрезерного верстата.

Задача 2

На основі вихідних даних розрахуйте обсяг реалізованої продукції, її собівартість і суму прибутку. Залишок готової продукції на складі, товарів відвантажених, але не оплачених і товарів на зберіганні у покупців на початок року склав 745 тис грн, собівартістю на суму 625 тис. грн. Випуск товарної продукції в плановому періоді дорівнював 21575 тис грн, собівартістю 18952 тис. грн. Залишок готової продукції на складі і товарів відвантажених, але не оплачених на кінець року – 458 тис. грн, собівартістю – 376 тис. грн.

Задача 3

Розрахувати показники рентабельності підприємства за наведеними даними

Показники	
Обсяг випуску продукції, шт.	120000
Гуртова ціна за одиницю продукції, грн	24
Собівартість одиниці продукції, грн	20
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	4000
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	2000

Середньорічна вартість, грн	122 000
– основних засобів	
– нормативних оборотних засобів, грн.	38 000
– ставка податку на прибуток, %	30

Задача 4

Порівняйте рентабельність продукції за три квартали на основі таких даних:

Показник	Одиниці виміру	Квартал року		
		I	II	III
Кількість випущених виробів	шт.	1 500	2 000	1 800
Ціна одного виробу	грн	60	60	60
Собівартість одного виробу	грн	50	52	48

Задача 5

Планові показники виробів А і Б становлять:

Показники	А	Б
Випуск і реалізація продукції, шт.	950	600
Ціна одного виробу, тис. грн	125	65
Собівартість виробу, тис. грн	100	50

Протягом року підприємство досягло зниження собівартості продукції виробу А на 5 %, виробу Б – на 2,5 %. Оптова ціна залишилась без змін.

Визначте, як змінилась фактична рентабельність продукції порівняно з плановою всіх виробів.

Задача 6

У таблиці наведений план реалізації продукції підприємством.

Виріб	Ціна за одиницю, грн	Собівартість виробу, грн	План реалізації за варіантами, од.:			
			I	II	III	IV
А	240	159	2500	45200	6580	7240
Б	300	265	5555	32500	4250	6210
В	470	403	10150	65320	7940	3685

Від реалізації продукції підсобного сільського господарства підприємства планується одержати 25 тис. грн прибутку, від реалізації виробів широкого вжитку із відходів виробництва 15 тис. грн. В плановому році буде сплачено у державний бюджет податку на суму 252 тис. грн, а також погашено проценти за кредит у сумі 42 тис. грн. Визначте суму прибутку від реалізації продукції, прибутку після оподаткування, прибутку, який підлягає розподілу на підприємстві.

Задача 7

Визначте рівень рентабельності продукції і показники рентабельності виробництва, якщо план випуску продукції складає 12050 шт., повна

собівартість одиниці продукції – 92 грн, оптова ціна – 110 грн, середньорічна вартість виробничих фондів – 2532 тис грн, податок на прибуток – 20%.

Задача 8

Розрахуйте величину фонду споживання підприємства виходячи з даних. Підприємством одержаний прибуток від реалізації продукції в сумі 565 тис. грн, продано основних засобів, що не були здійснені у виробництві, на суму 65 тис. грн, сплачено штрафів іншим підприємствам за порушення термінів поставок продукції в сумі 8,3 тис. грн, сплачено податок на прибуток за ставкою 20%, сплачено проценти за банківський кредит в сумі 38 тис. грн, фонд нагромадження підприємства становить 88 тис. грн.

Задача 9

Розрахуйте показники рентабельності підприємства за даними таблиці.

Показники	Розмір
Обсяг випуску продукції, од.	8000
Оптова ціна за одиницю продукції, грн	65
Собівартість одиниці продукції, грн	48
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	3850
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	1845
Середньорічна вартість основних фондів, грн.	195000
Середньорічна вартість нормованих оборотних засобів, грн	45600
Ставка податку на прибуток, %	20

Задача 10

Проаналізуйте рівень прибутковості підприємства, якщо загальний обсяг інвестицій підприємства склав 1980 тис. грн, сума одержаного за рік прибутку дорівнює 125 тис. грн, в тому числі нарахована сума податку в розмірі 25 тис. грн. Сума активів підприємства складає 2534 тис. грн. Процент за державними облігаціями дорівнює 10%, процентна ставка за довгостроковими кредитами – 20%.

Задача 11

Доход підприємства в звітному році становив 400 тис. грн. Рентабельність операційних витрат дорівнює 15 %. Як зміниться рентабельність за умови незмінності суми операційних витрат, якщо наступного року чистий дохід збільшиться на 6 %?

Тема 13. Ефективність діяльності та методичні засади її оцінки

13.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 13

Ефективність виробництва є комплексним відбиттям кінцевих результатів використання засобів виробництва й робочої сили (працівників) за певний проміжок часу. Родовою ознакою ефективності може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами суспільної праці або часу. Змістове тлумачення ефективності як економічної категорії визначається об'єктивно діючим законом економії робочого часу, що є основоположною субстанцією багатства й мірою витрат, необхідних для його нагромадження та використання суспільством.

Види ефективності: економічна (відображають через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві чи в іншій інтеграційній виробничій структурі); соціальна (полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо); локальна або комерційна (означає конкретний результат виробничо-господарської чи іншої діяльності підприємства, внаслідок якої воно має певний зиск (доход, прибуток)); абсолютна (характеризує загальну або питому (у розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) ефективність діяльності підприємства за певний проміжок часу); порівняльна (відображає наслідки порівняння можливих варіантів господарювання і вибору ліпшого з них); первинна (початковий одноразовий ефект, що його одержано внаслідок здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства, запровадження прибуткових технічних, організаційних або економічних заходів); синергічна (виражає такий комбінований вплив сукупності тих чи інших інновацій на фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, коли загальний ефект перевищує суто арифметичну суму впливу на виробництво (діяльність) кожної інновації зокрема, тобто коли кожна інновація посилює вплив в усіх інших).

Процес вимірювання очікуваного чи досягнутого рівня ефективності діяльності підприємства методологічно зв'язаний передовсім із визначенням належного критерію і формуванням відповідної системи показників. Правильно сформульований критерій має якнайповніше характеризувати суть ефективності як економічної категорії і бути єдиним для всіх ланок суспільного виробництва чи господарської діяльності. Система показників ефективності виробництва (діяльності) має включати кілька груп: узагальнюючі показники ефективності виробництва (діяльності); показники ефективності використання праці (персоналу); показники ефективності використання основних виробничих засобів та оборотних фондів; показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів та інвестицій). Кожна з цих груп включає певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність господарювання або ефективність використання окремих видів ресурсів.

Неухильне зростання соціальної ефективності є кінцевою метою багатоаспектної діяльності підприємств та організацій. З огляду на це економічну ефективність відносно соціальної треба вважати проміжною. Рівень економічної результативності діяльності суб'єктів господарювання служить матеріально-фінансовою базою для розв'язання будь-яких соціальних проблем. З урахуванням саме цієї важливої обставини кожному підприємству треба постійно оцінювати соціальну ефективність своєї діяльності. Соціальну ефективність треба визначати на таких рівнях: локальному, муніципальному і загальнодержавному. Важливе практичне значення має визначення рівня задоволення соціальних потреб працівників за рахунок фінансових коштів самого підприємства. Оцінюючи соціальну ефективність, треба враховувати соціальні заходи, здійснювані за рахунок муніципального (місцевого) і загальнодержавного бюджетів, розмір яких формується під безпосереднім впливом податкових надходжень від суб'єктів господарювання. Конкретне визначення рівня соціальної ефективності має охоплювати не тільки ті заходи, які піддаються кількісному вимірюванню, а й ті, щодо яких кількісне вимірювання прямого ефекту є неможливим. Результати кількісного вимірювання соціальної ефективності завжди треба доповнювати якісними характеристиками заходів, що впливають на неї, і на цій підставі формулювати конкретні висновки щодо її рівня та динаміки.

Класифікацію чинників зростання ефективності (продуктивності) виробничо-економічних та інших систем діяльності доцільно здійснювати за трьома ознаками: видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); напрямками розвитку та вдосконалення виробництва (діяльності); місцем реалізації в системі управління виробництвом (діяльністю).

До основних показників ефективності інвестиційного проекту належать: чистий приведений доход, що відображає абсолютну величину економічного ефекту від реалізації інвестицій; індекс доходності, що характеризує співвідношення дисконтованих та інвестиційних коштів; термін окупності, тобто термін повернення авансованих інвестиційних коштів, що базується на величині грошового потоку з приведенням його абсолютної величини до теперішньої вартості (із застосуванням дисконтного множника).

Єдиним узагальнюючим показником економічної ефективності будь-якої групи технічних нововведень служить економічний ефект, що характеризує абсолютну величину перевищення вартісної оцінки очікуваних (фактичних) результатів над сумарними витратами ресурсів за певний розрахунковий період. Економічний ефект визначається через порівнювання результатів від застосування технічних нововведень і всіх витрат на їхню розробку, виробництво і споживання; він відбиває ефективність тієї чи іншої групи технічних нововведень з погляду їхнього впливу на кінцеві показники розвитку економіки країни.

З огляду на особливості оцінки ефективності всю сукупність нових організаційних рішень можна умовно розподілити на дві групи: перша – організаційні нововведення, здійснення яких потребує певних (нерідко істотних) додаткових одночасних витрат (капітальних вкладень); друга – ті з

них, що не потребують додаткових інвестицій. Визначення і оцінка економічної ефективності організаційних нововведень, що належать до першої групи здійснюються так само, як і нових технічних рішень. Ефективність безвитратних нових організаційних рішень визначають здебільшого на підставі обчислення економії поточних витрат, зумовленої здійсненням таких нововведень. У кожному конкретному випадку необхідно точно окреслювати коло показників для оцінки ефективності тієї чи іншої групи безвитратних організаційних рішень.

Питання для самостійного опрацювання теми 13

1. Поняття ефекту як результату діяльності підприємства, аналітичного показника і критерію оцінки діяльності підприємства.
2. Систематизація показників ефективності діяльності підприємства.
3. Оцінка ефективності інноваційних проектів підприємства.
4. Оцінка ефективності інвестиційних проектів підприємства.

Теми рефератів

1. Особливості оцінки ефективності основних видів діяльності підприємства: операційної, інвестиційної та фінансової
2. Методи інтегральної оцінки ефективності діяльності підприємства.
3. Напрями підвищення ефективності діяльності підприємства

Література:

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129 – 133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 221 – 230.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 433 – 447.
4. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421 – 441.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006.- С. 155-173.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489 – 498.
7. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 568 – 583.

13.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: систематизувати знання щодо економічної категорії «ефективність», класифікації ефективності виробництва, про особливості

економічної та соціальної ефективності, закріпити навички щодо розрахунку економічної ефективності.

План

1. Методичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства.
2. Поняття та систематизація показників ефективності діяльності підприємства.
3. Методи інтегральної оцінки ефективності діяльності підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Дайте визначення економічної категорії «ефективність».
2. За якими ознаками проводять класифікацію ефективності виробництва.
3. Економічна сутність економічної та соціальної ефективності.
4. Система оцінки ефективності діяльності підприємства.
5. Охарактеризуйте поняття «конкурентоспроможність підприємства».
6. Система показників оцінки конкурентоспроможності підприємства.
7. Конкурентний статус підприємства.
8. Методичні підходи до оцінки конкурентного статусу підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. У чому полягає ефект від діяльності підприємства?:

- а) це результат діяльності, отриманий підприємством у вигляді певної грошової суми;
- б) це співвідношення результату до витрат ресурсів, які забезпечили його отримання;
- в) це якісне управління діяльністю підприємства.

2. Кінцевим показником, що характеризує ефективність фінансової діяльності підприємства, є:

- а) рівень чистого прибутку від усіх видів діяльності підприємства;
- б) рівень валового доходу від усіх видів діяльності підприємства;
- в) рівень прибутку від збуту товарів.

3. Показник рентабельності виробництва – це:

- а) виробництво чистої продукції на одиницю витрат;
- б) прибуток, віднесений до обсягу реалізованої продукції;
- в) витрати на одиницю товарної продукції.

4. Як співвідносяться конкурентоспроможність товару і конкурентоспроможність підприємства:

- а) ці поняття існують паралельно і не залежать одне від одного;
- б) як частка і ціле.

5. Залежно від одержаного результату виділяють:

- а) економічну та соціальну ефективності;

- б) абсолютну та порівняльну;
- в) локальну та глобальну.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначте економічно вигідний варіант щодо впровадження нової техніки і річний економічний ефект від його використання при запланованому розмірі випуску продукції 1000 одиниць виробів на основі таких даних:

Показники	Базовий варіант	1 варіант	2 варіант
1. Собівартість одиниці виробу, грн	1500	1800	1200
2. Питомі капітальні вкладення в основні фонди, грн	3000	2500	3500

Розв'язання:

1. Визначаємо наведені витрати за двома варіантами і базовому за формулою:

$$B = B_{\text{ен}} \times K,$$

B – собівартість одиниці продукції;

$B_{\text{ен}}$ – нормативний коефіцієнт ефективності капвкладень;

K – питомі (тобто на одиницю продукції) капвкладення;

$$B_0 = 1500 \cdot 0,15 \times 3000 = 1950 \text{ грн.}$$

$$B_1 = 1600 \cdot 0,15 \times 2500 = 1975 \text{ грн.}$$

$$B_2 = 1200 \cdot 0,15 \times 3500 = 1725 \text{ грн.}$$

2. Вибираємо мінімальні приведені витрати з двох нових варіантів (у нашому випадку другий варіант).

3. Розраховуємо річний економічний ефект за другим варіантом за формулою

$$E = (B_0 - B_2) \times A_2,$$

B_0 – приведені витрати по базисному варіанту;

B_2 – мінімальні приведені витрати за першим варіантом впровадження нової техніки;

A_2 – обсяг випуску продукції в натуральному вираженні при новому варіанті техніки.

$$E = (1950 - 1725) \times 1000 = 225 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: другий варіант економічно вигідний, річний економічний ефект складе 225 тисяч гривень.

Приклад 2

Підприємство планує проведення модернізації діючих засобів праці в плановому періоді. Витрати на впровадження модернізації будуть складати 75 тис. грн. Основні результати, які будуть одержані в зв'язку з проведенням інноваційних заходів, складуть 98 тис. грн. Супровідні результати будуть дорівнювати 11,5 тис. грн. Обґрунтуйте економічний ефект від впровадження модернізації засобів праці.

Розв'язання

1. Економічний ефект від впровадження модернізації засобів праці:

$$E = 98 + 11,5 - 75 = 34,5 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: річний економічний ефект складе 34,5 тисяч гривень

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

На підприємстві реалізований проект структурної перебудови управлінських структур. Чисельність управлінського персоналу скоротилася на 12%. Середня зарплата одного керівного працівника 1850 грн, чисельність керівного персоналу 8 осіб. Додаткові витрати склали 110 тис. грн. За рахунок підвищення оперативності дій керівників собівартість продукції скоротилася на 5,5%. Собівартість одиниці продукції базового рівня складала 252 грн/ т. Обсяг виробництва базового рівня – 2500 т. Після удосконалення системи управління виробництво продукції збільшилося на 15%. Ціна одиниці продукції – 440 грн. Працівникам, які були скорочені, виплачується компенсація у розмірі 6 місячних посадових окладів. Обґрунтувати доцільність удосконалення структури управління.

Задача 2

Протягом звітнього року підприємство інвестувало в розвиток власного виробництва суму в розмір 100 тис. грн. Рентабельність інвестицій досягла 20%. Фінансові ресурси склали: власний капітал – 6520 тис. грн, позиковий капітал – 3890 тис. грн, заборгованість – 2500 тис. грн, процентна ставка – 15%. Розрахуйте дохід підприємства після погашення заборгованості, економічний ефект фінансового важеля (фінансового левериджу), диференціал фінансового важеля, коефіцієнт плеча фінансового важеля.

Задача 3

Визначте річну економічну ефективність від впровадження нової техніки, термін окупності капітальних вкладень. Коефіцієнт порівняльної економічної ефективності. Відрахування на соціальні потреби, ефективний фонд робочого часу в днях і годинах, трудомісткість виробничої програми, чисельність основних робітників, середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток одного робітника на основі даних таблиці.

Показники	Розмір
Собівартість одиниці продукції, грн:	
- до впровадження нової техніки	30
- після впровадження нової техніки	27
Капітальні вкладення, тис. грн	
- до впровадження нової техніки	810
- після впровадження нової техніки	1825
Нормативний галузевий коефіцієнт економічної ефективності	0,2
Річний випуск продукції, тис. шт.	200
Основна заробітна плата робітників на один виріб, грн.	12,5
Додаткова заробітна плата робітників на один виріб, грн.	2,1
Відрахування на соціальні потреби, %	40,68
Оптова ціна, грн	55
Календарний фонд часу, дн.	365
Святкові та вихідні дні, дн.	115
Невиходи, дн.	42
Середня тривалість робочого дня, год.	7,9
Норма часу на виготовлення одного виробу, год.	2,2

Задача 4

У звітному році підприємство виготовило та реалізувало 2000 од. продукції, ціна реалізації одиниці продукції – 85 грн, змінні витрати складають 68 тис. грн, постійні витрати – 87 тис. грн. Умови конкуренції вимагають від підприємства зниження ціни реалізації одиниці продукції на 10%. Визначте необхідний обсяг реалізації продукції, який міг би забезпечити підприємству беззбитковий обсяг виробництва та прибуток

Тема 14. Фінансово-майновий стан підприємства та методи його оцінки

14.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 14

Фінансово-майновий стан підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості й динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями. Правильна оцінка фінансових результатів діяльності та фінансово-майнового стану підприємства за сучасних умов господарювання потрібна як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Фінансово-майновий стан підприємства цікавить і його конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному; вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку.

Ділова активність підприємства є досить широким поняттям і включає практично всі аспекти його роботи. Специфічними показниками тут служать оборотність активів і товарно-матеріальних запасів, величини дебіторської та

кредиторської заборгованості. Оборотно́сть активів – це показник кількості оборотів активів підприємства за певний період (переважно за рік), оборотно́сть товарно-матеріальних запасів виражається кількістю оборотів за певний період. Активність підприємства у сфері розрахунків з партнерами характеризується середніми термінами оплати дебіторської і кредиторської заборгованості. Скорочення середнього терміну оплати кредиторської заборгованості постачальникам за інших однакових умов не визначається позитивним для підприємства, оскільки потребує додаткових коштів. Натомість збільшення періоду оплати заборгованості може бути наслідком різних причин: погіршення для підприємства умов розрахунків, браку коштів, затягування оплати з метою використання кредиторської заборгованості як джерела фінансування тощо.

Фінансова стійкість підприємства характеризується співвідношенням власного й залученого капіталу. Для цього використовуються різні показники, які заведено називати коефіцієнтами. З-поміж них найбільш поширеними є коефіцієнти автономії та забезпечення боргів. На жаль, аналітична оцінка фінансового стану підприємства на базі таких коефіцієнтів не завжди є однозначною. Безумовно, зменшення частки боргів у сукупному капіталі зміцнює фінансову незалежність підприємства. Проте водночас звужуються джерела фінансування та можливості підвищення ефективності його діяльності.

Платоспроможність підприємства, тобто його здатність вчасно розраховуватися з боргами, визначається за допомогою коефіцієнтів ліквідності. Вони показують, наскільки короткострокові зобов'язання покриваються ліквідними активами. А оскільки поточні активи мають різну ліквідність, то й обчислюється кілька коефіцієнтів ліквідності – загальної, термінової та абсолютної. Рівень ліквідності підприємства залежить від його прибутковості, але однозначний зв'язок між цими показниками простежується тільки в перспективному періоді. У перспективі висока прибутковість є передумовою належної ліквідності. У короткостроковому періоді такого прямого зв'язку немає. Підприємство з непоганою прибутковістю може мати низьку ліквідність унаслідок великих виплат власникам, ненадійності дебіторів тощо. Забезпечення задовільної ліквідності потребує певних управлінських зусиль та оптимізації фінансово-економічних рішень.

Серед методів оцінки фінансово-майнового стану підприємства можна виділити шість основних: горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом; вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат; трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогностичний аналіз фінансового стану); аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків

показників; порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньо галузевими та середніми показниками; факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Питання для самостійного опрацювання теми 14

1. Показники оцінки фінансової стійкості підприємства.
2. Динаміка та шляхи підвищення рентабельності підприємства.
3. Показники оцінки ділової активності підприємства.

Теми рефератів

1. Інтегральна оцінка фінансово-майнового стану підприємства.
2. Горизонтальний (трендовий) аналіз.
3. Вертикальний (структурний) аналіз.
4. Порівняльний (просторовий) аналіз.
5. Аналіз фінансових коефіцієнтів (R-аналіз).
6. Факторний аналіз.
7. Експрес-метод діагностики фінансово-майнового стану.

Література:

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129 – 133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 221 – 230.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропівного. – Вид. 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 433 – 447.
4. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421 – 441.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006.- С. 155-173.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489 – 498.
7. Економіка підприємства: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 568 – 583.

14.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань щодо завдання і змісту фінансово-майнового стану підприємства та методів його оцінки.

План

1. Аналіз фінансових коефіцієнтів.
2. Експрес-метод діагностики фінансово-майнового стану.
3. Показники оцінки ділової активності підприємства.

Питання для закріплення матеріалу

1. Основні завдання фінансової діяльності.
2. Особливості зовнішнього фінансування.
3. Сутність фінансового результату підприємства.
4. Сутність і види прибутків підприємства.
5. Фінансовий план підприємства.
6. Сутність планування прибутку підприємством.
7. Методи розрахунку прибутку підприємства від реалізації продукції.
8. Прибутковість підприємства та його показники.
9. Методика розрахунку точки беззбитковості підприємства.
10. Чистий прибуток підприємства та методика його розрахунку.
11. Механізм визначення ефективності підприємства.
12. Оцінювання фінансового стану підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Фінансові ресурси підприємства – це:

- а) кошти, призначені для придбання цінних паперів, інших суб'єктів господарювання;
- б) кошти, спрямовані на поточні витрати, затрати на розширення відтворення і виконання фінансових зобов'язань;
- в) грошові кошти на розрахунковому рахунку підприємства;
- г) кошти, вкладені в невиробничу сферу підприємства.

2. Вкажіть джерела формування власних фінансових ресурсів:

- а) бюджетні асигнування;
- б) прибуток;
- в) кредитні кошти;
- г) благодійні внески.

3. Аналіз і оцінку економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку і наслідків ухвалення поточних управлінських рішень називають...

- а) техніко-економічним аналізом;
- б) моніторингом;
- в) економічною діагностикою підприємства;
- г) фінансовим аналізом діяльності підприємства.

4. За яких умов виробничо-господарську діяльність підприємства вважають ефективною?

- а) якщо підприємство раціонально використовує наявні активи;
- б) якщо підприємство своєчасно погашає зобов'язання;
- в) якщо підприємство функціонує рентабельно;
- г) за всіх визначених умов.

5. Який аналіз відтворює динаміку фінансової звітності за ряд років?

- а) горизонтальний аналіз;
- б) вертикальний аналіз;
- в) аналіз за допомогою фінансових коефіцієнтів.

6. Яке з тверджень є правильним?

- а) фінансові результати розкривають мету виробничої діяльності;
- б) фінансові результати розкривають рівень прибутковості виробництва;
- в) обидві відповіді правильним.

7. В чому полягає ліквідність підприємства?

- а) у можливості підприємства швидко мобілізувати свої власні кошти для погашення у відповідні строки поточних зобов'язань;
- б) у можливості підприємства швидко придбати кошти для виробництва власної продукції;
- в) у можливості підприємства придбати кошти для виробництва товарів та їх просування на ринок збуту продукції.

8. Показники фінансової стійкості орієнтовані на:

- а) виявлення найсприятливіших умов для реалізації товару;
- б) виявлення потенційного, стійкого капіталу;
- в) правильної відповіді немає.

9. Рівень коефіцієнта заборгованості підприємства не повинен бути:

- а) меншим за одиницю;
- б) більшим за одиницю;
- в) дорівнювати одиниці;
- г) правильної відповіді немає.

10. Який вид фінансового аналізу за допомогою коефіцієнтів вказує на його спроможність перетворювати активи на грошові кошти швидко і без втрат ринкової вартості?

- а) операційний аналіз;
- б) аналіз операційних витрат;
- в) аналіз управління активами;
- г) аналізу ліквідності;
- д) аналіз довгострокової платоспроможності;
- е) аналіз прибутковості.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Необхідно проаналізувати фінансовий стан підприємства за показниками чистого прибутку, рентабельності виробництва продукції та рентабельності продажу продукції протягом 2013-2014 рр., а також порівняти їх між собою за допомогою відповідних індексів, зробивши відповідні висновки.

Виручка від реалізації продукції в 2013 р. склала 1236,6 тис. грн, в 2014 р. – 3677,3 тис. грн. Собівартість реалізованої продукції в 2013 р. склала 932,1 тис. грн, в 2014 р. – 2757,4 тис. грн. Адміністративні витрати в 2013 р. склали 35,2 тис. грн, в 2014 р. – 57,7 тис. грн. Витрати на збут в 2013 р. склали 56,0 тис. грн, в 2014 р. – 85,0 тис. грн. Інші операційні витрати в 2013 р. склали 2,5 тис. грн, в 2014 р. – 43,9 тис. грн. Фінансових витрат в 2013 р. не було, а в 2014 р. вони склали суму 11,2 тис. грн. Необхідно також урахувати, що підприємство є платником податку на додану вартість (ПДВ) за ставкою 20%, а також податку з прибутку за ставкою 18%.

Визначте, як зміниться ситуація, якщо підприємство матиме податкову пільгу по нарахуванню податку на додану вартість за нульовою ставкою і в 2014 році реалізує таке право. Проаналізуйте ситуацію і віднайдіть всі необхідні показники.

Задача 2

Визначити мінімальний обсяг реалізованої продукції, який забезпечує початок дохідності (беззбитковий обсяг), якщо відомо, що виручка від реалізації продукції складає 18750 тис. грн, собівартість продукції – 16380 тис. грн, у тому числі: умовно-постійні витрати – 3460 тис. грн, умовно-змінні витрати – 12920 тис. грн.

Задача 3

Підприємство має намір виготовлювати нову продукцію за ціною 15,97 грн за одиницю. Річна сума умовно-постійних витрат підприємства складає 9,9 тис. грн. Рівень змінних витрат на одиницю продукції складає 60% від її ціни. Визначити мінімальний обсяг реалізації продукції, що забезпечує початок дохідності підприємства.

Тема 15. Сучасні теорії та моделі розвитку підприємства. Трансформація (реструктуризація) підприємств у процесі розвитку

15.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 15

Починати вивчення цієї теми потрібно з розгляду сучасних теорій та моделей розвитку підприємства, серед яких можна відокремити чотири основні.

1. Неокласичну – підприємство розглядається як цілісний об'єкт, який залучає вихідні ресурси у виробництво та перетворює їх у продукцію. Модель підприємства відображає залежність результатів виробництва від витрачених факторів, розміру та співвідношення факторів, які використовуються.

Поведінка підприємства визначається обсягом і структурою ресурсів, що залучаються, та продукцією, що виробляється. Неокласична модель підприємства як носій основної (виробничої) функції на сьогодні є загально визнаною, базовою у світовій економічній науці концепцією.

2. Інституціональну – підприємство розглядається як організація, що створена людьми для ефективнішого використання обмежених ресурсів. Іншими словами, існування підприємства (фірми) пов'язується з тими перевагами, які воно забезпечує у процесі виготовлення продукції порівняно з виробництвом тієї самої продукції без організації фірми. Поведінка підприємства характеризується особливостями укладання та виконання контрактів із зовнішніми організаціями і робітниками).

3. Еволюційну (підприємство розглядається як один із об'єктів системи, яку можна порівняти з біологічною популяцією. Поведінка підприємства обумовлена еволюційними реакціями на вплив ділового, адміністративного та технологічного середовища. У процесі функціонування підприємства та його взаємодії з іншими суб'єктами господарювання формуються відповідні традиції та виробляються процедури прийняття рішень, певні правила реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Характерним для еволюційної концепції є системне уявлення про підприємство як подвійний об'єкт: з одного боку, підприємство є членом ділової спільноти («популяції») і повною мірою перебуває під впливом її еволюції, з іншого боку – йому притаманні власні традиції у визначенні напрямків діяльності, обсягів і пропорцій залучення ресурсів);

4. Підприємницьку (ґрунтується на уявленні про підприємство як сферу реалізації підприємницької ініціативи та наявних у підприємця або доступних для залучення ресурсів. Поведінка підприємства є результатом взаємодії підприємців (менеджерів) усіх рівнів). Кожна з них акцентує увагу на тих чи інших особливостях підприємства як об'єкта дослідження та розглядає підприємство лише під одним ракурсом. На думку провідних економістів, основою створення узагальненої теорії підприємства має бути концепція підприємства як своєрідного системного інтегратора – цілісного економічного суб'єкта, який поєднує у часі та просторі різні соціально-економічні процеси та отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів.

Далі треба перейти до загальної характеристики процесу реструктуризації підприємств. Метою проведення реструктуризації є створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов переходу до ринкової економіки й виробляти конкурентоспроможну продукцію, що відповідає вимогам товарних ринків. Процес реструктуризації можна розглядати як спосіб зняття суперечності між вимогами ринку і застарілою логікою дій підприємства. По суті, реструктуризація підприємства трактується як здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, управління ним, форм власності, організаційно-правових форм, як здатність привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшити обсяг випуску конкурентоспроможної продукції, підвищити ефективність виробництва. Реструктуризація

підприємства спрямовується на розв'язання двох основних завдань: якнайшвидше забезпечити виживання підприємства; відновити конкурентоспроможність підприємства на ринку.

І на закінчення вивчення теми слід розглянути концепцію розвитку підприємства, яка розробляють залежно від умов його господарської діяльності за такими проблемами: організаційні, виробничі, інвестиційні, економічні, зовнішньоекономічної діяльності, управління персоналом, соціальні та екологічні. Розробка концепції має ґрунтуватися на чітко визначеній і сформульованій меті реструктуризації підприємства і включати такі питання: аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на господарську діяльність підприємства; вибір варіанта (виду) реструктуризації підприємства; обґрунтування стратегічного розвитку підприємства; оцінка можливості подолання труднощів у період реструктуризації; розробка бізнес-плану для реструктуризованого підприємства. Вибір варіанта або виду реструктуризації підприємства полягає у виборі саме того з кількох поданих варіантів, який повністю відповідатиме вимогам і пріоритетам розвитку підприємства, високій технологічності виробництва і конкурентоспроможності продукції.

Питання для самостійного опрацювання теми 15

1. Проблеми адаптації підприємства до динамічних зовнішніх умов функціонування.
2. Тенденції трансформації та реструктуризації на зарубіжних фірмах.
3. Концептуальні напрямки трансформації виробничої структури великих підприємств.

Теми рефератів

1. Стратегія структурної перебудови економіки України та її базових галузей.
2. Практика здійснення та ефективність реструктуризації суб'єктів господарювання в Україні.
3. Вітчизняний і зарубіжний досвід реструктуризації різних суб'єктів господарювання.

Література:

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 236 – 253.
2. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 247 – 279.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 448 – 464; С. 487 – 495.
4. Економіка підприємства: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В.Я.Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 126 – 143.

5. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенов О.М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 606 – 648.

6. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 441 – 488.

7. Ситник Й.С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 144 –147, 174 – 177.

8. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл., 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 499 – 509.

9. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В.Я.Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 633 – 647.

15.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: засвоєння, закріплення і систематизація знань щодо розгляду сучасних теорій та моделей розвитку підприємства, концепцій реструктуризації та механізму санації.

План

1. Методичний інструментарій аналізу процесів розвитку на підприємстві.
2. Особливості управління підприємством за кожною моделлю розвитку.
3. Сутнісна характеристика та організаційні форми трансформації підприємств (організацій) та об'єднань.
4. Розробка і реалізація програми трансформації підприємств.
5. Вітчизняний і зарубіжний досвід трансформації та реструктуризації підприємств.

Питання для закріплення матеріалу

1. У чому суть моделі життєвого циклу організації А. Адізеса і моделі еволюційного розвитку організації Л. Грейнера?
2. Спробуйте визначити, на якій стадії розвитку (по Адізесу і Грейнеру) знаходиться Ваш ВУЗ, організація, в якій працюєте Ви, Ваші батьки або друзі.
3. Характеристика процесу реструктуризації підприємства та його мета.
4. Трансформація та її моделі.
5. Основні форми та види реструктуризації.
6. Концепція реструктуризації.
7. Варіанти проведення реструктуризації.
8. Оцінка ефективності реструктуризації.
9. Сутність та механізм санації.
10. Техніко-економічне обґрунтування санації.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Стратегічним завданням ефективного розвитку виробничого потенціалу підприємства є:

- а) його структурна перебудова;
- б) збільшення чисельності персоналу;
- в) розширення асортименту продукції.

2. Процес реструктуризації – це:

- а) ліквідація або репрофілювання збиткових підприємств;
- б) модернізація техніко-технологічної бази виробництва;
- в) спосіб усунення суперечності між вимогами ринку і застарілою концепцією дій підприємства.

3. Комплекс заходів, спрямованих на відновлення стійкої технічної, економічної та фінансової життєздатності підприємства являє собою:

- а) процес реструктуризації підприємства;
- б) процес модернізації техніко-технологічної бази виробництва;
- в) процес якісного оновлення персоналу.

4. Метою проведення реструктуризації є:

- а) модернізація техніко-технологічної бази виробництва;
- б) створення повноцінних суб'єктів господарювання, здатних ефективно функціонувати в умовах швидко змінюваного середовища, виробляти конкурентоспроможну продукцію;
- в) створення додаткових робочих місць.

5. Стратегічна реструктуризація забезпечує:

- а) підвищення рівня заробітної плати;
- б) довготермінову конкурентоспроможність підприємства;
- в) розширення географічних ринків збуту продукції.

6. Реструктуризації передують:

- а) оцінка кон'юнктури ринку;
- б) оцінка макроекономічної ситуації у країні;
- в) оцінка внутрішнього стану підприємства.

7. Технічна реструктуризація – це:

- а) забезпечення такого стану підприємства, за якого воно досягає певного рівня виробничого потенціалу, технологій, ноу-хау, управлінських навичок, кваліфікації персоналу, ефективності логістичних систем;
- б) оновлення застосовуваних технологій;
- в) підвищення рівня середньої заробітної плати по підприємству.

8. Економічна реструктуризація досягається у разі:

- а) коли продукція підприємства, його капітальні та поточні витрати, рівень продажу і цінова політика забезпечують такий рівень рентабельності, що відповідає сучасним умовам господарювання;
- б) збалансування попиту і пропозиції на ринку;
- в) збільшення обсягів експорту продовольства.

9. Фінансова реструктуризація забезпечує:

- а) збільшення обсягів експорту продовольства;
- б) зменшення обсягів імпорту непродовольчих товарів;
- в) таку структуру балансу підприємства, показники ліквідності і платоспроможності якої задовольняють вимоги ринку, відсутні проблеми погашення кредитів тощо.

10. Управлінська реструктуризація пов'язана з:

- а) розширення економічної інтеграції на ринку;
- б) підготовкою та перепідготовкою персоналу з орієнтацією на конкурентоспроможне функціонування підприємства, зміною його організаційної структури, менеджменту тощо;
- в) розвитком окремих галузей національної економіки.

11. Часткова (обмежена) реструктуризація потрібна для:

- а) відновлення економічної та технічної життєдіяльності підприємства;
- б) підвищення кваліфікації персоналу та системи менеджменту;
- в) забезпечення конкурентного статусу підприємства.

12. Всебічна (комплексна) реструктуризація охоплює:

- а) відновлення економічної та технічної життєздатності підприємства;
- б) покращення житлових умов працівників підприємства;
- в) опрацювання нової організаційної структури, відповідної продуктової, трудової, техніко-технологічної політики, зміни у системі менеджменту.

13. Реструктуризація підприємств здійснюється після занесення їх до:

- а) реєстру юридичних осіб – платників податку;
- б) реєстру неплатоспроможних суб'єктів господарювання;
- в) Червоної книги України.

14. Санація – це:

- а) система заходів, що проводяться для запобігання банкрутству суб'єктів господарювання;
- б) система атестації управлінського персоналу;
- в) система підготовки робітників на підприємстві.

15. Санація спрямована на:

- а) підвищення рівня кваліфікації персоналу;

- б) майбутнє відродження підприємства;
- в) зміну організаційної форми виробництва.

16. Сутність санації полягає у:

- а) збільшення кількості робочих місць на підприємствах;
- б) опрацюванні сукупності розрахованих на перспективу заходів організаційного, виробничого, фінансового та соціально-економічного характеру, спрямованих на подолання неліквідності і усунення капітальних збитків, відновлення рентабельності, продуктивності праці тощо, що забезпечують прибутковість і життєздатність підприємства у тривалій перспективі;
- в) удосконаленні системи мотивації праці на підприємстві.

17. Класична модель санації підприємства передбачає:

- а) вихід підприємства з кризи та відновлення його позиції на ринку;
- б) організацію боротьби з опором змінам;
- в) підвищення мотивації менеджерів.

18. Важливим способом санації є:

- а) випуск акцій підприємства;
- б) зміна соціально-культурної орієнтації підприємства;
- в) реструктуризація підприємства.

19. Реструктуризація підприємства виступає:

- а) заходом з боротьби з опором змінам;
- б) важливим способом санації підприємства;
- в) важелем зміни соціально-культурної орієнтації підприємства.

20. Взяття на себе інвестором зобов'язань боржника шляхом переведення боргу і їх виконання за своєю економічною сутністю є:

- а) заходом боротьби з опором змінам;
- б) важелем зміни соціально-культурної орієнтації підприємства;
- в) важливим способом санації підприємства.

Тема 16. Економічна безпека підприємства та його антикризова діяльність

16.1. Методичні рекомендації щодо вивчення теми 16

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що економічна безпека підприємства є захищеністю його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність. Зміст цього поняття включає систему заходів, що забезпечують конкурентостійкість і економічну стабільність підприємства, а також сприяють

підвищенню рівня добробуту працівників. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективне його керівництво і спеціалісти будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його постійне стабільне і максимально ефективне функціонування, а також високий потенціал розвитку в майбутньому.

Далі слід розглянути фактори впливу на економічну безпеку підприємства: ступінь адаптивності стратегічного потенціалу підприємства, що визначається не тільки внутрішніми, а й зовнішніми впливами; залежність підприємства від інтенсивності кооперованих його зв'язків із постачальниками різного роду ресурсів; охорона комерційної таємниці підприємства, з одного боку, і нагромадження інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність підприємства – з другого; ступінь можливого ризику прийнятих рішень. Економічна безпека підприємства практично визначається здатністю керівництва вміло ризикувати при прийнятті стратегічно важливих для майбутнього підприємства рішень. Необхідно постійно порівнювати можливі вигоди й витрати.

Широкий спектр проблем, із якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує їх системної класифікації за такими видами: технологічна, ресурсна, фінансова та соціальна безпека.

Конкретними кроками на шляху зміцнення економічної безпеки українських підприємств можуть бути: у рамках технологічної безпеки – створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах та впровадження передового світового досвіду; у рамках ресурсної безпеки – вдосконалення систем розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження; стимулювання «ресурсного» напрямку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; у рамках фінансової безпеки – застосування принципу дотримання критичних строків кредитування; створення інформаційного центру з дебіторської та кредиторської заборгованості; створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових працівників, яка б контролювала нарахування та сплату податків і зборів; у рамках соціальної безпеки – наближення рівня оплати праці до показників розвинутих країн; залучення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації працівників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати своєї праці.

І на закінчення вивчення теми слід розглянути санацію (фінансове оздоровлення) суб'єктів господарювання, тобто комплекс послідовних взаємозв'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності. Проект санації може мати таку структуру: загальна

характеристика підприємства; план фінансового оздоровлення; прогнозовані кінцеві результати реалізації проекту.

Наслідки реалізації занадто ризикових проектів бувають здебільшого негативними, а тому ця проблема потребує ретельного обмірковування. Для невеликих підприємств ризики можуть бути зв'язані передовсім із мікросередовищем та внутрішніми негараздами. Для великих підприємств, які розпочали реалізацію проекту санації, ризики найчастіше виходять із макросередовища (зміна законів, державної політики тощо).

Питання для самостійного опрацювання теми 16

1. Доцільність організації економічної безпеки на підприємстві.
2. Види функціональних складових економічної безпеки ви знаєте.
3. Наведіть види загроз економічної безпеки підприємства.
4. Методологія оцінки рівня економічної безпеки підприємства.
5. Зміст алгоритму проведення функціонального аналізу заходів для дотримання необхідного рівня економічної безпеки підприємства.
6. Заходи усунення можливих негативних впливів загроз економічної безпеки підприємства.
7. Завдання служби безпеки підприємства.

Теми рефератів

1. Підприємницька діяльність та економічна безпека підприємства.
2. Характеристика функціональних складових економічної безпеки.
3. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства.
4. Принципи економічної безпеки за окремими функціональними складовими.
5. Напрями досягнення необхідного рівня економічної безпеки підприємства.

Література:

1. Ващекин Н. П., Дзлиев М. И., Урсул А. Д. Безопасность предпринимательской деятельности. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – С. 180 – 211.
2. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 466 – 486.
3. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 466 – 486.
4. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Економіка підприємства: конспект лекцій: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – С.3 – 39.
5. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 577 – 605.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 510 – 516.

16.2. Методичні рекомендації для виконання практичних завдань

Мета: систематизувати знання про основні напрями організації економічної безпеки підприємства та призначення підрозділів, що забезпечують економічну безпеку підприємства.

План

1. Система показників економічної безпеки підприємства.
2. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.
3. Методи моніторингу економічної безпеки підприємства.
4. Механізми забезпечення економічної безпеки підприємства

Питання для закріплення матеріалу

1. Економічна безпека підприємства та її призначення.
2. Характеристика основних складових економічної безпеки.
3. Система показників оцінки рівня основних складових економічної безпеки підприємства.
4. Основні напрями організації економічної безпеки підприємства за основними складовими.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Економічна безпека підприємства являє собою:

- а) стан найефективнішого використання ресурсів і підприємницьких можливостей для запобігання будь-яким негативним впливам і загрозам;
- б) стан ринкової рівноваги щодо ціни та обсягу вироблюваної продукції;
- в) стан відповідності рівня безробіття природній нормі.

2. Ризик, пов'язаний з необхідністю повернення боргів, пов'язаний:

- а) з розвитком інвестиційної діяльності підприємства;
- б) з удосконаленням технологій;
- в) з залученням кредитних коштів.

3. Технологічна безпека являє собою:

- а) ступінь спрацювання основних виробничих засобів, завантаження спеціалізованого устаткування, доступ до «ноу-хау»; частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; введення у дію нових виробничих засобів;
- б) забезпеченість виробництва основними видами ресурсів за рахунок власних джерел; можливість заміщення ресурсів; якість ресурсів;
- в) розмір мінімальної заробітної плати, середня заробітна плата; чисельність працівників; витрати працівників на харчування; тривалість робочого тижня.

4. Ресурсна безпека являє собою:

- а) ступінь спрацювання основних виробничих засобів, завантаження спеціалізованого устаткування, доступ до «ноу-хау»; частка витрат на науково-

дослідні та дослідно-конструкторські роботи; введення у дію нових виробничих засобів;

б) забезпеченість виробництва основними видами ресурсів за рахунок власних джерел; можливість заміщення ресурсів; якість ресурсів;

в) розмір мінімальної заробітної плати, середня заробітна плата; чисельність працівників; витрати працівників на харчування; тривалість робочого тижня.

5. Соціальна безпека являє собою:

а) ступінь спрацювання основних виробничих засобів, завантаження спеціалізованого устаткування, доступ до «ноу-хау»; частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; введення у дію нових виробничих засобів;

б) забезпеченість виробництва основними видами ресурсів за рахунок власних джерел; можливість заміщення ресурсів; якість ресурсів;

в) розмір мінімальної заробітної плати, середня заробітна плата; чисельність працівників; витрати працівників на харчування; тривалість робочого тижня.

6. Розмір мінімальної заробітної плати, середня заробітна плата; чисельність працівників; витрати працівників на харчування; тривалість робочого тижня являє собою:

а) технологічну безпеку;

б) ресурсну безпеку;

в) соціальну безпеку.

7. Забезпеченість виробництва основними видами ресурсів за рахунок власних джерел; можливість заміщення ресурсів; якість ресурсів являють собою:

а) технологічну безпеку;

б) ресурсну безпеку;

в) соціальну безпеку.

8. Ступінь спрацювання основних виробничих засобів, завантаження спеціалізованого устаткування, доступ до “ноу-хау”; частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; введення у дію нових виробничих засобів являють собою:

а) технологічну безпеку;

б) ресурсну безпеку;

в) соціальну безпеку.

9. Рівень економічної безпеки залежить від:

а) того, наскільки ефективно власник та менеджери будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища існування підприємства;

- б) ступеня спрацювання основних виробничих фондів;
- в) впровадження систем та засобів маркетингу на підприємстві.

10. Спроможність власника та менеджерів ефективно уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища існування підприємства визначається як:

- а) конкурентний статус підприємства;
- б) рівень економічної безпеки;
- в) рівень ефективності виробництва.

11. Серед головних функціональних цілей економічної безпеки слід назвати:

- а) удосконалення законодавства з економічних питань;
- б) забезпечення фінансової стійкості та незалежності підприємства; оптимізацію використання інтелектуального потенціалу; мінімізацію руйнівного впливу на стан навколишнього середовища;
- в) підвищення рівня кадрового потенціалу підприємства.

12. Забезпечення фінансової стійкості та незалежності підприємства; оптимізація використання інтелектуального потенціалу; мінімізація руйнівного впливу на стан навколишнього середовища належать до:

- а) головних функціональних цілей економічної безпеки;
- б) заходів розвитку кадрового потенціалу;
- в) принципів ведення господарства.

13. Створення економічної безпеки включає такі основні заходи:

- а) формування необхідних ресурсів; оптимізацію виробничо-господарської діяльності; удосконалення системи менеджменту;
- б) забезпечення підприємства інформацією;
- в) проведення роз'яснювальної роботи щодо безпеки праці.

14. Серед головних завдань служби безпеки підприємства є:

- а) охорона виробничо-господарської діяльності, захист комерційної таємниці; організація допуску до конфіденційної інформації;
- б) проведення роз'яснювальної роботи щодо безпеки праці;
- в) створенню економічної безпеки.

15. До основних шляхів підвищення економічної безпеки належать:

- а) закриття низькорентабельних та збиткових підприємств; підвищення продуктивності праці; запровадження ресурсозберігаючих технологій;
- б) створення баз відпочинку для працівників підприємства;
- в) формування позитивного іміджу підприємства на ринку.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Визначення, цілі і напрямки діяльності
2. Класифікація і структура підприємств
3. Ринкове середовище господарювання підприємств та організацій
4. Підприємництво як сучасна форма господарювання
5. Сутність, функції і принципи процесу управління
6. Методи управління діяльністю підприємств
7. Організаційні структури управління підприємствами
8. Класифікація і структура персоналу підприємства.
9. Визначення чисельності окремих категорій персоналу.
10. Кадрова політика і система управління персоналом підприємства.
11. Оцінка персоналу як важливіший елемент системи управління трудовим колективом.
12. Загальна характеристика капіталу і виробничих фондів.
13. Оцінка, класифікація і структура основних фондів.
14. Спрацювання, амортизація та відтворення основних фондів.
15. Структура, нормування та використання оборотних фондів.
16. Нематеріальні ресурси
17. Оцінка вартості та амортизація нематеріальних активів
18. Поняття, елементний склад і структура оборотних коштів підприємства
19. Ефективність використання оборотних коштів на підприємствах
20. Поняття, склад і структура інвестицій
21. Оцінка ефективності виробничих і фінансових інвестицій
22. Загальна характеристика інноваційних процесів
23. Науково-технічний прогрес, його загальні та пріоритетні напрями
24. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва
25. Лізинг як форма оновлення технічної бази виробництва (діяльності)
26. Формування та використання виробничої потужності підприємства
27. Сутнісна характеристика, структура і принципи організації виробничих процесів.
28. Організаційні типи виробництва.
29. Методи організації виробництва.
30. Поняття, види та значення інфраструктури
31. Соціальні інфраструктура і діяльність підприємства
32. Прогнозування розвитку підприємств (організацій)
33. Методологічні основи планування
34. Стратегія розвитку і бізнес-плани підприємств (організацій)
35. Тактичне та оперативне планування діяльності.
36. Загальна характеристика продукції (послуг)
37. Маркетингова діяльність і формування програми випуску продукції (надання послуг)
38. Матеріально-технічне забезпечення виробництва
39. Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)

40. Стандартизація та сертифікація продукції (послуг)
41. Продуктивність праці персоналу
42. Мотивація трудової діяльності працівників
43. Оплата праці: сутність, функції, державна політика, загальна організація
44. Застосовувані форми та системи оплати праці робітників виробничих підприємств
45. Доплати і надбавки до заробітної плати та організація преміювання персоналу
46. Загальна характеристика витрат
47. Сукупні витрати та собівартість продукції (послуг)
48. Ціни на продукцію (послуги)
49. Формування та використання прибутку.
50. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства (організації).
51. Сутнісна характеристика та вимірювання ефективності виробництва.
52. Змістово-типологічна характеристика економічної безпеки підприємства (організації)
53. Загальна характеристика процесу реструктуризації підприємств (організацій)
54. Санація (фінансове оздоровлення) підприємств та організацій
55. Банкрутство підприємств (організацій) як економічне явище.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Господарський кодекс України. / Верховна Рада України, №436–IV, 16.01.2003
2. Конституція України. / Верховна Рада України, №254к/96–ВР, 28.06.1996
3. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – 238 с.
4. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
5. Бойчик І.М., Харів М.І. Економіка підприємства. – Л.: Сполом, – 1998. – 212 с.
6. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – К.: А.С.К., 2004. – 400 с.
7. Економіка підприємств: Посібник / За ред. П.С. Харіва. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 500 с.
8. Економіка підприємства : Навч. пособ. / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2005.– 431с.
9. Економіка підприємства : Підручник / За заг. ред. Покропивного С.Ф. – Вид. 2-е, перераб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с. (або пізніші видання даної книжки).
10. Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: Навч. посібник./ За ред. С.Ф. Покропивного. – К.,2000. – 328 с.
11. Економіка підприємства: Навч. посіб. / А.В. Шегда, Т.М. Литвиненко, М.П. Нахаба та ін.; За ред. А.В. Шегди. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання–Прес, 2002. – 335 с.
12. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
13. Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. Економіка підприємства: Навчальний посібник. / За заг. ред. Круша П.В., Подвігіної В. І., Сердюка Б. М. – К.: КНТ, 2007. – 780 с.
14. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Ніка Центр, 2002. – 216 с.
15. Манів З.О., Луцький І.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 580 с.
16. Мацибора В. І. Економіка підприємства: навч. посіб. : Гриф МОН / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К. : Каравела, 2008. – 312 с.
17. Петренко М.І., Храбан А.А. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 199 с.
18. Петрович Й.М., Кіт А.Ф. та ін. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. Й.М.Петровича. – Львів: «Новий світ-2000», 2004. – 680 с.
19. Примак Т.О. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.

20. Протопопова В.О., Полонський А.Н. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: ЦУЛ, 2003. – 220 с.
21. Харів П.С. Економіка підприємства: Збірник задач і тестів: Навч. посібник. – К.: Знання, 2001. – 301с. – (Вища освіта ХХІ століття).
22. Цигилик І.І., Бибик Я.Р., Ємбрик М.Я., Паращич В.Ф. Економіка підприємства в питаннях та відповідях: Навчальний посібник. – 2-е вид. – К.: ЦУЛ, 2007. – 212 с.
23. Шаповал О. Ф. Економіка підприємства: навч. посіб. для дистанц. навчання / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет «Україна», 2008. – 213 с.
24. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – К. : Каравела, 2004. – 568 с.
25. Шегда А. В., Нахаба М. П., Баюра Д. О., Голованенко М. В., Горянський В. Ф. Економіка підприємства: Підручник / А. В. Шегда (ред.). – К. : Знання, 2006. – 615 с.

Додаткова

26. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование: Учебник. – М.: Имфра-М, 1999. – 392 с.
27. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.
28. Васильков В.Г. Організація виробництва: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2003 – 524 с.
29. Ващекин Н. П., Дзलिएв М. И., Урсул А. Д. Безопасность предпринимательской деятельности. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 211 с.
30. Денисенко М.П. Економіка підприємства: пошук шляхів розвитку: Посібник. – К.: МАУП, 2002. – 80 с.
31. Ейлер В.А. Экономика предприятия: Курс лекций. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭ и У «Сибирское соглашение», 2000. – 132 с.
32. Зінь Е.А., Турченко М.О. Планування діяльності підприємства: Підручник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 320 с.
33. Инфраструктура товарного рынка: Навч. посібник / Ред. І.В. Сорока. – К.: Студцентр, 2002. – 608 с.
34. Круш П.В., Подвігіна В.І., Клименко О.В. Капітал та основні засоби підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 168 с.
35. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
36. Макаренко М.В. Основи управління економічними процесами на залізничному транспорті України. – К.: КУЕТТ, 2003. – 478 с.
37. Онищенко В.О. Організація виробництва: Навч. посібник. – К.: Ліро, 2003. – 336 с.

38. Планування діяльності підприємства: Навч.-метод, посібник для самост. вивч. дисц. / М.А. Белов, Н.М. Євдокимова, В.Є. Москалюк та ін.; За заг. ред. В.Є. Москалюка. – К: КНЕУ, 2002. – 252 с.
39. Сич Є.М., Ільчук В.П. Інноваційно-інвестиційний розвиток залізничного транспорту. – К.: Логос, 2002. – 256 с.
40. Тренев Н.Н. Предприятие и его структура: Диагностика. Управление. Оздоровление: Учеб. пособие/ Н.Н. Тренев. – М.: ПРИОР, 2000. – 240 с.
41. Шлійко А.В. Економіка підприємництва на ринку товарів і послуг: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 376 с.
42. Шепеленко Г.И. Экономика, организация и планирование производства на предприятии. – Ростов-на-Дону: Издательский центр «МарТ», 2000. – 544 с.

Навчально-методичне видання

**Приймук Ольга Романівна
Пацьора Ольга Володимирівна
Крищенко Світлана Олександрівна**

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА

**Методичні вказівки до вивчення курсу
для студентів напряму підготовки
6.0306501 «Менеджмент»
денної та заочної форм навчання**

Відповідальна за випуск – *Пацьора О.В.*

*Редактор Щербак Н.В.
Макет і верстка Андрієнка В.О.*

Підписано до друку 05.06.2015 р. Формат паперу 60x84/16, папір для тиражувальних апаратів, друк – на ризографі. Замовлення № 74/15, тираж 50.

Надруковано в друкарні Видавництва
Державного економіко-технологічного університету транспорту,
Свідоцтво про реєстрацію ві 27.12.07 р. Серія ДК № 3079,
03049, м. Київ–49, вул. Миколи Лукашевича, 19